

DE ONSCHULDPRESUMPTIE IN HET EUROPEES STRAFRECHT

VAN CASE LAW NAAR RICHTLIJN 2016/343

Aantal woorden: 46.364

Lien Van de Voorde

Studentennummer: 01506768

Promotor: Prof. dr. Wendy De Bondt

Commissaris: Prof. dr. Nele Audenaert

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de Rechten

Academiejaar: 2019 – 2020

VOORWOORD

Hoewel ik aanvankelijk bevangen werd door enige aarzeling dit werk aan te vangen, heb ik mij vol overgave in het onderwerp verdiept en streefde ernaar een waardig eindwerk van mijn vijfjarig studietraject aan de UGent af te leveren. Het is dan ook zover gekomen dat ik, met trots, deze masterproef kan voorleggen.

Uiteraard is deze thesis niet enkel mijn verdienste en uit ik graag mijn dankbaarheid. Prof. De Bondt begeleidde mij doorheen het proces en mede dankzij haar waardevolle feedback kon ik mezelf verder ontplooiën. Daarnaast dank ik mijn ouders die mij de kansen geboden hebben die ervoor zorgden dat ik hier vandaag sta, alsook mijn familie en vriendenkring wiens vele *peptalks* bewezen telkens het nodige duwtje in de rug te zijn.

Zonder jullie stond ik vandaag niet waar ik sta.

Lien Van de Voorde

VERTROUWENSCLAUSULE

Ondergetekende, Lien Van de Voorde, verklaart dat de inhoud van deze masterproef mag worden geraadpleegd en/of gereproduceerd voor persoonlijk gebruik. Het gebruik van deze masterproef valt onder de bepalingen van het auteursrecht en bronvermelding is steeds noodzakelijk.

22 mei 2020

Lien Van de Voorde

ABSTRACT

Wanneer iemand verdacht wordt van het plegen van een misdrijf in een strafzaak, is die persoon onschuldig totdat zijn of haar schuld wettelijk bewezen is en vaststaat. Dit wijst op het *vermoeden van onschuld* of de *onschuldpresumptie*, een fundamenteel kenmerk inherent aan de finaliteit van het strafproces en tevens een fundamentele waarborg voor de betrokkene. Vandaag is het principe neergeschreven in mensenrechtenverdragen, zoals het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens van de Raad van Europa, en het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie.

Tot voor kort bestond, naast het basisvoorschrift in bovenstaande verdragen, geen Europees wetgevend instrument toegespitst op het *vermoeden van onschuld*. De vraag stelt zich dan hoe dit beginsel effectief invulling krijgt in de praktijk, en hoe hiernaar gehandeld dient te worden. Daaromtrent diende wegens gebrek aan enig andere regulering teruggevallen te worden op de Europese rechtspraak, zowel bij de Raad van Europa als de Europese Unie, met heel wat arresten rond het beginsel. Van dergelijke zaken werd verwacht dat zij enige duidelijkheid scheppen en een abstract beginsel als het ware concretiseren en verhelderen. Uit deze rechtspraak zijn de verscheidene aspecten of 'parameters' van het *vermoeden van onschuld* gebleken, of aldus de rechten en plichten die het met zich meebrengt.

In maart 2016 werd door de Europese Unie een voor de lidstaten bindende akte uitgevaardigd rond het vermoeden van onschuld, met het oog op harmonisatie van de nationale rechtsstelsels. Dit gebeurde in de vorm van minimumvoorschriften in een richtlijn, een mijlpaal die niet onopgemerkt voorbijging en een kritische blik waardig is. Om de bijdrage van de recente richtlijn te kunnen beoordelen, dienen de minimumstandaarden en aandachtspunten voor de onschuldpresumptie zoals in de Europese rechtspraak te vinden, grondig uiteengezet te worden. Op die manier kan nagegaan worden in welke mate de richtlijn overeenstemt met deze rechtspraak, dan wel een stap achteruit of vooruit zet. Al snel blijkt dat het totstandkomingsproces van de richtlijn een ambitieuze start tegemoet ging, maar gaandeweg aan (meer)waarde heeft ingeboet.

INHOUDSOPGAVE

1.	INLEIDING	1
2.	HET VERMOEDEN VAN ONSCHULD ALS PRINCIPE	4
2.1.	BEKNOPTE EUROPESE HISTORIEK	4
2.2.	LAW IN THE BOOKS	7
2.2.1.	<i>Europees grondrecht .....</i>	7
2.2.2.	<i>Toepassingsgebied ratione materiae en ratione personae.....</i>	9
2.2.3.	<i>In kaart gebracht in de literatuur .....</i>	14
3.	EUROPESE INITIATIEVEN EN PUBLICATIES	21
3.1.	HULPINSTRUMENTEN VOOR DE PRAKTIJN	21
3.2.	EUROPESE UNIE: EERSTE STAPPEN	24
3.2.1.	<i>Procedurele rechten in strafprocedures.....</i>	24
3.2.2.	<i>Groenboek over het vermoeden van onschuld .....</i>	26
3.2.3.	<i>Het vermoeden van onschuld op de Europese agenda.....</i>	28
4.	HET VERMOEDEN VAN ONSCHULD IN DE EUROPESE RECHTSPRAAK	31
4.1.	EVALUATIECRITERIA EN MAATSTAVEN	32
4.1.1.	<i>Bewijslast .....</i>	32
4.1.1.1.	<i>Bewijslast rust op de vervolgende instantie.....</i>	32
4.1.1.2.	<i>Wettelijke en feitelijke vermoedens .....</i>	34
4.1.2.	<i>Publieke verwijzingen naar schuld.....</i>	37
4.1.2.1	<i>Publieke autoriteiten .....</i>	37
4.1.2.2.	<i>Vóór de uitspraak .....</i>	38
4.1.2.3.	<i>Na een vrijspraak.....</i>	43
4.1.2.4.	<i>De pers en de vrijheid van meningsuiting.....</i>	45
4.1.3.	<i>Voorstelling van verdachten en beklaagden .....</i>	48
4.1.4.	<i>Recht om te zwijgen en recht om zichzelf niet te belasten .....</i>	50
4.1.5.	<i>Samenhangende procedures .....</i>	54
4.1.6.	<i>Wisselwerking met administratieve procedures.....</i>	56
4.1.6.1.	<i>Probleemstelling .....</i>	57
4.1.6.2.	<i>Engel-criteria en de opdracht van de instantie .....</i>	59
4.1.6.3.	<i>Vereiste van een ‘gerecht’ .....</i>	60

4.1.6.2. OLAF en het vermoeden van onschuld	62
4.1.6.3. Conclusie	70
4.2. BEOORDELINGSWIJZE	72
4.2.1. Algemene bevindingen	72
4.2.2. Gerechtvaardigde uitzonderingen	76
4.3. CONCLUSIE	77
5. RICHTLIJN 2016/343	79
5.1 ACHTERGROND	80
5.1.1. Effectbeoordeling	80
5.1.2. Voorstel van de Europese Commissie	83
5.1.3. Doel van de richtlijn	84
5.2. EVALUATIE VAN DE RICHTLIJN	86
5.2.1. ‘Klassieke’ strafprocedure	86
5.2.2. Personeel toepassingsgebied	89
5.2.3. Temporeel toepassingsgebied	92
5.2.4. Het vermoeden van onschuld	93
5.2.5. Publieke verwijzingen naar schuld	94
5.2.6. Voorstelling van de verdachten en beklaagden	98
5.2.7. Bewijslast	99
5.2.8. Recht om te zwijgen en recht om zichzelf niet te belasten	101
5.2.9. Doeltreffende voorziening in rechte	103
5.2.10. Stap achteruit ten aanzien van het oorspronkelijke voorstel?	104
5.3. CONCLUSIE	107
6. BESLUIT	111
BIBLIOGRAFIE	113

1. INLEIDING

1. Het eerlijk karakter van de procedure maakt een kernwaarde uit voor de verdachte in het strafproces. Verscheidene waarborgen trachten een eerlijk proces in stand te houden, wat dergelijke procedurele rechten essentiële eigenschappen maken van het strafprocesrecht. Het vermoeden van onschuld, ook onschuldpresumptie of het recht voor onschuldig te worden gehouden, neemt daarbij een primaire plaats in. Als procedureel recht doch ook grondrecht voor de verdachte vormt het principe een bouwsteen tot de fundamenten van een rechtsstaat. Een principe zo 'voor de hand liggend', blijkt nog in overvloed met de voeten getreden te worden. De universaliteit voortvloeiend uit het feit dat dit vermoeden overal een inherente, natuurlijke waarborg hoort uit te maken van elke verdachte in een strafzaak, maakt het onderwerp een ideale materie voor regulering door de Europese beleidsmaker. Net dat lijkt met name geen eenvoudige opdracht gezien het 'vermoeden van onschuld' zich in eerste instantie kenmerkt door een vrij vaag karakter.

'De Europese beleidsmaker' beoogt hier de meest brede invulling waarbij zowel de Raad van Europa als de Europese Unie (hierna: EU) betrokken worden. Een geïntegreerde beleidsanalyse en evaluatie is wenselijk. Procedurele rechten van verdachten in een strafproces steunen oorspronkelijk voornamelijk op het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna: EVRM), maar als snel werd duidelijk dat de EU conformiteit en een, minimaal, equivalente bescherming nastreeft. Het toepassingsgebied van artikel 6 EVRM inzake het recht op een eerlijk proces wordt in essentie bepaald door de reikwijdte van de begrippen 'burgerlijke rechten en verplichtingen' en 'strafvervolging'.¹ Voor de onschuldpresumptie draait het om het strafrechtelijk speelveld. Het onderwerp situeert zich in het ruimer rechtskader van het Europees strafrecht, waarbij een trap hoger wordt gesprongen dan het nationaal niveau.

2. Desalniettemin eindigt de thesis specifiek bij de Europese Unie die in 2016 een richtlijn uitvaardigde waarin de onschuldpresumptie centraal staat. De Europese Unie werd met het Verdrag van Lissabon² de bevoegdheid toebedeeld om met betrekking tot "de rechten van

---

¹ M.L.W.M. VIERING, *Het toepassingsgebied van artikel 6 EVRM*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1994, 1.

² Verdrag van Lissabon tot wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap van 13 december 2007, *Pb.C.* 17 december 2012.

personen in de strafvordering” op te treden.³ Vandaag steunt de supranationale organisatie hierbij op artikel 82, lid 2, b) VWEU dat luidt als volgt;

“Voor zover nodig ter bevordering van de wederzijdse erkenning van vonnissen en rechterlijke beslissingen en van de politie en justitiële samenwerking in strafzaken met een grensoverschrijdende dimensie, kunnen het Europees Parlement en de Raad volgens de gewone wetgevingsprocedure bij richtlijnen minimumvoorschriften vaststellen. In die minimumvoorschriften wordt rekening gehouden met de verschillen tussen de rechtstradities en rechtsstelsels van de lidstaten. Deze minimumvoorschriften hebben betrekking op:

(...)

b) de rechten van personen in de strafvordering;

(...)

De vaststelling van de in dit lid bedoelde minimumvoorschriften belet de lidstaten niet een hoger niveau van bescherming voor personen te handhaven of in te voeren.”

Wederzijds vertrouwen en erkenning in het achterhoofd, dienen uiteenlopende normen voor fundamentele rechten in de lidstaten vermeden te worden. Hierdoor wordt in instrumenten met betrekking tot bepaalde procedurele rechten gedrukt op gemeenschappelijke minimumnormen en een noodzakelijke onderlinge afstemming. Ook *Richtlijn (EU) 2016/343 van het Europees Parlement en de Raad van 9 maart 2016 betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij de terechtzitting aanwezig te zijn* (hierna: de richtlijn) had de intentie nationaalrechtelijke voorschriften te harmoniseren.

3. De hamvraag is deze naar de meerwaarde van laatstgenoemd initiatief van de EU, als primeur te beschouwen inzake het vermoeden van onschuld. Uit verscheidene hoeken verschenen noemenswaardige kritiekpunten op het recente instrument, wat een integrale kritische beschouwing van het Europees beleid rond het beginsel, uitgemond in de richtlijn, boeiend maakt. De meerwaarde wordt nagegaan aan de hand van een extensieve Europese rechtspraakanalyse, die het voorgaand beleid kan onthullen en bovendien of de richtlijn bestaande *case law* inzake het beginsel bevestigt dan wel een verdergaande bescherming aan de betrokkene biedt. Op grond van de rechtspraak ontstonden ook onvermijdelijk verwachtingen voor de richtlijn, ten gevolge van

---

³ Med. (Comm.) Voortgang bij de uitvoering van de agenda van de Europese Unie inzake procedurele waarborgen voor verdachten en beklaagden – De grondvesten van de Europese strafrechtelijke ruimte versterken, 27 november 2013, COM/2013/820 def., 4.

complicaties die het beginsel blijkt in te houden. Voorafgaand aan deze analyse wordt eerst de Europese *status quo* geschetst die bijdraagt aan de aanloop naar de richtlijn van 2016.

*“The right to a fair trial is a fundamental right and must be respected in practice everywhere in Europe. Today, there are still some disparities in the protection of the presumption of innocence across the European Union. The new common rules will guarantee that the rights of citizens involved in criminal proceedings are respected by police and judicial authorities. Before the verdict, anyone accused should be protected by the presumption of innocence. A fair trial also requires suspects to benefit from the right to remain silent and to be present at their trial. This will help build a true European Area of Justice and Fundamental Rights based on mutual trust”, aldus toenmalig Eurocommissaris voor Justitie, consumentenrechten en gendergelijkheid zoals geciteerd in een persbericht op de dag van aanneming van de richtlijn.*⁴

---

⁴ EUROPESE COMMISSIE, *Right to a fair trial: New rules to guarantee presumption of innocence*, 12 februari 2016, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_291.

2. HET VERMOEDEN VAN ONSCHULD ALS PRINCIPE

4. Om vooreerst het beginsel te kunnen kaderen en voor een algemeen beeld te zorgen, kan een korte geschiedenis van het vermoeden van (on)schuld en het hierbij geldende, al dan niet in die periode reeds aanwezige, Europees beleid niet ontbreken. Vervolgens wordt het principe kernachtig inhoudelijk weergegeven zoals het neergeschreven staat in de twee voornaamste, fundamentele Europese mensenrechteninstrumenten. De principiële draagwijdte zal hierdoor duidelijk worden, aangevuld met een beschrijving van het toepassingsgebied. 'Principieel', aangezien pas inzicht verworven wordt in de werkelijke draagwijdte bij een onderzoek naar de rechtspraak. In een laatste onderdeel worden bij wijze van introductie enkele beweringen en opinies uit de rechtsgeleerdheid over het beginsel weergegeven. Vele commentaren verkondigen alvast de noodzaak aan een doeltreffend ingrijpen om het vermoeden van onschuld volwaardig in stand te houden.

2.1. BEKNOPTE EUROPESE HISTORIEK

5. De internationale draagwijdte van de onschuldpresumptie benadrukt het belang van de nood aan een breed, overkoepelend beleid hieromtrent. Het vermoeden van (on)schuld kent overal in Europa reeds sinds lang, rechtstreeks of onrechtstreeks, toepassing. Zo kennen de twee kernelementen van het vermoeden van onschuld, zoals deze verder in de thesis nog aan bod zullen komen, een verschillende historisch-culturele oorsprong. De component van de *behandeling* van de verdachte valt te situeren bij de continentale 'illuministen', daar waar het *bewijselement* oorsprong kent bij het pragmatisme van de Angelsaksische rechterlijke 'gnoseologie'.⁵ Het is evident dat de waarde van het beginsel afhangt van de ideologie in een bepaalde historische context.⁶

6. De beschrijving door DUINSLAEGER van de historische evolutie van de onschuldpresumptie in Europa kan als basis dienen om deze hier samenvattend te schetsen.⁷

---

⁵ M. CATERINI, "The presumption of innocence in Europe: Developments in substantive criminal law", *Beijing L. Rev.*, 2017, (100) 103; d.i. "de discipline van de filosofie die zich bezighoudt met de fundamentele en de reikwijdte van de menselijke kennis" zie <http://www.woorden.org/woord/gnoseologie>.

⁶ M. CATERINI, "The presumption of innocence in Europe: Developments in substantive criminal law", *BLR* 2017, (100) 103.

⁷ P. DUINSLAEGER, "Het vermoeden van onschuld (deel 1)", *RW* 2017-18, (643) 644.

Waar in het oude Rome met haar beperkte bewijsmiddelen en bovendien een vrije beoordeling door de rechter nog helemaal geen sprake was van enig vermoeden van onschuld, kan bij de Germanen eerder van een vermoeden van *schuld* gesproken worden. Zij werkten met een meer eenvoudig systeem gebaseerd op godsoordelen en tweegevechten, waarbij het slagen of niet slagen in de proeven gold als vonnis. Onder invloed van het kerkelijk recht kreeg het strafprocesrecht meer inquisitoire kenmerken. Door de gedachte dat ook de belangen van de maatschappij beschermd dienden te worden, ontstond een systeem waarbij onderzoek gevoerd werd om de schuld aan te tonen van de verdachte. Hierbij moest de verdachte niet zelf zijn onschuld bewijzen, maar zijn onschuld werd in dit systeem nog niet vermoed. De bewijsregeling werd ook aangepast met ruimte voor meer 'rationele' bewijsmiddelen gezien de heropleving van de interesse in het Romeins recht. Vaak werd verwezen naar de, aan het vermoeden van onschuld verwante, bewijsregel "*Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat*" toegeschreven aan de rechtsgeleerde Julius Paulus, later geherformuleerd naar "*in dubio pro reo*". In dergelijk bewijssysteem was geen plaats voor vrije beoordeling door de rechter maar werd een wettelijk gewicht toegekend aan een specifiek bewijsmiddel. Aangezien de opdracht van de rechter bestond uit de verplichting de schuld van de beklaagde aan te tonen, kon hij enkel uitgaan van een ongunstig vooroordeel. Dit systeem stond haaks op een rechtspleging die uitgaat van het vermoeden van onschuld.

Uiteindelijk trachtten de rechters zich stilaan te onttrekken aan deze strikte bewijsregeling. Een vrije beoordeling van het bewijs stelde hen immers in staat de beklaagde toch te veroordelen, zelfs wanneer er geen sprake was van een 'volledig' bewijs. Pas ten tijde van de Franse Revolutie in 1789 duikt het principe van het 'vermoeden van onschuld' voor een eerste maal op, in het welgekende *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*.⁸ Meer bepaald, stelt artikel 9 van deze elementaire verklaring het volgende:

"Tout homme étant présumé innocent jusqu'à ce qu'il ait été déclaré coupable, s'il est jugé indispensable de l'arrêter, toute rigueur qui ne serait pas nécessaire pour s'assurer de sa personne doit être sévèrement réprimée par la loi."

7. Voor enige betekenis op Europees niveau dient een sprong verder in de tijd gemaakt te worden. De Raad van Europa werd opgericht in 1949, waarbinnen in 1950 het *Europees Verdrag*

---

⁸ Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, 10 december 1948.

voor de *Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden* (EVRM) werd opgesteld.⁹ In de oorspronkelijke versie is het vermoeden van onschuld reeds uitdrukkelijk te vinden.¹⁰ Hieruit kan besloten worden dat het principe vrijwel meteen door de Raad van Europa werd gewaarborgd, of toch minstens in theorie. In de praktijk is het niet onbelangrijk te vermelden dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) slechts enkele jaren later is opgericht in 1959. Werkzaamheden van de figuur van de Commissaris voor de Rechten van de Mens binnen de Raad van Europa kunnen op hun beurt ten vroegste dateren van 1999, aangezien dit het jaar is van invoering van het mandaat in kwestie.

8. Wat de Europese Unie betreft, leidt een terugblik naar de oorspronkelijk voorlopers van deze supranationale organisatie tot de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) die in 1952 het licht zag, later geëvolueerd naar de Europese Gemeenschappen (EG). Vrij vanzelfsprekend lag de focus van deze eerste stappen tot Europese integratie in de economische werksfeer en niet in het gebied van de mensenrechten. Het Hof van Justitie van de Europese Unie (hierna: HvJEU) is sinds het prille begin als institutie aanwezig in de Europese Unie, maar lange tijd bestonden binnen de Europese Gemeenschappen geen uitdrukkelijke regels voor de grondrechten. Men ging toen uit van de fundamentele rechten van de mens in het EVRM, zoals ondertekend door de lidstaten van de EU.¹¹

Met het Verdrag van Lissabon van 2007 werd in de mogelijkheid voorzien voor de Europese Gemeenschappen om toe te treden tot het EVRM. Bijgevolg zouden de lidstaten automatisch onderworpen zijn aan de jurisdictie van het EHRM. In 2010 werden onderhandelingen hieromtrent geopend, maar al snel staken problemen de kop op wanneer het Hof van justitie een negatief advies uitbracht over de ontwerp-toetredingsovereenkomst. Momenteel lopen de besprekingen rond deze kwestie verder.¹² Echter, naast dit 'extern' controlemechanisme, zag men al eerder in dat ook een 'intern' controlemechanisme noodzakelijk was om een voorafgaande, autonome rechterlijke toetsing door het HvJEU mogelijk te maken.¹³ Waar eigenlijk reeds in 2000 voor een eerste maal een eigen *Handvest van de Grondrechten* (hierna: Handvest) officieel werd afgekondigd te Nice, werd pas rechtstreekse werking toegekend aan de grondrechten in het

---

⁹ Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en fundamentele vrijheden van 4 november 1950, *European Treaty Series*, No. 005; Inwerkingtreding verdrag in 1953.

¹⁰ Art. 6, tweede lid EVRM.

¹¹ EUROPEES PARLEMENT, *De bescherming van de grondrechten in de EU*, 2020, https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/nl/FTU_4.1.2.pdf, 1.

¹² *Ibid.*, 3.

¹³ *Ibid.*

Handvest met de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon in 2009. Hierdoor behoort het instrument sindsdien tot de bindende normen van primair Unierecht. Opmerkelijk, had het HvJEU wel reeds vóór de inwerkingtreding van laatstgenoemd Verdrag meerdere malen vastgesteld dat het recht op een eerlijk proces zoals dat met name voortvloeit uit artikel 6 van het EVRM, een grondrecht is dat door de Europese Unie als algemeen beginsel wordt geëerbiedigd krachtens artikel 6 lid 2, VEU.¹⁴

9. Uiteraard is het vermoeden van onschuld vervolgens pas geleidelijk aan uitgegroeid tot het beginsel in al haar deelaspecten vandaag, zo is het recht om zichzelf niet te beschuldigen pas eerst zo aanvaard in 1993 door het EHRM onder artikel 6 EVRM in de zaak *Funke v. Frankrijk*.¹⁵

2.2. LAW IN THE BOOKS

2.2.1. Europees grondrecht

10. Het Europees wetgevend kader waarbinnen de onschuldpresumptie zich situeert, bestaat hoofdzakelijk uit twee Europese mensenrechteninstrumenten. Het eerder vermelde *Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie* en daarnaast het *Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens* nemen enkel in belang toe en vormen de basis voor verdere initiatieven, waaronder ook de recent door de EU uitgevaardigde richtlijn die in de thesis een centrale plaats inneemt. De verschillende herkomst van beide akten mag niet uit het oog verloren worden. Het Handvest is uitgevaardigd binnen de Europese Unie, daar waar het EVRM zijn wortels vindt in de Raad van Europa.

Artikel 48, eerste lid van het Handvest en artikel 6, tweede lid van het EVRM formuleren concreet hetzelfde:

“Een ieder tegen wie een vervolging is ingesteld, wordt voor onschuldig gehouden totdat zijn schuld in rechte komt vast te staan”

11. In het EVRM wordt het vermoeden van onschuld gewaarborgd als onderdeel van het ruimere recht op een eerlijk proces. Het eerlijk karakter van een procedure wordt normalerwijze

---

¹⁴ HvJ 26 november 2013, nr. C-58/12, ECLI:EU:C:2013:770, §32.

¹⁵ EHRM 25 februari 1993, nr. 10828/84, Funke/Frankrijk.

beoordeeld door te kijken naar de procedure als een geheel en niet op grond van geïsoleerde overwegingen of één specifiek aspect, hoewel niet uitgesloten kan worden dat een bepaalde factor zo doorslaggevend kan zijn dat de billijkheid van het proces kan beoordeeld worden in een eerdere fase.¹⁶ Anders dan de overkoepelende waarborg van een eerlijk proces, moet het vermoeden van onschuld in elk processtadium afzonderlijk worden nageleefd.¹⁷ Aantasting van de onschuldpresumptie kan dus niet in een latere fase van het procesverloop worden rechtgezet. Het vermoeden van onschuld moet wel steeds gezien worden in samenhang met andere aspecten van een eerlijk proces. Een persoon mag niet schuldig verklaard worden als zijn schuld niet is vastgesteld tijdens een procedure die aan de kwaliteitseisen van artikel 6, lid 1 EVRM beantwoordt.¹⁸

12. Aanvaarden van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens is een voorwaarde tot toetreden tot de Raad van Europa. Alle lidstaten van de Europese Unie zijn verdragspartij. Ook het Handvest van de grondrechten van de EU maakt een verdrag uit dat de instellingen van de EU bindt, doch bindt het de lidstaten slechts wanneer zij het Unierecht ten uitvoer brengen.¹⁹ Rechtspraak van het HvJEU verduidelijkt wat onder deze afdwingbaarheid verstaan dient te worden, intussen samengevat in een themafiche van het Hof.²⁰ Ondanks de voorlopig uitgestelde toetreding van de Unie tot het EVRM, verzekert artikel 52 lid 3 in het Handvest consistentie tussen dit Handvest en het EVRM²¹ door te stellen dat “voor zover dit Handvest rechten bevat die corresponderen met rechten welke zijn gegarandeerd door het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, de inhoud en reikwijdte ervan dezelfde zijn als die welke er door genoemd verdrag aan worden toegekend. Deze bepaling verhindert niet dat het recht van de Unie een ruimere bescherming biedt”.²² Concluderend garandeert het Handvest *minstens* de bescherming op grond van het EVRM en moet het beginsel worden

---

¹⁶ EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS, *Guide on Article 6 of the European Convention of Human Rights - right to a fair trial (criminal limb)*, s.l., Raad van Europa, 2018, 7.

¹⁷ B. DE SMET en K. RIMANQUE, *Recht op een behoorlijke rechtsbedeling: een overzicht op basis van artikel 6 EVRM*, Antwerpen, Maklu, 2000, 115.

¹⁸ *Ibid.*, 116.

¹⁹ Art. 51, eerste lid Handvest.

²⁰ HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE UNIE, *Toepassingsgebied van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie*, 2017, https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-05/fiche_thematique_-_charte_-_nl.pdf.

²¹ EUROPEES BUREAU VOOR DE GRONDRECHTEN, *Rights in practice: access to a lawyer and procedural rights in criminal and European arrest warrant proceedings*, Luxemburg, Europese Unie, 2019, 20.

²² Art. 52, derde lid Handvest.

uitgelegd in het licht van de rechtspraak van het EHRM.²³ Hieruit volgt dat het beleid van de Raad van Europa, meer bepaald het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, dat van de Europese Unie beïnvloedt en ongetwijfeld van ambitie tot samenhang gesproken kan worden. Meteen zet deze toevoeging de toon en creëert ze verwachtingen. Dit maakt dat de analyse van het onderwerp finaal zal neerkomen op een analyse van één Europees beleid, echter zonder gaandeweg aandacht te verliezen voor verschillen tussen de beide beleidsmakers.

2.2.2. Toepassingsgebied *ratione materiae* en *ratione personae*

13. Principieel speelt het vermoeden van onschuld in strafzaken. Om zo nauwkeurig mogelijk het toepassingsgebied van het vermoeden van onschuld uit het EVRM weer te geven, wordt best de Engelse tekst van de omschrijving in het EVRM geciteerd; “*everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law*”. Het gebruik van de termen “*criminal charge*” en “*charged with a criminal offence*” in de paragrafen 1 tot 3 van het artikel van het recht op een eerlijk proces verwijzen naar identieke situaties.²⁴ Het geeft het moment in de tijd aan vanaf wanneer het artikel toepassing vindt. Het Europees Hof herhaalde reeds meermaals dat ‘*criminal charge*’ als een autonoom begrip geïnterpreteerd moet worden in het licht van de betekenis van het Verdrag, en hanteert een ‘inhoudelijke’ eerder dan een formele invulling van het begrip ‘*charge*’. Een officiële melding door de bevoegde autoriteit aan een individu van de bewering dat hij een misdrijf heeft begaan, correspondeert bijgevolg met de vraag of de situatie van de verdachte inhoudelijk gewijzigd is.²⁵

14. Voor de beoordeling van dit strafrechtelijk of ‘*criminal*’ karakter worden doorgaans de drie niet-cumulatieve ‘Engel-criteria’ gehanteerd.²⁶ De eerste toets houdt de kwalificatie van het misdrijf als ‘strafrechtelijk’ in het nationaal recht in. Dit element is echter niet meer dan een startpunt en slechts van formele en relatieve waarde,²⁷ en is niet bepalend.²⁸ Het tweede criterium, naar mening

---

²³ Ger.EU 27 februari 2014, nr. T-256/11, ECLI:EU:T:2014:93, §82.

²⁴ EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS, *Guide on Article 6 of the European Convention of Human Rights - right to a fair trial (criminal limb)*, s.l., Raad van Europa, 2018, 8.

²⁵ *Ibid.*, 9.

²⁶ D. VITKAUSKAS en G. DIKOV, *Protecting the right on a free trial under the European Convention on Human Rights – A handbook for legal practitioners*, s.l., Raad van Europa, 2017, 22; EHRM 8 juni 1976, nrs. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, Engel e.a./Nederland.

²⁷ EHRM 8 juni 1976, nrs. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, Engel e.a./Nederland, §82.

²⁸ EHRM 23 november 2006, nr. 73053/01, Jussila/Finland, §37

van het EHRM belangrijker dan het eerste²⁹, verwijst naar de aard van de overtreding, wat een vergelijking impliceert van het nationaal recht en haar draagwijdte met andere, strafrechtelijke, overtredingen in onderhavig rechtssysteem. Hierbij wordt benadrukt dat de omgekeerde redenering, waarbij een minder aanzienlijke aard van het delict artikel 6 EVRM uitsluit, niet opgaat. De formulering van het tweede criterium is ongelukkig daar zij in feite slechts de vraag herhaalt die uiteindelijk beantwoord moet worden.³⁰ Indien geen beslissing kan genomen worden na de analyse van het eerste of tweede criterium of indien de vorige criteria niet vervuld waren, kan de aard en de graad van ernst van de straf nagegaan worden als derde en laatste maatstaf. Deze moet punitief zijn eerder dan louter afschrikwekkend. De vraag rijst hierbij of gekeken wordt naar de maximale dan wel de daadwerkelijke straf.³¹ Het arrest *Engel* zelf laat zonder meer beide opties open daar het Hof enerzijds sprak van “*the degree of severity of the penalty that the person concerned risks incurring*”³² waarmee het lijkt te verwijzen naar de maximale straf, doch anderzijds werd uiteindelijk de aan de betrokkene opgelegde sanctie gehanteerd in het onderzoek naar het strafrechtelijk karakter.³³

De laatste twee Engel-criteria zijn alternatief en niet cumulatief. Dit sluit niet uit dat een cumulatieve aanpak kan worden gevolgd wanneer de afzonderlijke analyse van elk criterium het niet mogelijk maakt een duidelijke conclusie te trekken over het bestaan van een ‘strafrechtelijke vervolging’.³⁴ Om artikel 6 EVRM toe te passen op grond van de woorden ‘strafrechtelijke vervolging’ volstaat het bijgevolg dat het strafbare feit van nature ‘strafrechtelijk’ hoort te zijn vanuit het oogpunt van het Verdrag, of de betrokkene aansprakelijk gesteld zou moeten worden voor een sanctie die naar zijn aard en ernst in het algemeen tot de criminele sfeer behoort.³⁵ De toetsing aan de criteria komt met andere woorden finaal neer op een feitenkwestie, waarbij concreet wordt nagegaan of gesproken kan worden van een ‘*criminal charge*.’ Zo bijvoorbeeld werd in de zaak *Deweere v. België* de in kennis stelling door de openbare aanklager van de sluiting van de onderneming met de vraag tot het betalen van een geldsom als schikking om vervolging te vermijden, als een ‘*criminal charge*’

---

²⁹ EHRM 23 november 2006, nr. 73053/01, Jussila/Finland, §38.

³⁰ M.L.W.M. VIERING, *Het toepassingsgebied van artikel 6 EVRM*, Zwolle, Tjeenk Wellink, 1994, 148.

³¹ *Ibid.* 166.

³² EHRM 8 juni 1976, nrs. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, Engel ea./Nederland, §82.

³³ M.L.W.M. VIERING, *Het toepassingsgebied van artikel 6 EVRM*, Zwolle, Tjeenk Wellink, 1994, 166.

³⁴ EHRM 23 juli 2002, nr. 34619/97, Janosevic/Zweden, §67.

³⁵ *Ibid.*

gezien waardoor artikel 6 EVRM geactiveerd werd.³⁶ Een combinatie van factoren toonde aan dat de zaak een strafrechtelijk karakter heeft onder het Verdrag.³⁷

15. Het HvJEU volgt in de rechtspraak dit toepassingsgebied in strafzaken zoals beschreven door het EHRM, en verwijst daarbij naar haar arresten.³⁸ Dit vloeit tevens voort uit de in het Handvest bepaalde garantie van consistentie tussen dit instrument en het EVRM. Het *Groenboek over het vermoeden van onschuld* van de Europese Commissie bevestigde in 2006 dat het vermoeden van onschuld alleen geldt voor personen tegen wie een strafvervolgning is ingesteld.³⁹

16. Opvallend genoeg kan artikel 6 EVRM *sensu lato*, als recht op een eerlijk proces, in principe niet meer ingeroepen worden indien de betrokkene vrijgesproken werd of het onderliggende proces stopgezet werd.⁴⁰ Het EHRM zal ten gevolge hiervan de vordering die steunt op artikel 6 EVRM onontvankelijk verklaren op grond van artikel 35 leden 4 en 5 EVRM. Dit hoewel de conclusie van het Straatsburgse Hof die luidt “*must be rejected as being manifestly ill-founded*” voor verwarring kan zorgen daar dit wijst op ongegrondheid in de plaats van onontvankelijkheid.⁴¹ Echter, hier tegenoverstaand, wordt over het vermoeden van onschuld als deelaspect van artikel 6 EVRM uitdrukkelijk gesteld dat de onschuldpresumptie strafrechtelijke procedures in hun geheel dekt, ongeacht de uitkomst van de zaak en niet uitsluitend voor het onderzoek naar de gegrondheid van de aanklacht.⁴² Bijgevolg maakt lid 2 van artikel 6 EVRM een uitzondering uit en kan ook de vrijgesprokene zich achteraf beroepen op het vermoeden van onschuld indien hij of zij van oordeel is dat dit geschonden werd. Omgekeerd, geniet de betrokkene die in eerste aanleg veroordeeld wordt nog steeds de waarborg van het vermoeden van onschuld in het geval deze in beroep gaat tegen de veroordelende uitspraak.⁴³ Immers, de schuld van een persoon die voor een inbreuk wordt vervolgd, staat pas definitief vast wanneer de beschikking waarin die inbreuk is vastgesteld kracht van gewijsde heeft gekregen.⁴⁴ Artikel 6 EVRM speelt ook indien de hogere rechtbank louter

---

³⁶ EHRM 27 februari 1980, nr. 6903/75, Deweer/België, §41-47.

³⁷ *Ibid.*, §46.

³⁸ Zie o.a. Ger.Ambt.EU 11 mei 2010, nr. F-30/08, ECLI:EU:F:2010:43, §185.

³⁹ Groenboek (Comm.) over het vermoeden van onschuld, 26 april 2006, COM(2006)174 def., 5.

⁴⁰ EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS, *Guide on Article 6 of the European Convention of Human Rights - right to a fair trial (criminal limb)*, s.l., Raad van Europa, 2018, 7.

⁴¹ Zie o.a. EHRM 11 juli 2013, nr. 28975/05, Khlyustov/Rusland.

⁴² EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS, *Guide on Article 6 of the European Convention of Human Rights - right to a fair trial (criminal limb)*, s.l., Raad van Europa, 2018, 57.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ Ger.EU 12 oktober 2007, nr. T-474/04, ECLI:EU:T:2007:306, §76.

rechtsvragen behandelt en zij enkel de uitspraak kan vernietigen of bevestigen.⁴⁵ Wel rijst de vraag in hoeverre de graad van bescherming in dit scenario in de praktijk dezelfde is in hoger beroep of cassatie, gezien reeds een eerdere veroordeling plaatsvond. Artikel 6 EVRM is voorts niet van toepassing in procedures voor grondwettelijke hoven, op voorwaarde dat deze beslist over de grondwettelijkheid van wetten *in abstracto*.⁴⁶

17. Naast haar principiële toepassingsgebied in strafzaken, kan het beginsel ook toepassing vinden in zogenaamde parallelle of opeenvolgende procedures. Als stelregel geldt dat in gevallen waarbij de strafprocedure noodzakelijkerwijs afgesloten werd en tenzij de daaropvolgende gerechtelijke procedure aanleiding geeft tot een nieuwe 'strafrechtelijke vervolging' in de autonome betekenis van het Verdrag, artikel 6 lid 2 EVRM op andere gronden moet worden ingesteld.⁴⁷ Desalniettemin speelt het vermoeden van onschuld zoals geformuleerd in het EVRM ook bij niet-strafrechtelijke vorderingen op voorwaarde dat deze voortvloeien uit, of samenhangen met, een strafrechtelijke zaak.⁴⁸ Denk bijvoorbeeld aan de voormalige verdachte in een strafzaak die burgerlijke schadevergoeding eist voor de uitgevoerde voorlopige hechtenis. In het kader van deze 'samenhangende zaken' moet teruggevallen worden op het principearrest *Allen* van het EHRM zoals dit verder uitgebreid aan bod komt.⁴⁹ Bij een opeenvolgende procedure moet de eiser hierbij het bestaan van een verband aantonen tussen de gewezen strafzaak en de hierop volgende procedure.⁵⁰ Verder onderzoek naar de wijze waarop het EHRM deze vereiste van een verband of 'link' opvat lijkt in het belang van de rechtszekerheid aangewezen. Indien na een vrijspraak in een strafzaak de beweerde slachtoffers een burgerlijke vordering tot schadevergoeding gronden op burgerlijke bewijsstandaarden die niet gelden in het strafrecht, kan artikel 6 lid 2 EVRM daarentegen niet ingeroepen worden.⁵¹

Ook in parallel lopende zaken, dit betekent simultaan aan de hoofd-rechtszaak hangend, geldt eenzelfde redenering en speelt voor de hoofdverdachte artikel 6 lid 2 EVRM indien een

---

⁴⁵ D. VITKAUSKAS en G. DIKOV, *Protecting the right on a free trial under the European Convention on Human Rights – A handbook for legal practioners, s.l.*, Raad van Europa, 2017, 27.

⁴⁶ *Ibid.* 28.

⁴⁷ EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, *Allen/Verenigd Koninkrijk*, §96.

⁴⁸ D. VITKAUSKAS en G. DIKOV, *Protecting the right on a free trial under the European Convention on Human Rights – A handbook for legal practioners, s.l.*, Raad van Europa, 2017, 114.

⁴⁹ EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, *Allen/Verenigd Koninkrijk*.

⁵⁰ EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS, *Guide on Article 6 of the European Convention of Human Rights - right to a fair trial (criminal limb), s.l.*, Raad van Europa, 2018, 58.

⁵¹ D. VITKAUSKAS en G. DIKOV, *Protecting the right on a free trial under the European Convention on Human Rights – A handbook for legal practioners, s.l.*, Raad van Europa, 2017, 115.

rechtstreeks verband aangetoond kan worden. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan de afgescheiden strafzaken tegen medeplichtigen voor hetzelfde misdrijf. Rechtbanken moeten zich onthouden van het innemen van stellingen die een schadelijk effect kunnen hebben op hangende procedures, ook al zijn deze niet bindend voor de betrokken partijen voor de zaak bij deze rechtbank.⁵²

18. Voor het personeel toepassingsgebied van het vermoeden van onschuld spreken zowel het EVRM als Handvest van “*een ieder* tegen wie een vervolging is ingesteld”. De formele kwalificatie is daarbij van geen belang, zo kunnen ook getuigen die in feite verdacht worden van een strafbaar feit van de waarborg genieten.⁵³ Het EVRM bepaalt wel dat niet alleen natuurlijke personen, maar ook “iedere niet-gouvernementele organisatie of iedere groep personen” een verzoekschrift kan indienen bij het EHRM voor een schending van de vervatte rechten.⁵⁴ Private rechtspersonen horen hierbij, publiekrechtelijke rechtspersonen kunnen daarentegen geen beroep doen op het individueel klachtrecht voor het EHRM.⁵⁵ Ook het Handvest van de grondrechten strekt zich klaarblijkelijk uit tot rechtspersonen.⁵⁶

19. Afstand doen van de waarborgen ressorterend onder het recht op een eerlijk proces, hoewel minder denkbaar wat het vermoeden van onschuld betreft, wordt noch door de tekst noch door de geest van artikel 6 EVRM uitgesloten.⁵⁷ In elk geval dient de afstand, om effectief te zijn, gedaan te worden op een ondubbelzinnige wijze en vergezeld van minimale waarborgen in overeenstemming met het belang hiervan. Bovendien mag deze rechtshandeling niet botsen met een beduidend algemeen belang.⁵⁸

---

⁵² EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS, *Guide on Article 6 of the European Convention of Human Rights - right to a fair trial (criminal limb)*, s.l., Raad van Europa, 2018, 57.

⁵³ EHRM 14 oktober 2010, nr. 1466/07, Brusco/Frankrijk, §47.

⁵⁴ Art. 34 EVRM.

⁵⁵ J. H. B. BEMELMANS, *Totdat het tegendeel is bewezen: de onschuldpresumptie in rechtshistorisch, theoretisch, internationaalrechtelijk, en Nederlands strafprocesrechtelijk perspectief*, Nijmegen, Kluwer, 2018, 194.

⁵⁶ Zie o.a. HvJ 22 december 2010, nr. C-279/09, ECLI:EU:C:2010:811 waar het Hof artikel 47 Handvest toepast op een rechtspersoon.

⁵⁷ EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS, *Guide on Article 6 of the European Convention of Human Rights - right to a fair trial (criminal limb)*, s.l., Raad van Europa, 2018, 7.

⁵⁸ EHRM 18 oktober 2006, nr.18114/02, Hermi/Italië, §73.

2.2.3. In kaart gebracht in de literatuur

20. Door haar globale aard komt de onschuldpresumptie in menig publicaties aan bod. Verschillende invalshoeken en uiteenlopende bedenkingen kunnen inleidend bijdragen aan een integraal, theoretisch, inzicht in het beginsel.

21. Zoals reeds kort aangehaald, spreken academici op een samenvattende wijze van de twee grote 'dimensies' van de onschuldpresumptie; een eerste betreffende de *behandeling* van de beklagde en een ander aspect betreffende *uitspraak en bewijsvoering*. Het feit dat het vermoeden van onschuld slechts van toepassing is op een persoon in een strafproces, die ervan verdacht wordt een misdrijf te hebben begaan en waartegen dus *in se* een redelijk vermoeden van schuld bestaat, kent het beginsel een paradoxale aard toe. Het vermoeden is dan ook niet aan te nemen als een wettelijk vermoeden gelijkaardig aan andere vermoedens in de wet, doch is ze te verstaan als een hypothetische onschuld.⁵⁹ Drie substantiële motiveringen, tevens op te vatten als verwachtingen, kunnen geïdentificeerd worden voor het beginsel van het vermoeden van onschuld.⁶⁰ Vooreerst functioneert de presumptie als bescherming tegen incorrecte veroordelingen. Dit wordt bereikt door enerzijds te werken volgens de slagzin *in dubio pro reo*, anderzijds door de bewijslast bij de openbare aanklager te leggen. Ten tweede vormt de onschuldpresumptie als het ware een schild tegen handelingen van de staat. Het is overheidsactoren verboden daden te stellen die reeds de schuld van de beklagde impliceren. Als laatste, heeft het vermoeden van onschuld ook een weerslag op de behandeling van de verdachte. Hiermee wordt een mentale ingesteldheid bij de openbare ambtenaren beoogd, waarvan een zeker 'open minded-ness' wordt verwacht over de schuld of onschuld van de betrokkene. Laatstgenoemde brengt opheldering voor het bovenvermeld paradoxaal karakter. Autoriteiten horen met name te "doen alsof" de betrokkene onschuldig is om het proces te kunnen opschorten. 'Onschuld' moet eigenlijk begrepen worden als "de idee van nog niet-vestigde schuld".⁶¹ Het aspect van de behandeling van de verdachte sluit overigens nauw aan bij het onpartijdigheidsbeginsel.

22. Om het vermoeden van onschuld als beginsel uit het formeel strafrecht correct te begrijpen, moet inzicht verworven worden in het onderscheid tussen het *materieel* strafrecht, en het

---

⁵⁹ F. DE JONG en L. VAN LENT, "The Presumption of Innocence as a Counterfactual Principle", *Utrecht L. Rev.* 2016, (32) 34.

⁶⁰ *Ibid.*, 38.

⁶¹ *Ibid.*, 41.

strafprocesrecht of *formeel* strafrecht.⁶² In het EVRM zijn weinig verplichtingen met betrekking tot materieel strafrecht terug te vinden. Het strafprocesrecht verschilt veel meer tussen lidstaten dan het materieel strafrecht. Daarnaast moet belang gehecht worden aan de finaliteit van het strafrechtelijk voorschrift. Het vermoeden van onschuld vereist geen harmonisatie van het materieel strafrecht. Daarentegen vereist het wel dat het materieel strafrecht de veroordeling garandeert van deze individuen die binnen het doel van de wetgeving vallen, en dus personen beschermt van veroordelingen die niet onder dat doel ressorteren.⁶³ De onschuldigen moeten gevrijwaard blijven van onterechte veroordeling. In deze strikte opvatting is elke inmenging in het vermoeden van onschuld onrechtvaardig, daar het niet stemt met het centrale doel van een strafrechtelijk proces.

23. CATERINI stelt dat het vermoeden van onschuld in de Europese voorschriften eerder in “positieve” termen omschreven wordt, zonder ambiguïteiten, duidelijk verwijzend naar het beginsel als een beoordelingsregel.⁶⁴ Echter, Afgeleid uit het arrest *Salabiaku v. Frankrijk* van het EHRM⁶⁵, maakt de auteur een opmerking wat betreft het subjectief element van een misdrijf eens het objectief element bewezen is door de openbare aanklager. Het is verdragsstaten volgens het Hof namelijk theoretisch toegestaan te veroordelen op grond van bewijs van het materieel element van het misdrijf op zich, ongeacht enig moreel element. Bijgevolg zou het bewijs van deze ‘intentie’ of *mens rea* van het misdrijf, indien vereist, een taak zijn van de verdachte en niet langer de overheid. Dit bouwt een soort vermoeden van aanwezigheid van het moreel element in. Veel belang wordt aldus gehecht aan het principe dat de bewijslast rust op de openbare aanklager, boven elke redelijke twijfel. Hierbij wenst CATERINI de nadruk te leggen op bewijslast van *alle* essentiële, constitutionele, elementen van het misdrijf. Bijgevolg pleit hij voor zo min mogelijke discretionaire vrijheid voor de nationale wetgevers bij het bepalen van deze elementen aangezien dit een effect van het vermoeden van onschuld weergeeft in het materieel strafrecht. De auteur stelt voorts meer generiek dat supranationale rechters bij het beoordelen van het beginsel neigen te concreet te werk te gaan aan de hand van *ad hoc-balancing*. Hierbij wordt de redelijkheid beoordeeld op basis van een proportionele afweging van belangen, waarbij een grote discretionaire ruimte wordt

---

⁶² V. TADROS, “Rethinking the presumption of innocence”, *Crim Law and Philos* 2007, (193) 194.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ M. CATERINI, “The presumption of innocence in Europe: Developments in substantive criminal law”, *Beijing L. Rev.*, 2017, (100) 113.

⁶⁵ EHRM 7 oktober 1998, nr. 10519/83, *Salabiaku/Frankrijk*.

gelaten aan de rechter in kwestie. Deze intuïtieve methodiek kan mogelijks leiden tot morele of politieke uitingen in de plaats van een beoordeling op grond van abstracte, algemene regels.⁶⁶

24. Als procedureel kenmerk dekt de onschuldpresumptie de strafprocedure in haar geheel en moet in elk processtadium worden nageleefd, maar veel discussie wordt gevoerd omtrent de beschermingsgraad van het vermoeden van onschuld in het vooronderzoek. Een verdachte in voorlopige hechtenis houden is verenigbaar met de onschuldpresumptie. Overeenkomstig artikel 5, lid 1, onder c), en artikel 5, lid 3, EVRM zijn uitzonderingen op het recht op vrijheid toegestaan om de in hechtenis genomen persoon voor het gerecht te brengen, mits “er een redelijke verdenking bestaat dat hij een strafbaar feit heeft begaan” en mits de duur van de hechtenis redelijk is.⁶⁷ Gesteld wordt onder andere dat het vermoeden van onschuld daar voornamelijk speelt om een arbitraire of punitieve toepassing van de voorlopige hechtenis te vermijden, een beperking van excessen.⁶⁸ De detentieomstandigheden moeten verenigbaar zijn met de onschuldpresumptie.⁶⁹ De kernidee “beter onterecht vrijgesproken dan onterecht opgesloten” is namelijk niet operationeel in dit stadium. Echter in veel gevallen bestaat op nationaal niveau onder voorwaarden de mogelijkheid schadevergoeding te vorderen voor de onrechtmatige voorlopige hechtenis.

25. DE JONG en VAN LENT voegen naar hun mening een essentiële eigenschap toe aan het beginsel. Zij bewonderen het vermoeden van onschuld voornamelijk als tegengewicht voor de inherente tendensen van een strafproces, in de evolutie van verdenking naar eventuele vaststelling van schuld.⁷⁰ Weliswaar, schrijft de onschuldpresumptie geen specifieke handeling voor en moet het uitwerking gegeven worden door concrete voorschriften, die net om eerstgenoemde redenen controversieel zijn. De auteurs pleiten voor een meer intrinsieke en onvervreembare waarde voor het beginsel.

26. Opmerkelijk in de zoektocht naar literatuur inzake de onschuldpresumptie is de bevinding dat heel wat uitgaven betrekking hebben op de relatie van het vermoeden van onschuld met publieke verklaringen, en de pers. De aandacht voor een vorm van geheimhouding en

---

⁶⁶ M. CATERINI, “The presumption of innocence in Europe: Developments in substantive criminal law”, *Beijing L. Rev.*, 2017, (100) 125.

⁶⁷ Groenboek (Comm.) over het vermoeden van onschuld, 26 april 2006, COM(2006)174 def., 6.

⁶⁸ E. VAN SLIEDREGT, “A contemporary reflection on the presumption of innocence”, *Revue internationale de droit pénal* 2009, (247) 265.

⁶⁹ Groenboek (Comm.) over het vermoeden van onschuld, 26 april 2006, COM(2006)174 def., 6.

⁷⁰ F. DE JONG en L. VAN LENT, “The Presumption of Innocence as a Counterfactual Principle”, *Utrecht L. Rev.* 2016, (32) 41.

vertrouwelijkheid is niet meteen verbazingwekkend, gezien het tijdperk van toegankelijkheid en mediatisering van de rechtsbedeling. Als procedureel voorschrift verbiedt het vermoeden van onschuld niemand anders dan de officiële, waaronder judiciële, autoriteiten om een publieke stelling te uiten met betrekking tot de schuld van de verdachte, en niet de media.⁷¹ Enkel de openbare ambtenaren worden geïsoleerd. In de Europese rechtspraak blijkt alvast dat, indien deze arresten betrekking hebben op strafrechtelijke aantijgingen door de pers, door de betrokkene vaak een beroep wordt gedaan op artikel 8 EVRM inzake recht op privéleven eerder dan op artikel 6 EVRM. Nochtans, wordt in de Europese doctrine de onschuldpresumptie als norm in acht genomen om desgevallend beperkingen op het recht van vrije meningsuiting te rechtvaardigen en als proportioneel te beschouwen. De *Supreme Court* van het Verenigd Koninkrijk sprak van de “uitbreiding van een regel die behoort deel uit te maken tot de waarborg van een eerlijk proces tot een principe dat nauw aansluit bij de regels van laster”, en noemde dit een markant voorbeeld van het “levend” karakter van het EVRM.⁷² In dat kader neigt het beginsel naar een soort horizontaal effect, betreffende het gedrag van media en individuen, eerder dan alleen staatsorganen.⁷³ CAMPBELL suggereert hierbij het vermoeden in een bredere context te plaatsen, waarbij het principe niet louter een procedurele beteugeling uitmaakt maar de focus verlegd wordt naar de verhouding individu-staat. Hier en daar worden in de rechtsgeleerdheid voorstellen naar voor geschoven voor een training aan journalisten omtrent hun impact op het vermoeden van onschuld.⁷⁴ De verhouding met de media doet de gemoederen hoog opblazen in het licht van de onschuldpresumptie.

27. Bovendien worden verschillen waargenomen in de visie van de verschillende rechtssystemen op de openbaarheid van de zaak. Vele landen hebben bepaalde regels over de wijze waarop de beklaagde moet voorkomen in de rechtbank, zo bijvoorbeeld gebruiken sommige landen de maatregel van opsluiting in een glazen box gedurende het proces. Maatregelen als deze beïnvloeden mogelijks evenzeer het vermoeden van onschuld op een nefaste wijze.

---

⁷¹ F. DE JONG en L. VAN LENT, “The Presumption of Innocence as a Counterfactual Principle”, *Utrecht L. Rev.* 2016, (32) 41.

⁷² Supreme Court (VK) 11 mei 2011, (2011) UKSC 18, <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2010-0012-judgment.pdf>, 20; de gebruikte termen door de Supreme Court waren “*law of defamation*”.

⁷³ L. CAMPBELL, “Criminal labels, the European Convention on Human Rights and the Presumption of Innocence”, *Modern L. Rev.* 2013, (681) 688.

⁷⁴ X, *Innocent until proven guilty? The presumption of innocence regularly violated across the globe.*, 2019, <https://www.fairtrials.org/innocent-until-proven-guilty-presumption-of-innocence-regularly-violated-across-globe>.

28. Uit de formulering van artikel 6 lid 2 EVRM, kan afgeleid worden dat het vermoeden van onschuld een onvoorwaardelijk en absoluut recht vormt. Waar bij andere waarborgen in het Verdrag, zoals artikel 2 dat het recht op leven formuleert⁷⁵, voorwaarden of uitzonderingen toegevoegd zijn, is dit niet terug te vinden in artikel 6 lid 2 dat louter kort en bondig het recht formuleert. Toch zal, zoals wellicht al duidelijk is, vastgesteld dienen te worden dat ongetwijfeld ruimte bestaat om beweerde schendingen te rechtvaardigen. Doch waar het 'absoluut' karakter moeilijker te betwisten is, bepleiten verschillende auteurs minstens de onvoorwaardelijkheid van de onschuldpresumptie.⁷⁶ Deze zien onder meer een probleem in wetgeving die de bewijslast omkeert, bijvoorbeeld het geval waarbij de verdediging moet aantonen dat hij of zij onder de wettelijke uitzondering valt.

29. Mensenrechten zijn continu het voorwerp van een politiek proces van balanceren en interpreteren. Zo keert de rechtvaardiging van 'noodzaak in een democratische samenleving' regelmatig terug in de artikelen van het EVRM, hoewel niet uitdrukkelijk bij het vermoeden van onschuld. TADROS benadrukt het verschil tussen deze uitzondering en die van de 'proportionaliteit',⁷⁷ die mogelijks wel een rol speelt in dit kader. Waar 'noodzaak' impliceert dat een handeling de enige legitieme oplossing is, kunnen nog andere opties mogelijk zijn bij 'proportionaliteit'.⁷⁸ Verder stelt hij de 'noodzaak in een democratische samenleving' als enige maatstaf in vraag, daar hij de waarde van 'democratie' heden ten dage in twijfel trekt in vergelijking met andere waarden zoals deze van het recht op leven, recht op privéleven, verbod van foltering etc. Volgens de auteur in kwestie komt 'noodzaak in een democratische samenleving' als uitzondering uiteindelijk gewoonweg neer op de vraag naar 'noodzaak aan inmenging.' Vandaar de auteur zijn voorkeur voor de standaard "noodzaak om de basis-set aan goederen die het EHRM beoogt te beschermen, te waarborgen", waarin ook onder andere het recht op leven en het recht op vrije meningsuiting begrepen zouden zijn. Maar lijkt het dan geen *contradictio in terminis* te verdedigen dat afwijken van een fundamenteel mensenrecht, mogelijk is op grond van de noodzaak voor het beschermen van mensenrechten? Op die manier drukt de maatstaf onrechtstreeks een hiërarchie in de rechten uit, zonder enige duidelijkheid over de volgorde in deze trapladder. Wellicht beoogt de auteur hier de rechten zoals reeds vernoemd, met name recht op leven etc. Het is dan ook aangewezen dergelijke maatstaven en hiërarchieën een duidelijke invulling toe te kennen, in

---

⁷⁵ Art 2 EVRM.

⁷⁶ Zie o.a. V. TADROS, "Rethinking the presumption of innocence", *Crim. Law and Philos.* 2007, (193).

⁷⁷ V. TADROS, "Rethinking the presumption of innocence", *Crim Law and Philos* 2007, (193) 205.

⁷⁸ *Ibid.*

het belang van de rechtszekerheid en consistentie. Rechten van het EVRM staan nu eenmaal niet op gelijke voet met elkaar en belangenafwegingen vinden niet zelden plaats. Ook de zinsnede “een redelijk evenwicht tussen de rechten van het individu en de bredere belangen van de samenleving” brengt, zo wordt beweerd, niet voldoende zekerheid. Wat houden deze rechten en belangen precies in? Deel vier inzake rechtspraak-analyse zal de specifieke maatstaven en de beoordelingswijzen, mogelijks afwegingen, voor het vermoeden van onschuld beoordelen.

Aandacht moet ook gevestigd worden op de verschillende morele, politieke en religieuze perspectieven van elke staat.⁷⁹ Contextuele verschillen zouden tot gevolg kunnen hebben dat een inbreuk in één staat als proportioneel wordt gezien, daar dit in een andere staat niet zo zou zijn. De te stellen vraag zou dan al bijna moeten klinken als volgt: “indien gelijkaardige contextuele factoren aanwezig zouden zijn in andere lidstaten, zou een inbreuk daar als proportioneel worden gezien in het licht van hun eigen morele en politieke karakter?” Een overtuigend argument voor een beleid op een niveau hoger dan het nationale. Bovendien kan men zich afvragen hoe ‘eerlijk’ een proces nog is, wanneer afgeweken wordt van het vermoeden van onschuld als onderdeel van een eerlijk proces. Dit vermoeden zou een wapengelijkheid moeten garanderen tussen de verdediging en de openbare aanklager. Een specifieke bewijslast desgevallend laten rusten op de beklaagde kan verdedigd worden, maar ingaan tegen de bewijsstandaard garandeert veroordelingen in gevallen van twijfel. Tussenkoms in de onschuldpresumptie lijkt veelvoorkomend volgens de auteur in kwestie. Door de hoven en rechtbanken wordt slechts een bescheiden bescherming voorzien, waarbij hun aanpak vaak oppervlakkig en inconsistent zou zijn.

30. Een andere bezorgdheid die de kop opsteekt, is dat het in een traditionele achtergrond ingebedde vermoeden van onschuld vandaag voorwerp is van de vele veranderingen waaraan het strafrecht en de perceptie hierop onderhevig zijn.⁸⁰ Met ‘traditioneel’ wordt verwezen naar karakteristieken eigen aan Westerse democratieën. Bepaalde hedendaagse ontwikkelingen zoals onder meer de toegenomen aandacht voor slachtoffers, publieke opinie die neigt naar meer en hardere straffen, etc. brengen zodoende het principe in gevaar. Zo ook doet de opkomst van fenomenen als terrorisme belangen verschuiven. Het recht van terrorisme-verdachten om als onschuldig behandeld te worden, wordt soms gepercipieerd als minder belangrijk dan de

---

⁷⁹ V. TADROS, “Rethinking the presumption of innocence”, *Crim Law and Philos* 2007, (193) 206.

⁸⁰ F. DE JONG en L. VAN LENT, “The Presumption of Innocence as a Counterfactual Principle”, *Utrecht L. Rev.* 2016, (32) 44.

bescherming van de rechten van potentiële slachtoffers.⁸¹ Dit stuit op de nodige kritiek van mensenrechtenactivisten.

31. Een pak verregaander pleiten sommigen voor de toepassing van het vermoeden van onschuld op 'iedereen', ongeacht enige betrokkenheid in een strafrechtelijke procedure. Vergelijk met artikel 7 van het Afrikaans Handvest voor de Mensenrechten, dat leest "*every individual has the right to be presumed innocent until proved guilty by a competent court or tribunal.*"⁸² Deze brede draagwijdte wordt dan best begrepen in de verhouding met het recht op vrije meningsuiting.⁸³ Zo duikt het voorstel op tot uitbreiding van de bescherming tot individuen die het voorwerp uitmaken van '*state labelling*' maar waar geen strafrechtelijke aanklacht op rust.⁸⁴ De focus ligt dan op officiële verklaringen die een strafproces vervangen eerder dan voorafgaan.

32. Aan visies en interpretaties over de inhoud van de onschuldpresumptie geen tekort, maar een gereserveerde houding is aangewezen bij het uitbreiden van het vermoeden van onschuld buiten haar traditionele parameters. Terecht wordt gewezen op het risico dat hierdoor haar potentie gereduceerd wordt, waardoor verwante rechten overschaduwd worden, zoals onder andere het recht op stilzwijgen. Het beginsel zou op die manier wel eens kunnen uitmonden in een eufemisme voor rechtvaardigheid in het strafrechtelijk apparaat.⁸⁵ Een zekere behoedzaamheid is dus op zijn plaats.

---

⁸¹ E. VAN SLIEDREGT, "A contemporary reflection on the presumption of innocence", *Revue internationale de droit pénal* 2009, (247) 248.

⁸² Afrikaans Handvest voor de Mensenrechten, 27 juni 1981

⁸³ L. CAMPBELL, "Criminal labels, the European Convention on Human Rights and the Presumption of Innocence", *Modern L. Rev.* 2013, (681) 693.

⁸⁴ *Ibid.*, 682.

⁸⁵ *Ibid.*, 692.

3. EUROPESE INITIATIEVEN EN PUBLICATIES

33. Door de recentste en relevantste initiatieven in het kader van de Europese Unie en de Raad van Europa bijeen te rapen, kan een eerste blik geworpen worden op het beleid ter zake en voormalige pogingen sinds de twee primaire Europese mensenrechteninstrumenten. Veel uitgaven gidsen de jurist door het Europese landschap aan de hand van niet-bindende hulpinstrumenten. Meestal behandelen de publicaties breder de procedurele rechten en het recht op een eerlijk proces of de grondrechten, zelden krijgt het vermoeden van onschuld beleidsmatig reeds een centrale plaats. Voor een imperatieve aanpak was het wachten op richtlijn 2016/343. Dit overzicht vormt dan ook in eerste instantie de aanloop naar richtlijn 2016/343, en koppelt hieraan een zekere voorafgaande context. Bij de Raad van Europa spelen officiële documenten in mindere mate een rol daar deze organisatie de naleving van de mensenrechten bevordert door middel van internationale verdragen. Ter ondersteuning van hun belangrijkste ingrijpende mensenrechtenverdrag werden wel enkele vermeldenswaardige *tools* ontwikkeld. Weliswaar zal blijken dat wegens gebrek aan een Europese wetgevende akte die het vermoeden *an sich* diepgaand aanpakt in de periode vóór uitvaardiging van richtlijn 2016/343, de standaard rond het beginsel in eerste plaats bepaald wordt door de Europese rechtspraak zoals deze in het hiernavolgende deel geanalyseerd wordt.

3.1. HULPINSTRUMENTEN VOOR DE PRAKTIJZIJN

34. In 2017 publiceerden de juristen VITKAUSKAS en DIKOV een handboek in de schoot van de Raad van Europa genaamd “*Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights - A handbook for legal practitioners*”⁸⁶ (hierna: het handboek). Het handboek wil als hulpmiddel de vaardigheden van judiciële autoriteiten in de verschillende lidstaten bij de toepassing van het EVRM versterken. Het complex karakter van artikel 6 van het EVRM brengt de auteurs tot het ophelderen van het toepassingsgebied van dit artikel door het verzamelen van een aantal kernprincipes en praktijkvoorbeelden afgeleid uit de rechtspraak van het EHRM.

Het hoofdstuk waarin het vermoeden van onschuld centraal staat, haalt in het begin aan waar volgens de auteurs het zwaartepunt van dit beginsel ligt. Gesteld wordt dat het voorschrift in eerste

---

⁸⁶ D. VITKAUSKAS en G. DIKOV, *Protecting the right on a free trial under the European Convention on Human Rights – A handbook for legal practioners, s.l.*, Raad van Europa, 2017.

instantie vroegtijdige verklaringen van schuld door openbare ambtenaren verbiedt. Artikel 6 lid 2 EVRM legt geen positieve verplichting op voor de staat in het kader van verklaringen van schuld uitgaande van private personen en de media.⁸⁷ Ook de overlap van het recht op stilzwijgen met het recht voor onschuldig te worden gehouden staat geformuleerd.⁸⁸

35. In dezelfde lijn als voorgaand handboek maar uitgaande van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, vat de *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights*⁸⁹ (hierna: de gids) bestaande principe-rechtspraak samen onder artikel 6 EVRM en vult hiermee dit artikel aan. De gids wordt doorlopend ge-update, laatst op 31 augustus 2019, maar bindt het Europees Hof voor de Rechten van de Mens evenwel niet.

Als samenvattend overzicht van de rechtspraak vult de gids de omschrijving van het beginsel in het EVRM op een toelichtende, niet-juridisch bindende wijze aan door de centrale principes naar voor te schuiven. Het is als het ware een wegwijzer voor de magistraat, die hem een vervolledigd beeld verschaft van artikel 6 van het Verdrag en op welke manier deze verstaan dient te worden op grond van het EVRM. Hierbij wordt voor elk onderdeel van het artikel de sleutelwoorden toegevoegd die ingevoerd kunnen worden in de HUDOC-database⁹⁰ om de relevante arresten te consulteren. Ook in de gids wordt een afgescheiden onderdeel aan de onschuldpresumptie toegewijd. Hierin wordt uitgegaan van drie hoofdaspecten⁹¹, zijnde (a) bij het uitvoeren van hun taken, mogen de leden van de rechtbank niet vertrekken van de vooraf gevormde mening dat de beklaagde schuldig is aan het misdrijf, (b) de bewijslast berust bij de openbare aanklager, en ten slotte (c) elke twijfel wordt beslecht in het voordeel van de beklaagde. Daarnaast wordt ook een en ander gezegd over de toepassing in samenhangende procedures. 'Prejudicial statements' of schadelijke verklaringen vormt een aparte ondertitel wat net als in het handboek duidt op het belang van dit aspect. Verklaringen uitgaande van private entiteiten zonder enige reproductie van officiële informatie van autoriteiten worden in principe niet geïllustreerd door artikel 6 lid 2 EVRM. Echter, schenkt de gids wel ook in het bijzonder aandacht aan perscampagnes.

---

⁸⁷ D. VITKAUSKAS en G. DIKOV, *Protecting the right on a free trial under the European Convention on Human Rights – A handbook for legal practitioners*, s.l., Raad van Europa, 2017, 115.

⁸⁸ *Ibid.*, 86.

⁸⁹ EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS, *Guide on Article 6 of the European Convention of Human Rights - right to a fair trial (criminal limb)*, s.l., Raad van Europa, 2018, 55

⁹⁰ HUDOC is de rechtspraak database van het EHRM, <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/HUDOC&c=>.

⁹¹ EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS, *Guide on Article 6 of the European Convention of Human Rights - right to a fair trial (criminal limb)*, s.l., Raad van Europa, 2018, 56.

36. Tot slot kan in het kader van de Europese Unie de figuur van het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten (Hierna: FRA) vermeld worden. Dit Bureau werd in 2007 in Wenen opgericht en speelt een belangrijke rol bij het toezicht op de situatie van de grondrechten in de EU. Het FRA is belast met het verzamelen, het analyseren, het verspreiden en het evalueren van informatie en gegevens met betrekking tot de grondrechten. Het voert ook wetenschappelijk onderzoek en enquêtes uit en publiceert jaarverslagen en thematische verslagen over de grondrechten,⁹² doch dienen deze onderscheiden te worden van officiële documenten van de Europese Unie. Het FRA werkt rond tien verschillende thema's waaronder 'toegang tot justitie'. Onder haar werkveld ressorteert in theorie bijgevolg ongetwijfeld de onschuldpresumptie.

In juni 2016 brengt het Bureau een *Handboek betreffende de Europese wetgeving inzake toegang tot recht* uit.⁹³ Dit handboek kenmerkt zich door de voorbereiding van het werk door enerzijds de FRA en anderzijds de Raad van Europa en de griffie van het EHRM, wat het op eerste zicht bijzonder interessant maakt bij het bestuderen van het Europees beleid. Deze praktische gids, gericht tot onder andere rechters, openbare aanklagers en andere juristen, vat de relevante Europese wettelijke standaarden en rechtspraak samen in het gebied van toegang tot de rechter. De enige hier relevante alinea's herhalen louter dat uit het vermoeden van onschuld voortvloeit dat de bewijslast bij de openbare aanklager ligt en een omkering van de bewijslast slechts uitzonderlijk gerechtvaardigd is, en wijzen op het in 2013 ingediende voorstel van de Commissie tot richtlijn 2016/343.

Ter verwezenlijking van haar taak vaardigt het FRA verder nog rapporten en dergelijke uit, zoals jaarlijks een *Fundamental Rights Report* en het rapport *Rights in practice: access to a lawyer and procedural rights in criminal and European arrest warrant proceedings* van september 2019⁹⁴ dat de sleutelementen van strafrechtelijke procedurele rechten nader bestudeert in de praktijk. Beleidsmatig kunnen deze boeiende rapporten een aanzet vormen tot wetgevend initiatief.

---

⁹² EUROPEES PARLAMENT, *De bescherming van de grondrechten in de EU*, 2020, https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/nl/FTU_4.1.2.pdf.

⁹³ EUROPEES BUREAU VOOR DE GRONDRECHTEN en RAAD VAN EUROPA, *Handbook on European law relating to access to justice*, Luxemburg, Europese Unie, 2016.

⁹⁴ EUROPEES BUREAU VOOR DE GRONDRECHTEN, *Fundamental Rights Report 2019*, Luxemburg, Europese Unie, 2019; EUROPEES BUREAU VOOR DE GRONDRECHTEN, *Rights in practice: access to a lawyer and procedural rights in criminal and European arrest warrant proceedings*, Luxemburg, Europese Unie, 2019.

Het handboek *Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union in law and policymaking at national level – Guidance*⁹⁵ van de FRA in 2018 tracht de praktijkbeoefenaars een hand toe te steken door weer te geven wat onder de verscheidene elementen van het Handvest valt. Vastgesteld dient te worden dat de lezer niet in staat wordt gesteld veel kennis te verwerven omtrent de onschuldpresumptie. Wel wordt bij het deel over de beoordeling van beperkingen, nogal misleidend zoals zal blijken, herhaald dat de onschuldpresumptie in artikel 48 van het Handvest te beschouwen is als een absoluut recht.⁹⁶

3.2. EUROPESE UNIE: EERSTE STAPPEN

3.2.1. Procedurele rechten in strafprocedures

37. In 2004 diende de Commissie een Voorstel in voor een kaderbesluit van de Raad over bepaalde procedurele rechten in strafprocedures binnen de gehele Europese Unie.⁹⁷ Een 'kaderbesluit' is het gewezen legislatief instrument dat tot aan het Verdrag van Lissabon eenzelfde functie vervulde als de hedendaagse richtlijn, met name de rechtssystemen op elkaar afstemmen. Met onderhavig kaderbesluit beoogt de Commissie gemeenschappelijke minimumnormen vast te stellen teneinde de rechten van verdachten in het algemeen, en de rechten van buitenlandse verdachten in het bijzonder, beter te beschermen.⁹⁸ Zij constateerde dat het EVRM niet universeel wordt nageleefd en derhalve het principe van wederzijdse erkenning ondermijnd wordt. Bij de meerderheid leefde de nood aan gemeenschappelijke minimumnormen voor procedurele waarborgen, zo bleek uit een voorgaand peiland *Groenboek over procedurele waarborgen voor verdachten in strafzaken in de gehele Europese Unie*.⁹⁹

38. De Commissie steunt met het voorstel op het beginsel van wederzijdse erkenning, de hoeksteen van de justitiële samenwerking. Dat het voorstel in het licht van het EVRM en het

---

⁹⁵ EUROPEES BUREAU VOOR DE GRONDRECHTEN, *Applying the Charter of Fundamental Right of the European Union in law and policymaking on national level- Guidance*, Luxemburg, Europese Unie, 2018.

⁹⁶ *Ibid.*, 70.

⁹⁷ Voorstel (Comm.) voor een kaderbesluit van de Raad over bepaalde procedurele rechten in strafprocedures binnen de gehele Europese Unie, 28 april 2004, COM(2004)328 def.

⁹⁸ EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL, E090217 - *Kaderbesluit over bepaalde procedurele rechten in strafprocedures binnen de gehele EU*, https://www.eerstekamer.nl/eu/edossier/e090217_kaderbesluit_over_bepaalde.

⁹⁹ Groenboek (Comm.) procedurele waarborgen voor verdachten in strafzaken in de gehele Europese Unie, 19 februari 2003, COM(2003)75 def.

Handvest gezien moeten worden, blijkt uit de korte synthese van beide instrumenten bij de inleidende toelichting. Binnen vijf specifieke rechten worden maatregelen voorgesteld, zijnde (a) toegang tot rechtsbijstand, zowel vóór als tijdens het proces, (b) kosteloze bijstand door een tolk/vertaler, (c) ervoor zorgen dat personen die de procedure niet kunnen begrijpen of volgen de passende aandacht krijgen, (d) het recht contact op te nemen met onder meer de consulaire autoriteiten in het geval van buitenlandse verdachten, en (e) de verdachten in kennis stellen van hun rechten.¹⁰⁰ In het voorstel wordt meegedeeld dat de Commissie hiernaast aan het onderzoeken is of waarborgen nodig zijn voor “de uit het vermoeden van onschuld voortvloeiende rechten met inbegrip van het zwijgrecht, het recht niet gedwongen te worden zichzelf te beschuldigen en de regels inzake de bewijslast”.¹⁰¹ Dit indiceert meteen een volgens de Commissie waargenomen visie en verband. Het kaderbesluit maakt duidelijk dat zij tot doel heeft de grondrechten zoals bepaald in de artikelen 47-50 van het Handvest, waaronder dus het in artikel 48 opgenomen vermoeden van onschuld, te versterken.¹⁰² Doch wordt in de voorgestelde bescherming, naast hetgeen zonet aangehaald, nog verder niets bepaald omtrent het recht om voor onschuldig te worden gehouden in strafzaken.

39. Sommige lidstaten reageerden van bij begin negatief op de voorstellen, en vreesden dat het vastleggen van gemeenschappelijke minimumnormen zou kunnen leiden tot een algemene verlaging van de normen. Bovendien wezen deze lidstaten op problemen met de rechtsgrondslag en het subsidiariteitsbeginsel.¹⁰³ Tot een definitief kaderbesluit is het dan ook nooit gekomen. Het voorstel werd meer en meer uitgehold tijdens de onderhandelingen en is uiteindelijk ingetrokken in 2009, met de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon.¹⁰⁴ Geopteerd werd het over een andere boeg te gooien en per recht een kaderbesluit uit te vaardigen.¹⁰⁵

---

¹⁰⁰ Voorstel (Comm.) voor een kaderbesluit van de Raad over bepaalde procedurele rechten in strafprocedures binnen de gehele Europese Unie, 28 april 2004, COM(2004)328 def., 7-8.

¹⁰¹ *Ibid.*, 8.

¹⁰² *Ibid.*, 26.

¹⁰³ EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL, *E090217 - Kaderbesluit over bepaalde procedurele rechten in strafprocedures binnen de gehele EU*, https://www.eerstekamer.nl/eu/edossier/e090217_kaderbesluit_over_bepaalde.

¹⁰⁴ EUROPESE UNIE, *Procedure 2004/0113/CNS*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/HIS/?uri=COM:2004:328:FIN>.

¹⁰⁵ P. DE HERT en K. WEIS, “EU heropent debat rond procedurele rechten”, *Juristenkrant* 2009, (6) 6.

3.2.2. Groenboek over het vermoeden van onschuld

40. Uiteindelijk wordt in 2006 een eerste raadpleging doorgevoerd in kader van de onschuldpresumptie door middel van een groenboek of *green paper*.¹⁰⁶ Een groenboek is een door de Europese Commissie gepubliceerd document met als doel rond een bepaald onderwerp een Europese discussie aan te wakkeren. De bij het thema betrokken organisaties en personen worden verzocht om op basis van de voorstellen in het groenboek aan een raadplegings- en overlegprocedure deel te nemen. Soms liggen groenboeken ten grondslag aan wetgevingsinitiatieven die vervolgens in een witboek worden uiteengezet.¹⁰⁷ In een groenboek heeft de Europese Commissie de bedoeling de stand van zaken te inventariseren, en aanbevelingen te doen voor een te ontwikkelen beleid.¹⁰⁸

Hiermee werd het startschot gegeven voor de ontwikkeling van een nieuw beleidsinstrument inzake de onschuldpresumptie. Het *Groenboek over het vermoeden van onschuld* (hierna: het groenboek) wou nagaan in welke mate het principe nagestreefd wordt op eenzelfde wijze in de verschillende lidstaten van de Europese Unie. Met het oog op toekomstige harmonisatie voerde de Commissie hierin een onderzoek uit naar de verschillen in interpretatie en toepassing.¹⁰⁹ Op de eerste bladzijde wordt uitdrukkelijk gesteld dat “de Commissie wenst te vernemen of het vermoeden van onschuld in de gehele Unie dezelfde betekenis heeft.” Het verwezenlijkt deze doelstelling aan de hand van een reeks vragen gericht aan beoefenaars van juridische beroepen en de burgers van de Europese Unie, en is specifiek geadresseerd aan het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie.

41. De Commissie steunt ook met dit groenboek op het beginsel van wederzijdse erkenning van rechterlijke beslissingen dat het belang uitdrukt van vertrouwen in elkaars rechtsstelsels. Centraal staat de vraag of gemeenschappelijke waarborgen voor de verzameling en behandeling van bewijsmateriaal, en gelijkwaardige normen betreffende procedurele rechten in strafzaken, zouden bijdragen aan dit vertrouwen. De voornaamste aspecten volgens de Commissie worden opgesomd en kort toegelicht;¹¹⁰ (a) rechters mogen zich niet uitlaten over de schuld van de

---

¹⁰⁶ Groenboek (Comm.) over het vermoeden van onschuld, 26 april 2006, COM(2006)174 def.

¹⁰⁷ EUROPESE UNIE, *Glossarium van samenvattingen*, https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/green_paper.html?locale=nl.

¹⁰⁸ X, *Groenboek*, <https://www.europa-nu.nl/id/vh7dpuzp5zyp/groenboek>.

¹⁰⁹ M. CATERINI, “The presumption of innocence in Europe: Developments in substantive criminal law”, *Beijing L. Rev.*, 2017, (100) 113.

¹¹⁰ Groenboek (Comm.) over het vermoeden van onschuld, 26 april 2006, COM(2006)174 def., 5-6.

verdachte voordat een gerecht hem schuldig heeft verklaard, (b) de verdachte mag behoudens om dwingende redenen niet in voorlopige hechtenis worden gehouden, (c) wanneer hij in voorlopige hechtenis wordt gehouden, moeten de detentieomstandigheden verenigbaar zijn met de onschuldpresumptie, (d) de bewijslast ter zake van de schuld van de verdachte ligt bij de staat en twijfel moet in het voordeel van de verdachte spelen, (e) de verdachte is niet tot antwoorden verplicht, (f) hij kan in het algemeen niet worden gedwongen zelf-incriminerend bewijsmateriaal over te leggen, (g) voor de confiscatie van zijn goederen is een billijk proces vereist.

42. Aandacht wordt hoofdzakelijk gehecht aan het bewijsrechtelijk aspect van de onschuldpresumptie omdat veel van de met het beginsel samenhangende rechten zich in de verscheidene rechtsstelsels in dit rechtsgebied zouden situeren. De Europese Commissie leidt verder ook enkele gevallen van omkering van bewijslast en de toelaatbaarheid hiervan af uit de rechtspraak van het EHRM, en eindigt dit met de vraag aan de lidstaten wanneer volgens hen zulke omkering gewettigd is. Ook met de vraag “zijn er in uw lidstaat bijzondere maatregelen vastgesteld om tijdens de aan het proces voorafgaande fase de eerbiediging van de onschuldpresumptie te waarborgen?” tast het groenboek duidelijk af waar harmonisatie nodig of onnodig is. Zo bijvoorbeeld wordt vastgesteld dat op vlak van de component van het zwijgrecht de meeste lidstaten effectief reeds de plicht opleggen tot meedelen van dit recht aan de verdachte. Vervolgens vraagt de Commissie zich bij zowel het zwijgrecht als het recht om te weigeren bewijsmateriaal over te leggen af, of de toepassing doorgetrokken wordt naar rechtspersonen. Het recht om te weigeren bewijsmateriaal over te leggen geldt volgens het HvJEU niet voor rechtspersonen, die kunnen worden verplicht documenten over te leggen.¹¹¹

43. Verder wordt een aparte titel aan terrorisme gewijd, wat de invloed van recente ontwikkelingen op het vermoeden van onschuld benadrukt. Tot slot komt ook de kwestie van het temporeel toepassingsgebied van de onschuldpresumptie aan bod, om duidelijkheid te scheppen over het moment in tijd waarop het beginsel ophoudt uitwerking te hebben. In de regel is dit “totdat de verdachte in rechte schuldig is verklaard” maar ook hier onderzoekt de Commissie de standpunten in de lidstaten van de EU, met name of dit moment zich situeert na afloop van het proces in eerste aanleg dan wel slechts nadat het beroep in laatste aanleg is afgewezen. Het hiervoor uiteengezet voorstel tot kaderbesluit voegt uitdrukkelijk bij het toepassingsgebied “(...) of

---

¹¹¹ Groenboek (Comm.) over het vermoeden van onschuld, 26 april 2006, COM(2006)174 def., 10.

over een beroep dat werd ingesteld in het kader van deze procedures".¹¹² Eerder werd reeds duidelijk dat de gids en het handboek in kader van de Raad van Europa de toepasselijkheid in hoger beroep na een veroordeling in eerste aanleg principieel bevestigen.

44. Elf lidstaten hebben op de raadpleging gereageerd en onafhankelijke deskundigen en professionals hebben van de gelegenheid gebruik gemaakt om erop te wijzen dat het beginsel van het vermoeden van onschuld wordt uitgehouden. Tevens werd onderstreept dat, met name bij onderzoeken tegen buitenlanders of niet-ingezetenen, het beginsel van het vermoeden van schuld in de nationale systemen in toenemende mate lijkt te worden geduld.¹¹³

3.2.3. *Het vermoeden van onschuld op de Europese agenda*

45. Enkele jaren na het uitgebrachte groenboek vaardigt de Raad van Ministers een resolutie uit. Vooreerst is het niet onbelangrijk het niet juridisch-bindend karakter van dit instrument in herinnering te brengen. Met een resolutie tracht de Raad enkel politieke toezeggingen of standpunten te verwoorden.¹¹⁴ Vergelijkbaar met het groenboek, maar dan op niveau van een andere Europese instantie. *De Resolutie van de Raad van 30 november 2009 over een routekaart ter versterking van de procedurele rechten van verdachten en beklaagden in strafprocedures*¹¹⁵ behandelt evenwel een meer algemeen kader.

Analoog aan de vorige twee instrumenten, wordt ook hier vertrokken van het principe van wederzijdse erkenning. De moderne, rondreizende Unieburger moet erop kunnen vertrouwen dat zijn of haar recht op een eerlijk proces en procedurele rechten in de andere lidstaten van de Unie gewaarborgd zullen worden. Onder deskundigen werd reeds een brede steun vastgesteld om in de EU op vlak van procedurele rechten meer actie te ondernemen.¹¹⁶ Ongeacht waar de unieburger zich bevindt in de Unie, fundamentele proceswaarborgen moeten beschermd blijven. De Raad

---

¹¹² Voorstel (Comm.) voor een kaderbesluit van de Raad over bepaalde procedurele rechten in strafprocedures binnen de gehele Europese Unie, 28 april 2004, COM(2004)328 def., 14.

¹¹³ Voorstel (Comm.) voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn, 27 november 2013, COM(2013)821 def., 5.

¹¹⁴ X, *Conclusies en resoluties van de Raad*, <https://www.consilium.europa.eu/nl/council-eu/conclusions-resolutions/>.

¹¹⁵ Resolutie over een routekaart ter versterking van de procedurele rechten van verdachten en beklaagden in strafprocedures van de Raad van de Europese Unie (30 november 2009), *Pb.C. C 295* (2009).

¹¹⁶ *Ibid.*, 2.

benadrukt ook uitdrukkelijk dat nieuwe wetgevingsbesluiten in dit kader moeten stroken met de minimumvoorschriften van het EVRM. Opnieuw een indicatie van de volgzzaamheid van de Unie ten aanzien van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

46. Met dit instrument wordt aangedrongen, nogmaals, te handelen in het kader van procedurele rechten. De routekaart bevat dan ook een stapsgewijze aanpak op weg naar een geheel aan procedurele rechten die verdachten en beklaagden genieten in strafprocedures.¹¹⁷ Als bijlage bij de resolutie gevoegd, moet de routekaart als basis dienen en brengt zij de meest fundamentele rechten in kaart. Aanvulling wordt weliswaar niet uitgesloten. Zonder het vermoeden van onschuld hierbij uitdrukkelijk te vermelden, somt ze indicatief een aantal maatregelen op waarbij de onschuldpresumptie ongetwijfeld een belangrijke rol kan spelen. Zo wijst een bepaling op de buitensporige lange perioden van voorlopige hechtenis, wat meteen in verband kan gebracht worden met het vermoeden van onschuld.¹¹⁸ Meermaals wordt de nadruk gelegd op een eerlijk verloop van de procedure. Het verbaast niet dat ook de routekaart een van de aanleidingen vormt tot de maatregel in 2016 omtrent het vermoeden van onschuld. Op basis van deze routekaart werden in de jaren vóór 2016 reeds drie maatregelen aangenomen: *Richtlijn 2010/64/EU betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures*, *Richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie in strafprocedures* en *Richtlijn 2013/48/EU betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming*.¹¹⁹ Geen van deze drie uiteindelijke instrumenten legt inhoudelijke maatstaven vast met betrekking tot de onschuldpresumptie.

47. De Europese Raad heeft de routekaart tot onderdeel gemaakt van het *Programma van Stockholm bij de behandeling van individuele rechten in strafprocedures*¹²⁰, waarin op haar beurt wel expliciet wordt gewezen op de nood voor een maatregel betreffende het vermoeden van

---

¹¹⁷ RAAD VAN DE EUROPESE UNIE, *EU versterkt het recht op het vermoeden van onschuld*, 12 februari 2016, <https://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2016/02/12/eu-strengthens-right-to-presumption-of-innocence/>.

¹¹⁸ Resolutie over een routekaart ter versterking van de procedurele rechten van verdachten en beklaagden in strafprocedures van de Raad van de Europese Unie (30 november 2009), *Pb.C. C 295 (2009)*, 3.

¹¹⁹ RAAD VAN DE EUROPESE UNIE, *EU versterkt het recht op het vermoeden van onschuld*, 12 februari 2016, <https://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2016/02/12/eu-strengthens-right-to-presumption-of-innocence/>.

¹²⁰ Programma van Stockholm – een open en veilig Europa ten dienste en ter bescherming van de burger van de Europese Raad (4 mei 2010), *Pb.C. C 115 (2010)*.

onschuld. Het Stockholmprogramma is een vijfjarig Europees beleidsprogramma op het gebied van Justitie en Binnenlandse Zaken en vormt de opvolger van het Haags Programma dat eind 2009 afliep.¹²¹ Door de routekaart hierin op te nemen en ditmaal nadrukkelijk te verwijzen naar een maatregel toegespitst op het vermoeden van onschuld, kwam de Europese Unie opnieuw een stap dichterbij het uitvoeren van richtlijn 2016/343. In het onderdeel *'De rechten van personen in strafzaken'* wordt de Europese Commissie aangewezen de routekaart snel te implementeren en de voorstellen in te dienen.¹²² De Europese Raad verzoekt vervolgens de Commissie "te onderzoeken welke minimale procedurele rechten verdachten en beklaagden verder kunnen worden toegekend, en uit te maken of andere vraagstukken, zoals het vermoeden van onschuld, moeten worden aangepakt om op dit gebied tot een betere samenwerking te komen."

In het deel gewijd aan *'Gemeenschappelijke minimumvoorschriften vaststellen'* wordt nogmaals het belang van harmonisatie en wederzijds erkennen en vertrouwen duidelijk gemaakt: "De Europese Raad is van mening dat een zekere mate van onderlinge aanpassing der wetgevingen noodzakelijk is om een gemeenschappelijke visie op strafrechtelijke vraagstukken onder rechters en openbare aanklagers te bevorderen en de correcte toepassing van het beginsel wederzijdse erkenning mogelijk te maken, rekening houdend met de verschillen tussen de rechtsstelsels en rechtstradities van de lidstaten."¹²³

---

¹²¹ X, *Wat houdt het Stockholmprogramma in voor decentrale overheden?*, <https://europadecentraal.nl/praktijkvraag/wat-houdt-het-stockholm-programma-in-voor-decentrale-overheden/>.

¹²² Programma van Stockholm – een open en veilig Europa ten dienste en ter bescherming van de burger van de Europese Raad (4 mei 2010), *Pb.C. C 115* (2010), 10.

¹²³ *Ibid.*, 14.

4. HET VERMOEDEN VAN ONSCHULD IN DE EUROPESE RECHTSPRAAK

48. Rechtsbeginselen op een effectieve manier hardmaken, vereist rechtshandhaving. De Europese rechtspraak rond het vermoeden van onschuld is bijgevolg cruciaal te bespreken en stelt als *law in practice* op grond van het EVRM, Handvest, of als algemeen rechtsbeginstel van de Europese Unie, de standaard die gold vóór richtlijn 2016/343. Pas na in te gaan op de standaarden van de voorafgaande recentste en belangrijkste arresten kan de richtlijn besproken worden als mijlpaal. Hier worden dan ook slechts zaken besproken geveld vóór 9 maart 2016, dag van uitvaardiging van de richtlijn. Zowel rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie als van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens wordt betrokken, wat geen strengere kijk bij de één dan bij de ander uitsluit. Zo zal zich enige bijzondere waakzaamheid opdringen bij de arresten van het HvJEU, onder de vleugel van de Europese Unie die later de richtlijn aankondigt.

49. Ook mag de nodige achtergrondkennis en context niet verwaarloosd worden. Zo staan in de hier relevante arresten van het HvJEU meestal de Europese Commissie tegen een lidstaat, of natuurlijke of rechtspersonen tegenover een Unie-instelling. Deze hebben veelal een prejudiciële vraag, een beroep wegens niet nakoming tegen een lidstaat, of beroep tot nietigverklaring van een Uniehandeling tot voorwerp. Het EHRM behandelt klachten van een private partij tegen een lidstaat van de Raad van Europa. Dit heeft gevolgen voor de onderliggende onderwerpen van de arresten bij de beide hoven. Bovendien is het op zijn plaats van bij begin te verduidelijken dat een groot deel van de arresten van de EU met betrekking tot het vermoeden, dit beginsel behandelt in mededingingsgeschillen. Het Hof heeft al sinds lang de vaste rechtspraak dat “gelet op de aard van de betrokken inbreuken en de aard en de zwaarte van de daaraan verbonden sancties, het vermoeden van onschuld met name van toepassing is op procedures betreffende inbreuken op de voor ondernemingen geldende mededingingsregels, die tot het opleggen van geldboetes of dwangsommen kunnen leiden.” Deze rechtspraak, die is ontwikkeld in zaken waarin de Commissie een geldboete had opgelegd, is eveneens van toepassing in een geval waarin bij de beschikking houdende vaststelling van een inbreuk uiteindelijk geen geldboete is opgelegd.”¹²⁴ Hierover later meer.

---

¹²⁴ Ger.EU 12 april 2013, nr. T-442/08, ECLI:EU:T:2013:188, §93-94.

50. Door een samenlezing van de arresten van de Europese hoven en deze systematisch te herformuleren in evaluatiecriteria, kan een eerste inhoudelijk onderzoek doorgevoerd worden waaruit sleutelarresten resulteren. Hierna wordt ook de rol van het beginsel in administratieve procedures onder de loep genomen. Na een rechtspraakanalyse kunnen de beoordelingswijzen van de hoven nader bestudeerd worden om een gevolgd stramien te identificeren en de onschuldpresumptie in een beleidskader te plaatsen. Het EVRM is immers een *'living instrument'* dat door het Europees Hof geïnterpreteerd wordt. Kan effectief weinig consistentie in de arresten vastgesteld worden zoals de literatuur regelmatig aankaart?

4.1. EVALUATIECRITERIA EN MAATSTAVEN

4.1.1. Bewijslast

4.1.1.1. Bewijslast rust op de vervolgende instantie

51. Een eerste gebied waar de onschuldpresumptie in de rechtspraak uitblinkt, is de bewijsvoering. Het vermoeden van onschuld beoogt eenieder te garanderen dat hij of zij niet als schuldig aan een strafbaar feit wordt aangewezen of behandeld voordat zijn schuld in rechte is komen vast te staan.¹²⁵ Dit impliceert onder andere de algemene verplichting dat het aan de openbare aanklager toekomt te bewijzen dat de verdachte schuldig is aan de inbreuk.¹²⁶ Dit vindt zijn oorsprong in het machtsonevenwicht tussen de partijen in een strafproces, en erkent het liberale gedachtengoed van een begrensde overheidsinterventie en individuele autonomie.¹²⁷ De bewijslast van de vervolgende instantie wordt door de Europese hoven aan bepaalde eisen onderworpen.

52. De openbare aanklager dient een voldoende en overtuigende verklaring te bieden.¹²⁸ Zo oordeelde het EHRM in 2014 dat een "extreme en onhaalbare bewijslast" werd gelegd op de beklaagde door al het bewijs in het voordeel van de beklaagde af te wijzen, zodat deze in geen geval zelfs de kleinste kans op slagen had.¹²⁹ Dit werd tegenstrijdig bevonden met de basisvereiste

---

¹²⁵ HvJ 16 juli 2009, nr. C-344/08, ECLI:EU:C:2009:482, § 31, maar ook EHRM 28 oktober 2004, nr. 48173/99 en 48319/99, Y.B. e.a./Turkije, § 43.

¹²⁶ HvJ 16 juli 2009, nr. C-344/08, ECLI:EU:C:2009:482, §32.

¹²⁷ L. CAMPBELL, "Criminal labels, the European Convention on Human Rights and the Presumption of Innocence", *Modern L. Rev.* 2013, (681) 683.

¹²⁸ EHRM 26 juli 2011, nr. 35485/05, 45553/05, 35680/05 en 36085/05, Huseyn ea./Azerbeidzjan, § 120.

¹²⁹ EHRM 31 juli 2014, nr. 1774/11, Nemtsov/Rusland, § 92.

dat de bewijslast bij de openbare aanklager rust en met één van de fundamentele principes van het strafrecht, *in dubio pro reo*. Het EHRM oordeelde dat geen correcte bewijswaardering heeft plaatsgevonden waardoor een ontoelaatbare omkering van de bewijslast tot stand kwam.

53. Uitsluitend belastend materiaal verzamelen conformeert niet aan het vermoeden van onschuld, aldus het Gerecht van de EU in de zaak *Dresdner*.¹³⁰ Ook hier werd door het Gerecht meteen verwezen naar *in dubio pro reo* door te stellen dat twijfel bij de rechter in het voordeel dient te spelen van de adressaat van de beschikking. De Europese Commissie dient alle constitutieve elementen van de door haar vastgestelde inbreuken rechtens genoegzaam te bewijzen,¹³¹ en moet zich daarbij baseren op “nauwkeurig bepaalde en onderling overeenstemmende bewijzen.”¹³² Evenwel wordt hieraan toegevoegd dat niet elk van de door de Commissie aangevoerde bewijzen noodzakelijkerwijs voor elk onderdeel van de inbreuk aan deze criteria hoeft te voldoen. Het is voldoende dat de door deze instelling aangevoerde verzameling aanwijzingen, “in haar geheel beschouwd”, aan dit vereiste voldoet.¹³³ Het Gerecht dient dan de materiële juistheid, de betrouwbaarheid en de samenhang van de aangevoerde bewijselementen na te gaan, maar ook of deze “het relevante feitenkader vormen van de beoordeling van een complexe toestand, en of zij de daaruit getrokken conclusies kunnen schragen.”¹³⁴

Ook in latere arresten herhalen het Hof van Justitie (hierna: HvJ) en het Gerecht de vereiste van nauwkeurig bepaalde en onderling overeenstemmende bewijzen, in hun geheel beschouwd.¹³⁵ In 2015 nog, werd geconcludeerd dat de Raad aan de op hem rustende bewijslast voldoet indien hij de Unierechter een reeks “voldoende, nauwkeurige, en onderling samenhangende aanwijzingen voorlegt, op grond waarvan het bestaan van een toereikend verband tussen de persoon (...) en het bestreden regime kan worden vastgesteld.”¹³⁶ De vereiste als vervolgende instantie “alle constitutieve bestanddelen” van een inbreuk aan te tonen, komt veelvuldig in de arresten van het HvJEU voor, zo nog in het arrest *Soliver v. Commissie* van 2014.¹³⁷ Geen ongeoorloofde omkering van de bewijslast of schending van het vermoeden van onschuld vindt plaats in het geval de Commissie een vaststelling doet op basis van “een samenstel van bewijzen” en het dan aan de

---

¹³⁰ Ger.EU 27 september 2006, nr. T-44/02, ECLI:EU:T:2006:271, §48.

¹³¹ *Ibid.*, §59.

¹³² *Ibid.*, §62.

¹³³ *Ibid.*, §63.

¹³⁴ *Ibid.*, §67.

¹³⁵ Zie o.a. Ger.EU 15 juli 2015, nr. T-418/10, ECLI:EU:T:2015:516, §116.

¹³⁶ HvJ 21 april 2015, nr. C-630/13, ECLI:EU:C:2015:247, §53.

¹³⁷ Ger.EU 10 oktober 2014, nr. T-68/09, ECLI:EU:T:2014:867, §58.

verwerende partij toekomt het bewijs te leveren waardoor deze vaststelling in twijfel wordt getrokken.¹³⁸

4.1.1.2. Wettelijke en feitelijke vermoedens

54. Een omkering van de bewijslast kan ook voorkomen in de vorm van wettelijke en feitelijke vermoedens van aansprakelijkheid. Deze komen immers in elk rechtssysteem voor en worden niet verboden door het EVRM, maar moeten wel zekere grenzen in het strafrecht in acht nemen gezien het voorwerp en de finaliteit van artikel 6 EVRM die de fundamentele principes van de rechtsstaat beoogt te waarborgen.¹³⁹

55. Lidstaten zijn vrij in het bepalen van de constitutionele elementen van een misdrijf. Daarbij mogen zij louter objectief feiten strafbaar stellen zonder de vereiste van een bijzondere intentie of nalatigheid,¹⁴⁰ ook intentioneel element of de *mens rea*. In dat scenario volstaat het dat de openbare aanklager enkel het voordoen van het feit bewijst, waarna de beklaagde zijn of haar schuld kan weerleggen. Eerder werd de kritiek van CATERINI op deze toelaatbaarheid en dit verband met het materieel strafrecht aangehaald.¹⁴¹ Echter, het vermoeden van onschuld kan niet op een zodanige manier geïnterpreteerd worden dat zij materiële regels van strafrechtelijke aansprakelijkheid in het leven roept. De rechter is bijgevolg niet verplicht te antwoorden op bijvoorbeeld de vraag of, in het licht van artikel 6 EVRM, risicoaansprakelijkheid of eerder een bijkomend vereiste beoordeling van de *mens rea* de geschikte reactie is in de nationale wetgeving. Of zo ook de vraag of de totstandkoming van *mens rea* een objectieve dan wel subjectieve test vergt.¹⁴² Zo ver gaat het beginsel niet.

56. Reeds in 1988 creëerde het sleutelarrest *Salabiaku v. Frankrijk* van het EHRM duidelijkheid omtrent de vereiste grenzen bij strafrechtelijke vermoedens. Staten moeten ervoor zorgen dat deze vermoedens binnen “redelijke grenzen blijven, aangepast zijn aan de belangen die op het spel staan en de rechten van verdediging in acht nemen.”¹⁴³ Deze maatstaf evolueerde tot een

---

¹³⁸ HvJ 22 november 2012, nr. C-89/11, ECLI:EU:C:2012:738, §78.

¹³⁹ EHRM 7 oktober 1998, nr. 10519/83, *Salabiaku/Frankrijk*, §28.

¹⁴⁰ *Ibid.*, § 27.

¹⁴¹ Zie randnummer 23.

¹⁴² D. VITKAUSKAS en G. DIKOV, *Protecting the right on a free trial under the European Convention on Human Rights – A handbook for legal practitioners, s.l.*, Raad van Europa, 2017, 118.

¹⁴³ EHRM 7 oktober 1998, nr. 10519/83, *Salabiaku/Frankrijk*, § 29-30.

constante in de rechtspraak van het EHRM, recent bevestigd in de zaak *Klouvi v. Frankrijk* van 2011 waarin gesproken werd van “redelijke grenzen, de ernst van de zaak en de rechten van verdediging.”¹⁴⁴ In *Janosevic v. Zweden*, en vele andere zaken, werd de vereiste van “redelijke grenzen” uitgedrukt als “proportioneel aan het legitieme doel.”¹⁴⁵ Opgemerkt moet worden dat de toetsing aan de “belangen die op het spel staan” in sommige zaken leidt tot een houding waarbij sneller een inperking van het vermoeden van onschuld gerechtvaardigd wordt naarmate de aard van het misdrijf en naarmate de straf in ernst toeneemt.¹⁴⁶

Het Hof maakt duidelijk dat indien de woorden “in recht is komen vast te staan” uit artikel 6 lid 2 EVRM een onvoorwaardelijke verwijzing zouden impliceren naar het nationale recht, de nationale wetgever de grondrechter een zekere discretionaire beoordelingsmarge zou kunnen ontnemen en bijgevolg het vermoeden van onschuld substantieel haar betekenis tenietdoen. Dat zou botsen met het voorwerp en de finaliteit van artikel 6 EVRM die de fundamentele principes van de rechtsstaat beoogt te waarborgen.¹⁴⁷ Artikel 6 lid 2 EVRM verzet zich niet tegen wettelijke en feitelijke vermoedens in strafrechtelijke wetten, zolang die aan voornoemde grenzen voldoen.

57. Het HvJEU beaamt herhaaldelijk deze beoordeling van het EHRM. Ook zij stelt dat de lidstaten op grond van het vermoeden van onschuld verplicht zijn redelijke grenzen te stellen aan de vermoedens die zij in de strafwet willen opnemen, waarbij zij rekening dienen te houden met de ernst van de betrokken belangen en de rechten van verdediging.¹⁴⁸ In het arrest *Thyssenkrupp* in 2011 kan deze formulering nog teruggevonden worden.¹⁴⁹ In deze zaken wordt vaak verwezen naar de relevante rechtspraak van het EHRM.

In de zaak *Heijmans* verduidelijkt het Gerecht nader dat het feitelijk vermoeden in kwestie een evenwicht tracht te scheppen tussen het belang van, enerzijds, de doelstelling om gedrag dat inbreuk maakt op de desbetreffende voorschriften te beteugelen en te voorkomen, en anderzijds, de eisen die sommige algemene beginselen van het recht van de Unie stellen zoals onder meer de beginselen van de onschuldpresumptie.¹⁵⁰

---

¹⁴⁴ EHRM 30 juni 2011, nr. 30754/03, *Klouvi/Frankrijk*, §41.

¹⁴⁵ EHRM 23 juli 2002, nr. 34619/97, *Janosevic/Zweden*, §101-102.

¹⁴⁶ A. GRAY, “Constitutionally protecting the presumption of innocence”, *U. Tas. L. Rev.* 2012, (132) 139.

¹⁴⁷ EHRM 30 juni 2011, nr. 30754/03, *Klouvi/Frankrijk*, §41.

¹⁴⁸ HvJ 23 december 2009, nr. C-45/08, ECLI:EU:C:2009:806, § 43.

¹⁴⁹ Ger.EU 13 juli 2011, nr. T-144/07, T-147/07–T-150/07 en T-154/07, ECLI:EU:T:2011:364, §114.

¹⁵⁰ Ger.EU 27 september 2012, nr. T-360/06, ECLI:EU:T:2012:490, §49.

58. Wel wordt op het niveau van de Europese Unie veelal de nadruk op de weerlegbaarheid toegevoegd. Het vermoeden van onschuld vereist dat de mogelijkheid behouden wordt het wettelijke of feitelijke vermoeden te weerleggen.¹⁵¹ Voor die weerlegging mag de rechter geen buitengewone of onrealistische stappen opleggen.¹⁵² Regelmatig keert de zinsnede terug waarbij het HvJEU stelt dat “een vermoeden, zelfs wanneer dit moeilijk te weerleggen is, binnen de grenzen van het aanvaardbare blijft indien het evenredig is aan het nagestreefde doel, indien tegenbewijs kan worden geleverd en indien de rechten van verdediging veilig zijn gesteld.”¹⁵³ Geen enkel probleem doet zich voor in het licht van de onschuldpresumptie zolang het vermoeden weerlegbaar is en de rechten van verdediging worden gewaarborgd.¹⁵⁴ Het enkele feit dat het moeilijk is om het tegenbewijs te leveren dat voor de weerlegging van een vermoeden noodzakelijk is, impliceert op zich niet dat dit vermoeden *de facto* onweerlegbaar is.¹⁵⁵ Ook de enkele omstandigheid dat een entiteit geen bewijs overlegt ter weerlegging, betekent niet dat het vermoeden in geen enkel geval kan worden weerlegd.¹⁵⁶ Het wettelijk of feitelijk vermoeden wordt geacht te voldoen aan de vereisten op gebied van de bewijslast indien de verdachte dit vermoeden wel of niet weerlegt “door doorslaggevende bewijzen van het tegendeel over te leggen.”¹⁵⁷

59. Hierbij kan ook het *Groenboek over het vermoeden van onschuld* in herinnering gebracht worden waarin de Europese Commissie, afgeleid uit rechtspraak van het EHRM, vaststelt dat in drie gevallen de bewijslast niet volledig bij de openbare aanklager berust.¹⁵⁸ Vooreerst, bij objectieve delicten of ‘*strict liability-offences*’, wat dus neerkomt op de hierboven beschreven situatie waarbij de openbare aanklager enkel de materiële handeling moet bewijzen doch niet de *mens rea* of het oogmerk. Ten tweede, strafbare feiten met bewijslastomkering waarbij de openbare aanklager moet bewijzen dat de verdachte op een bepaalde wijze heeft gehandeld en de verdachte moet bewijzen dat er voor zijn optreden een ontlastende verklaring is, zoals zelfverdediging. Als laatste worden confiscatiebevelen genoemd als een geval waarin de bewijslast niet volledig bij de openbare aanklager rust, waarbij kan worden uitgegaan van het vermoeden dat

---

¹⁵¹ HvJ 21 januari 2016, nr. C-74/14, ECLI:EU:C:2016:42, §40.

¹⁵² *Ibid.*, §41.

¹⁵³ HvJ 18 juli 2013, nr. C-501/11, ECLI:EU:C:2013:522, § 107, maar ook Ger.EU 27 september 2012, nr. T-360/06, ECLI:EU:T:2012:490, §48-49.

¹⁵⁴ HvJ 23 december 2009, nr. C-45/08, ECLI:EU:C:2009:806, § 44.

¹⁵⁵ HvJ 19 juni 2014, nr. C-243/12, ECLI:EU:C:2014:2006, §30.

¹⁵⁶ HvJ 26 november 2013, nr. C-58/12, ECLI:EU:C:2013:770, §41.

¹⁵⁷ Ger.EU 27 september 2012, nr. T-360/06, ECLI:EU:T:2012:490, § 48.

¹⁵⁸ Groenboek (Comm.) over het vermoeden van onschuld, 26 april 2006, COM(2006)174 def., 7.

de betrokken vermogensbestanddelen opbrengsten van delicten zijn. De eigenaar van de betrokken vermogensbestanddelen moet dit vermoeden vervolgens weerleggen.

Niettemin lijkt bij dit derde geval enigszins een nuancering onontbeerlijk ingevolge het arrest *Geerings v. Nederland* van het EHRM, dat in het jaar na het groenboek geveld werd. Confiscatie werd in deze zaak bevolen op grond van het argument dat nog steeds voldoende aanwijzingen aanwezig waren dat de betrokkene schuldig is, ondanks hij voor een groot deel van de onderliggende misdrijven eerder vrijgesproken was. In de zaak *Geerings* besloot het Hof in het licht van de concrete omstandigheden van de zaak dat dit een schending van de onschuldpresumptie uitmaakte, wegens de confiscatie op grond van een misdrijf waarvoor de verzoeker reeds vrijgesproken was. Indien het niet in rechte vaststaat dat iemand boven elke redelijke twijfel het misdrijf heeft begaan en dat enig voordeel, illegaal of anders, bekomen werd, kan zo een maatregel enkel gebaseerd zijn op een vermoeden van schuld. Dit zou haaks staan op artikel 6 lid 2 EVRM.¹⁵⁹

4.1.2. Publieke verwijzingen naar schuld

4.1.2.1 Publieke autoriteiten

60. Het beginsel van het vermoeden van onschuld is geenszins louter een procedurele waarborg in strafzaken. Het heeft een ruimer toepassingsgebied en houdt in dat geen enkele vertegenwoordiger van de staat iemand schuldig mag verklaren aan een overtreding zolang diens schuld niet in rechte is komen vast te staan.¹⁶⁰ Het verbod voor 'publieke autoriteiten' om de zaak te behandelen uitgaande van de schuld van de betrokkene en dus het feit dat hij of zij het delict begaan heeft, wordt veelal als '*general aim*' van het vermoeden van onschuld naar voor geschoven in arresten van het EHRM.¹⁶¹

Met het gebruik van de term 'publieke autoriteiten', worden niet alleen rechters en rechtbanken gevisieerd, maar ook andere publieke autoriteiten. Dit werd reeds in 1995 in de zaak *Alenet de Ribemont v. Frankrijk* vastgesteld door het EHRM, waar het *in casu* ging over de Minister van

---

¹⁵⁹ EHRM 1 maart 2007, nr. 30810/03, *Geerings/Nederland*, §47.

¹⁶⁰ EHRM 28 oktober 2004, nr. 48173/99 en 48319/99, *Y.B. e.a./Turkije*, §43.

¹⁶¹ EHRM 20 maart 2001, nr. 33501/96, *Telfner/Oostenrijk*, § 15 en EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, *Allen/Verenigd Koninkrijk*, § 94.

Binnenlandse Zaken en politieambtenaren.¹⁶² Het Hof van Justitie van de Europese Unie is het klaarblijkelijk eens met deze reikwijdte van dit begrip.¹⁶³

4.1.2.2. Vóór de uitspraak

61. Het recht voor onschuldig te worden gehouden betekent dat de leden van een gerecht bij de aanvang van het proces niet vooringenomen mogen zijn en er dus niet vanuit mogen gaan dat de verdachte het vervolgte strafbaar feit heeft gepleegd. Zowel het EHRM als het HvJEU schuiven naar voor dat de onschuldpresumptie wordt geschonden door uitlatingen of beslissingen die de opvatting weerspiegelen dat de betrokkene schuldig is, die het publiek in de schuld van de betrokkene laten geloven of die vooruitlopen op de beoordeling van de feiten door de bevoegde rechter.¹⁶⁴

62. “*The presumption of innocence will be considered violated if a judicial decision concerning a person charged with a criminal offence reflects an opinion that he is guilty before he has been proved guilty according to law.*”¹⁶⁵ Sinds 1995 is deze overweging te vinden in tal van arresten van het EHRM om het impliceren van schuld van de verdachte vóór de uitspraak van de hand te wijzen. Het volstaat hierbij dat de rechtbank in een redenering de beklaagde als schuldig aanmerkt, zonder een formele vaststelling te doen. In het arrest *Pandy v. België* in 2006 merkte het EHRM op dat de verklaringen van rechters het voorwerp moeten uitmaken van een diepgaander onderzoek dan deze van onderzoekautoriteiten zoals de politie en het parket.¹⁶⁶ Een fundamenteel onderscheid bestaat tussen een verklaring die stelt dat iemand slechts “verdacht” is van het plegen van een misdrijf, en een uitdrukkelijke verklaring, in de afwezigheid van een definitieve veroordeling, die inhoudt dat een persoon het misdrijf gepleegd heeft. De laatste categorie is in strijd met het vermoeden van onschuld daar waar de eerste soort verklaringen reeds in verscheidene situaties toegestaan werd door het Hof.¹⁶⁷ In *Sekanina v. Oostenrijk* uit 1993 stelde het EHRM reeds dat het uiten van verdenkingen met betrekking tot een beklaagde zijn of haar onschuld denkbaar is op voorwaarde dat de strafprocedure nog niet geresulteerd heeft in een beslissing over de middelen

---

¹⁶² EHRM 10 februari 1995, nr. 15175/89, *Allenet de Ribemont/Frankrijk*, §36.

¹⁶³ Zie o.a. Ger.EU 8 juli 2008, nr. T-48/05, ECLI:EU:T:2008:257, §211.

¹⁶⁴ EHRM 21 september 2006, nr. 13583/02, *Pandy/België*, §42 en Ger.EU 27 februari 2014, nr. T-256/11, ECLI:EU:T:2014:93, §82.

¹⁶⁵ EHRM 10 februari 1995, nr. 15175/89, *Allenet de Ribemont/Frankrijk*, §35.

¹⁶⁶ EHRM 21 september 2006, nr. 13583/02, *Pandy/België*, §42.

¹⁶⁷ EHRM 2 oktober 2012, nr. 40094/05, *Virabyan/Armenië*, §186.

van de beschuldiging.¹⁶⁸ Het afnemen van private data zoals DNA kan niet gelijkgesteld worden met het uiten van verdenkingen,¹⁶⁹ hoewel het EHRM wel sympathie lijkt te hebben voor het standpunt dat dit een zekere graad van wantrouwen van de publieke autoriteiten uit en in verband kan gebracht worden met het recht voor onschuldig te worden gehouden.¹⁷⁰

63. Bij de beoordeling wordt belang gehecht aan de bewoording en gebruikte termen door de vertegenwoordigers van de staat in de desbetreffende verklaringen.¹⁷¹ Echter wat bepalend is, is de werkelijke betekenis van de verklaringen en niet hun louter literaire vorm. De vraag of de verklaring in kwestie effectief een schending van de onschuldpresumptie inhoudt, moet beantwoord worden rekening houdend met de concrete omstandigheden van de zaak.¹⁷² Ook het HvJEU oordeelde aan de hand van deze criteria in de zaak *Yves Franchet* in 2008.¹⁷³

Zo leidden de concrete omstandigheden van de zaak er in *Daktaras v. Litouwen* toe dat geen schending van de onschuldpresumptie werd vastgesteld. Het EHRM wees op de bijzondere aandacht die geschonken moet worden aan een openbare aanklager die een quasi-judiciële functie uitoefent wanneer hij oordeelt over de vraag van de verdachte om afstand te doen van de vervolging in het stadium van het vooronderzoek.¹⁷⁴ Het Hof merkt op dat de beschuldigende verklaringen van de openbare aanklager waarbij ze bovenstaand verzoek afwijst, niet gemaakt werden in een context onafhankelijk van de strafprocedure, zoals op een persconferentie, doch wel in het kader van een beredeneerde beslissing tijdens het vooronderzoek van de strafprocedure.¹⁷⁵ Het louter verwijzen naar de vraag of voldoende bewijs bestaat de procedure te starten, en niet naar de vraag of de schuld van de verdachte vaststaat op grond van dit bewijs, is in overeenstemming met artikel 6 lid 2 EVRM.

64. Een situatie die evenzeer mogelijks afbreuk doet aan het vermoeden van onschuld, is de gebrekkige motivering van het strafrechtelijk vonnis. Op grond van het principe *in dubio pro reo*, dat “deel uitmaakt van het vermoeden van onschuld in artikel 6 lid 2 EVRM en vereist dat de

---

¹⁶⁸ EHRM 25 augustus 1993, nr. 13126/87, *Sekanina/Oostenrijk*, §30.

¹⁶⁹ EHRM 4 december 2008, nr. 30562/04 en 30566/04, *S. en Marper/Verenigd Koninkrijk*, §122.

¹⁷⁰ L. CAMPBELL, “Criminal labels, the European Convention on Human Rights and the Presumption of Innocence”, *Modern L. Rev.* 2013, (681) 687.

¹⁷¹ EHRM 28 oktober 2004, nr. 48173/99 en 48319/99, *Y.B. e.a./Turkije*, §44.

¹⁷² EHRM 2 oktober 2012, nr. 40094/05, *Virabyan/Armenië*, §186.

¹⁷³ Ger.EU 8 juli 2008, nr. T-48/05, *ECLI:EU:T:2008:257*, § 211.

¹⁷⁴ EHRM 10 oktober 2000, nr. 42095/98, *Daktaras/Litouwen*, §42.

¹⁷⁵ *Ibid.*, §44.

rechters niet vertrekken vanuit het idee dat de verdachte schuldig is, dat de bewijslast op de openbare aanklager ligt, en dat de twijfel in het voordeel van de beklaagde moet spelen”, komt het EHRM in de zaak *Melich en Beck v. Republiek Tsjechië* tot de conclusie dat de rechtbank in kwestie niet op voldoende wijze verduidelijkt heeft om welke reden ze toepassing heeft gemaakt van een bepaald artikel. Dit gedrag droeg volgens het Hof bij aan de indruk dat de rechters geoordeeld hebben vanuit een vermoeden van schuld.¹⁷⁶ Hierbij wijst ze op het belang van zulke opgewekte schijn en de verhoogde gevoeligheid van de gemeenschap aan dit soort garanties bij justitie. Zoals reeds gezegd kan het procedureel beginsel zelfs geschonden zijn in afwezigheid van enige formele vaststelling, wanneer uit de motivering blijkt dat de rechter de beklaagde als schuldig beschouwt.¹⁷⁷

65. Ook het nemen van bepaalde maatregelen vóór enige rechterlijke uitspraak komt in het vizier. Het arrest *Janosevic v. Zweden* van 2002 behandelde de uitvoering van een beslissing van de belastingautoriteiten, vóór enige rechterlijke uitspraak over de getroffenene zijn aansprakelijkheid tot betalen. Het EHRM stelt in gevallen als deze perk en paal door te stellen dat “rekening houdend met het feit dat een vroegtijdige handhaving van belastingtoeslagen ernstige implicaties kan meebrengen voor de persoon in kwestie en bovendien zijn of haar verdediging in navolgende procedures nadelig kan beïnvloeden, zoals in het kader van gebruik van strafrechtelijke vermoedens door de rechtbank, de staten bij handhaving als deze redelijke grenzen moeten stellen waarbij een belangenafweging wordt doorgevoerd.”¹⁷⁸ Verder wordt ook nagegaan of de oorspronkelijke positie van degene aan wie de toeslagen worden opgelegd, kan worden hersteld indien diens beroep slaagt.¹⁷⁹ In een andere zaak wees het Hof er op dat artikel 6 lid 2 EVRM niet zo ver gaat dat het van de lidstaten vereist dat verschillende procedures zich in een bepaalde volgorde moeten voordoen.¹⁸⁰ Deze zaak betrof evenzeer een belastingprocedure vóór de veroordeling tot belastingontduiking.

Het HvJEU heeft zich reeds meermaals uitgesproken over conservatoire maatregelen en het vermoeden van onschuld, zoals een besluit van de Raad tot opname op de lijst van bevriezing van tegoeden in het kader van terrorisme. De onschuldpresumptie verzet zich niet tegen de vaststelling van conservatoire maatregelen die geen sancties vormen en niet vooruitlopen op de onschuld of schuld van degene op wie zij betrekking hebben. Dergelijke maatregelen moeten “voorzien zijn in

---

¹⁷⁶ EHRM 24 juli 2008, nr. 35450/04, *Melich en Beck/Tsjechië*, §53.

¹⁷⁷ EHRM 28 november 2002, nr. 58442/00, *Lavents/Letland*, §126.

¹⁷⁸ EHRM 23 juli 2002, nr. 34619/97, *Janosevic/Zweden*, §106.

¹⁷⁹ *Ibid.*, §108.

¹⁸⁰ EHRM 5 april 2012, nr. 11663/04, *Chambaz/Zwitserland*, §71.

de wet, vastgesteld zijn door een bevoegde autoriteit en een beperkte werking hebben in de tijd.”¹⁸¹ Aangezien zij geen beschuldiging dien aard inhouden, worden ze conform het vermoeden van onschuld geacht. Ook in de meer gecompliceerde juridische constellatie die aan de orde was in de zaak *El Morabit* van het Gerecht werd zo geoordeeld. Verzoeker vocht ook hierin een beslissing van de Raad aan waarin zij op een lijst ter bevrozing van tegoeden werd geplaatst. Daartoe werd besloten *na* een initiële veroordeling voor de onderliggende misdrijven doch *vóór* een uiteindelijke vrijspraak in hoger beroep. Opnieuw werd vastgesteld dat met de conservatoire maatregel niet vooruitgelopen werd op de beslissing, *in casu* in hoger beroep, en zij geen strafrechtelijke beschuldiging inhoudt.¹⁸² Verzoeker argumenteerde onder andere dat voor deze maatregel in het kader van terrorismebestrijding een definitieve en onherroepelijke veroordeling aanwezig moet zijn, waarop het Gerecht repliceerde dat geloofwaardige aanwijzingen volstaan en de maatregel bijgevolg gegrond kon worden op de veroordeling in eerste aanleg.¹⁸³

66. In gevallen waarin de strafzaak niet langer wordt voortgezet vinden bovenstaande vereisten tevens ten volle toepassing. Een voorbeeld hiervan is de schorsing van de strafzaak door de strafrechter, of verjaring. Het vermoeden van onschuld geldt zolang er geen uitspraak is gedaan over de grond van de zaak, ook al is het de rechter wegens verjaring of procedurefouten niet toegestaan zich over de schuldvraag uit te spreken.¹⁸⁴ Bij een onderbreking of stopzetting van de strafprocedure brengt het recht met zich mee dat het afwezig zijn van een veroordeling beschermd moet worden in elke andere procedure van welke aard ook.¹⁸⁵ Wanneer de beklaagde nadien een burgerlijke schadevergoeding voor de voorlopige hechtenis vordert bij de rechter, mag deze rechter geen redenering uiten die in wezen neerkomt op een vaststelling van de schuld van de verdachte zonder dat die volgens de wet schuldig is bevonden en in het bijzonder de gelegenheid heeft gehad de rechten van verdediging uit te oefenen.¹⁸⁶ In *Englert v. Duitsland*¹⁸⁷ gaf de burgerlijke rechter aan dat er nog “sterke verdenkingen” bestonden in zijn hoofde.¹⁸⁷ Weliswaar wordt het uiten van een staat van verdenking, die geen bevinding van schuld inhoudt, wel getolereerd door het EHRM en luidde het dictum hier positief zonder een schending van artikel 6 lid 2 EVRM vast te stellen. Dit conformeert aan het hierboven vermelde arrest dat het uiten van verdenking aanvaardbaar is

---

¹⁸¹ Ger.EU 7 december 2012, nr. T-49/07, ECLI:EU:T:2010:499, §64.

¹⁸² Ger.EU 2 september 2009, nr. T-323/07, ECLI:EU:T:2009:296, §40 en §43.

¹⁸³ *Ibid.*, §47.

¹⁸⁴ B. DE SMET en K. RIMANQUE, *Recht op een behoorlijke rechtsbedeling: een overzicht op basis van artikel 6 EVRM*, Antwerpen, Maklu, 2002, 116.

¹⁸⁵ EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, Allen/Verenigd Koninkrijk, §102.

¹⁸⁶ EHRM 25 augustus 1987, nr. 10282/83, Englert/Duitsland, §37.

¹⁸⁷ *Ibid.*, §39.

zolang de strafprocedure niet geresulteerd heeft in een beoordeling van de middelen.¹⁸⁸ Dat het besluiten tot een schending kan afhangen van kleine nuanceringsen en verwoordingen, bewijst het arrest *Minelli v. Zwitserland* geveld enkele jaren voor *Englert*. Daar de rechtbank in deze zaak “de indruk gaf overtuigd te zijn van de schuld” van de verdachte, niettegenstaande de afwezigheid van een formele bevinding en ondanks het gebruik van voorzichtig taalgebruik zoals “in alle waarschijnlijkheid”, oordeelde de rechter *in casu* volgens het EHRM uiteindelijk niet op een manier die verenigbaar is met de onschuldpresumptie.¹⁸⁹

Het HvJEU drukt deze zienswijze in dezelfde lijn herhaaldelijk uit door te bemerken dat “het vermoeden van onschuld zich verzet tegen iedere formele vaststelling en zelfs iedere toespeling op de aansprakelijkheid van een persoon die van een gegeven inbreuk wordt beschuldigd in een beslissing waarbij de vervolging wordt beëindigd, zonder dat deze persoon alle waarborgen heeft kunnen genieten die inherent zijn aan de uitoefening van de rechten van verdediging in het kader van een procedure die een normaal verloop heeft en die tot een uitspraak over de gegrondheid van de betwisting leidt.”¹⁹⁰ Door ook elke “toespeling op de aansprakelijkheid” uit te sluiten, wordt de indruk gewekt dat het HvJEU een strengere mening is toegedaan in het geval van uiten van verdenking omtrent de onschuld, waarbij het EHRM daarentegen in de zaak hierboven geen probleem identificeerde. De onduidelijke betekenis van de termen “toespeling op de aansprakelijkheid” hebben tot gevolg dat het gissen is naar de vraag of het uiten van een verdenking hier effectief onder valt. Overige rechtspraak biedt geen klaarheid over deze mogelijks ruimere bescherming. De bevinding door het EHRM van een schending in de bovenvermelde zaak *Minelli* met betrekking tot een situatie verdergaand dan een loutere verdenking, wordt in *Sumitomo Chemical en Sumika Fine Chemicals v. Commissie* uitdrukkelijk bevestigd.¹⁹¹

Uiteraard verhindert de onschuldpresumptie niet dat de aansprakelijkheid van een beklaagde komt vast te staan na een procedure die volledig is afgerond volgens de voorgeschreven regels en waarbij de rechten van verweer volledig konden worden uitgeoefend, ook al kan aan de persoon die de inbreuk heeft gepleegd geen sanctie worden opgelegd omdat de bevoegdheid van de daartoe bevoegde instantie is verjaard.¹⁹² Dit zou anders in grote mate afbreuk doen aan de finaliteit van strafrechtspleging.

---

¹⁸⁸ Zie randnummer 62.

¹⁸⁹ EHRM 25 maart 1983, nr. 8860/79, *Minelli/Zwitserland*, §38.

¹⁹⁰ Ger.EU 27 maart 2014, nr. T-56/09, ECLI:EU:T:2014:160, §99.

¹⁹¹ Ger.EU 6 oktober 2005, nr. T-22/02 en T-23/02, ECLI:EU:T:2005:349, §108.

¹⁹² *Ibid.*, §107.

67. Tot slot een en ander omtrent publieke autoriteiten in relatie met de pers. In het licht van de vrijheid van meningsuiting¹⁹³ verzet artikel 6 lid 2 EVRM zich niet tegen autoriteiten die de pers informeren omtrent een lopend strafrechtelijk onderzoek op voorwaarde dat zij dit doen met de nodige discretie en terughoudendheid die de onschuldpresumptie vraagt.¹⁹⁴ Na te stellen dat politieke autoriteiten niet verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor handelingen van de pers, erkent het Hof dat de vrijheid van meningsuiting en communicatie het recht om verslag uit te brengen over gerechtelijke procedures en daarom de mogelijkheid voor de autoriteiten om objectieve elementen uit de procedure openbaar te maken. Deze elementen moeten worden vrijgesteld van elke waardering of vooroordeel van schuld.¹⁹⁵ Zaken in dit verband betroffen onder meer persberichten opgesteld door de politie,¹⁹⁶ de Minister van Binnenlandse zaken en politieambtenaren op een persconferentie¹⁹⁷, etc. Eenzelfde voorzichtigheid dringt zich dus op bij publieke verklaringen van schuld door de vertegenwoordigers van de staat in een persgerelateerde context. Een stelling over de schuld van de verzoeker die de gemeenschap aanmoedigt te geloven in zijn schuld en vooruitloopt op een beoordeling van de feiten door een bevoegde rechter, zal de toets aan artikel 6 lid 2 EVRM niet doorstaan.¹⁹⁸

Het HvJEU laat in de zaak *Yves Franchet* blijken het met het EHRM eens te zijn, door bovenstaande maatstaven 'discretie en terughoudendheid' te hernemen.¹⁹⁹ Door een persmededeling aan het publiek van een besluit van de Commissie, kon de indruk worden gewekt dat verzoekers schuldig waren of toch in elk geval verdacht werden.²⁰⁰

4.1.2.3. Na een vrijspraak

68. Waar een strafrechtelijke procedure uitgedraaid is in een vrijspraak, moet de betrokkene als onschuldig gezien worden door het rechtssysteem en op een wijze consistent aan deze onschuld behandeld worden. Daartoe blijft de onschuldpresumptie ook na de afronding van de strafzaak aan de orde om te verzekeren dat de onschuld van de betrokkene gewaarborgd wordt

---

¹⁹³ Art. 10 EVRM.

¹⁹⁴ EHRM 28 oktober 2004, nr. 48173/99 en 48319/99, Y.B. e.a./Turkije, §47.

¹⁹⁵ *Ibid.*, §48.

¹⁹⁶ Zie o.a. EHRM 28 oktober 2004, nr. 48173/99 en 48319/99, Y.B. e.a./Turkije.

¹⁹⁷ Zie o.a. EHRM 10 februari 1995, nr. 15175/89, *Allenet de Ribemont/Frankrijk*.

¹⁹⁸ EHRM 10 februari 1995, nr. 15175/89, *Allenet de Ribemont/Frankrijk*, §41.

¹⁹⁹ Ger.EU 8 juli 2008, nr. T-48/05, ECLI:EU:T:2008:257, §212.

²⁰⁰ *Ibid.*, §308.

ten aanzien van de niet-bewezen tenlasteleggingen.²⁰¹ Het dictum van een vrijspraak moet worden gerespecteerd door elke autoriteit die rechtstreeks of onrechtstreeks verwijst naar de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de belanghebbende.²⁰² Criteria steunend op gelijkaardige redeneringen als het voorgaande onderdeel worden in deze arresten herhaald.

69. In de zaak *Sekanina v. Oostenrijk* uit 1993 gaf het EHRM vorm aan de basisregel die stelde dat ingevolge een definitieve vrijspraak, zelfs het uiten van verdenkingen met betrekking tot de onschuld van de vrijgesprokene niet langer aanvaardbaar is. Dit is enkel nog toegelaten zolang de strafprocedure nog niet uitgemond is in een beslissing over de grieven van de beschuldiging.²⁰³ De zaak betrof een burgerlijke vordering tot schadevergoeding voor de voorlopige hechtenis na vrijspraak in eerste aanleg voor de strafrechtelijke aanklacht. De openbare aanklager ging niet in beroep tegen de vrijspraak in kwestie. De rechter verwierp de vordering tot schadevergoeding op grond van de vaststelling dat “sterke aanwijzingen bleven bestaan omtrent de schuld van Sekanina, die de verdenkingen tegen hem kunnen bekrachtigen. Het bewijs in de zaak kan nog steeds als argument dienen voor zijn schuld.” De rechtbank concludeerde uit het verslag van de beraadslagingen van de jury dat zij hem door het vrijspreken het voordeel van de twijfel hadden gegeven.²⁰⁴ Deze beoordeling van de burgerlijke rechter werd door het EHRM als een schending van artikel 6 lid 2 EVRM bevonden. Vele latere zaken bevestigen de basisregel uit 1993 en verwijzen hierbij naar *Sekanina*,²⁰⁵ zoals ook gebeurt in *Asan Rushiti v. Oostenrijk*. In laatst vernoemde zaak verwierp het Europees Hof het argument dat “het laten blijken van verdenkingen aanvaardbaar is onder artikel 6 lid 2 EVRM op voorwaarde dat deze reeds uitgedrukt werden in de redenering voor de vrijspraak.”²⁰⁶

70. Schendingen van het vermoeden van onschuld zijn in dit kader veelbesproken in het geval van dergelijke burgerlijke vorderingen tot schadevergoeding na een vrijspraak. De betwisting met de onschuldpresumptie slaat in zo gevallen niet op de weigering van de schadevergoeding op zich, maar wel op de individuele beslissing daaromtrent en de gebruikte “*reasoning and language*” of redenering en taalgebruik.²⁰⁷ De verwoording is van kritisch belang bij het beoordelen van de compatibiliteit van de burgerlijke beslissing met artikel 6 lid 2 EVRM. Artikel 6 lid 2 EVRM kent een

---

²⁰¹ EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, Allen/Verenigd Koninkrijk, §103.

²⁰² *Ibid.*, §102.

²⁰³ EHRM 25 augustus 1993, nr. 13126/87, Sekanina/Oostenrijk, §30.

²⁰⁴ *Ibid.*, §29.

²⁰⁵ Zie o.a. EHRM 1 maart 2007, nr. 30810/03, Geerings/Nederland §42 en §49.

²⁰⁶ EHRM 21 maart 2000, nr. 28389/95, Asan Rushiti/Oostenrijk, §31.

²⁰⁷ EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, Allen/Verenigd Koninkrijk, §83.

beschuldigd persoon weliswaar geen *recht* toe op schadevergoeding voor de voorlopige hechtenis of voor kosten die voortvloeien uit procedures geëindigd in stopzetting of vrijspraak.²⁰⁸

71. Ook het Hof van Justitie oordeelt dat er een schending kan zijn van het vermoeden van onschuld “wanneer de motivering van een rechterlijke beslissing de indruk geeft dat iemand schuldig is aan het strafbaar feit, hoewel hij voor dat feit reeds is vrijgesproken bij een strafrechtelijke beslissing.”²⁰⁹ Opnieuw bestaat op Unieniveau geen expliciete duidelijkheid over de toelaatbaarheid van het uiten van loutere verdenking omtrent de onschuld. Echter, wordt bij de geciteerde passage door het HvJ in het arrest verwezen naar rechtspraak van het EHRM waaronder naar de zaak *Allenet de Ribemont v. Frankrijk*, maar ook naar *Teodor v. Roemenië* waarin het feitelijk ging over een uiting van “twijfel over de onschuld”.²¹⁰ Het EHRM acht dit na een vrijspraak onverenigbaar met de onschuldpresumptie. De feiten van de onderliggende zaak voor het HvJ betroffen een hoger beroep tegen het oordeel van het Gerecht inzake een beroep tot schadevergoeding. De overwegingen van het Gerecht waarbij zij van mening was dat de grond voor vrijspraak “niet inhield dat de tegen rekwirant ingebrachte beschuldigingen volledig ongegrond waren” en “dat zij (...)niet ‘onomstotelijk’ waren bewezen”, werden door het Hof van Justitie kennelijk in strijd bevonden met het vermoeden van onschuld.²¹¹ Dergelijke motivering van het HvJ in de concrete zaak leunt op haar beurt wel enigszins aan bij het uitsluiten van verdenkingen.

4.1.2.4. De pers en de vrijheid van meningsuiting

72. Waar vorige beoordelingen telkens publieke autoriteiten viseerden, is het daarnaast interessant beknopt dieper in te gaan op de vraag naar de beperkingen voor de pers zelf. De moeizame relatie tussen de pers en justitie is vooral aan de orde bij zaken van groot maatschappelijk belang. Het werd reeds vermeld dat volgens de Europese rechtspraak het vermoeden van onschuld zich onder andere verzet tegen uitlatingen die het publiek in de schuld van de verdachte laten geloven.²¹² Deze vaststelling betreft publieke autoriteiten, maar doet de vraag rijzen of naar het oordeel van de Europese hoven ook de pers grenzen moet respecteren in het licht van de onschuldpresumptie. Het EHRM sprak in de zaak *Allen v. Verenigd Koninkrijk* van

---

²⁰⁸ EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, *Allen/Verenigd Koninkrijk*, §82.

²⁰⁹ HvJ 10 juli 2014, nr. C-220/13, ECLI:EU:C:2014:2057, §35.

²¹⁰ EHRM 4 juni 2013, nr.46878/06, *Teodor/Roemenië*, §41.

²¹¹ HvJ 10 juli 2014, nr. C-220/13, ECLI:EU:C:2014:2057, §34 en §36.

²¹² EHRM 21 september 2006, nr. 13583/02, *Pandy/België*, §42.

het feit dat de reputatie van een persoon en de wijze waarop deze door het publiek gepercipieerd wordt na beëindiging van een strafprocedure op het spel staat.²¹³ Dit belang van reputatie en de publieke opinie kan algemeen niet overzien worden in het licht van de onschuldpresumptie.

73. Sinds 1997 bleek dat het Straatsburgse Hof veel belang hecht aan de vrijheid van meningsuiting zoals beschermd in artikel 10 EVRM en geen schrik heeft deze te waarborgen ten koste van ondermijning van andere fundamentele rechtsbeginselen. Zo hield zij in het sleutelarrest *Sunday Times v. Verenigd Koninkrijk* de expressievrijheid van de journalist in stand, ondanks tegenargumenten op grond van artikel 6 EVRM. Bij de beoordeling van de klassieke maatstaven voor inmenging in de vrijheid van meningsuiting, werd namelijk geconcludeerd dat beschermen van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht wel degelijk een “legitiem doel” is maar de inmenging in de expressievrijheid niet “noodzakelijk is in een democratische samenleving” om die autoriteit te bewaren.²¹⁴ Uit ditzelfde arrest kan afgeleid worden dat het Hof het zogenaamde *sub judice-beginsel*, waaruit voortvloeit dat pers zich moet onthouden van commentaar zolang een zaak nog hangende is voor de rechter, niet onderschrijft. Journalisten beroepen zich veelvuldig op de vrijheid van meningsuiting in het Verdrag, dus moet op zoek gegaan worden naar het huidige standpunt hieromtrent. De *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights* voorziet onder de bespreking van artikel 6 lid 2 EVRM een afgescheiden ondertitel omtrent perscampagnes.

74. De organen van het Verdrag hebben reeds uitgedrukt dat de kans bestaat dat in bepaalde gevallen een virulente perscampagne de eerlijkheid van het proces kan ondermijnen door het beïnvloeden van de publieke opinie en de juryleden opgeroepen om uitspraak te doen over de schuld van de verdachte.²¹⁵ Hoewel het recht van het publiek op informatie ertoe leidt dat bijzonder belang wordt gehecht aan de persvrijheid, moet deze vrijheid naar behoren worden afgewogen tegen het recht op een eerlijk proces gegarandeerd door artikel 6 van het Verdrag.²¹⁶ Artikel 6 EVRM neemt een prominente plaats in een democratische maatschappij in, zodat een restrictieve interpretatie niet overeenstemt met haar doel en finaliteit. Echter, in een democratische samenleving zijn ernstige opmerkingen van de pers dikwijls onvermijdelijk in een gevoelige zaak die het algemeen belang betreft.²¹⁷ In het arrest *Akay v. Turkije* wordt de persvrijheid gevrijwaard

---

²¹³ EHRM 21 september 2006, nr. 13583/02, Pandy/België, §94.

²¹⁴ EHRM 26 april 1979, nr. 6538/74, *Sunday Times/Verenigd Koninkrijk*, §67 en §57.

²¹⁵ EHRM 19 februari 2002, nr. 34501/97, *Akay/Turkije*, § 2.

²¹⁶ *Ibid.*

²¹⁷ *Ibid.*

en wordt vertrouwd op de rechters die geacht worden professioneel genoeg opgeleid te zijn om niet vooringenomen te oordelen, gelijkaardig aan de redenering van het Hof in het arrest *Sunday Times*. Zo werd in *Priebke v. Italië* bij de afweging van de persvrijheid aan artikel 6 EVRM geoordeeld dat de perscampagne in kwestie in essentie objectieve feiten met betrekking tot het proces weergaf, waardoor het middel van schending van artikel 6 EVRM ongegrond werd bevonden.²¹⁸

75. Voor de rechtvaardiging van een inperking op de vrijheid van meningsuiting wordt in de beoordeling van het EHRM aan de hand van de concrete omstandigheden klassiek nagegaan of deze “voorgescreven is door de wet, een legitiem doel nastreeft, en noodzakelijk is in een democratische samenleving.”²¹⁹ Het feit dat een persoon het recht heeft voor onschuldig te worden gehouden op grond van artikel 6 lid 2 EVRM, is een relevant element in deze belangenafweging.²²⁰ Bescherming van een eerlijk proces met inachtneming van het vermoeden van onschuld wordt veelal als een legitiem doel aanzien. Verder zijn zeker voorbeelden te vinden van arresten die in dit verband beslissen tot een “noodzaak in een democratische samenleving” zoals de “dringende sociale noodzaak” in de zaak *Tourancheau et July v. Frankrijk* uit 2005,²²¹ met artikel 6 EVRM lid 2 in de beoordeling betrokken.

In het arrest *White v. Zweden* stelt het EHRM dat de vereiste geformuleerd in artikel 10 lid 2 EVRM om de expressievrijheid conform de “plichten en verantwoordelijkheden” uit te oefenen, ook geldt voor de pers en betekenisvol is in het licht van ondermijning van rechten van anderen.²²² Dit houdt concreet in dat “wanneer journalisten rapporteren over zaken aangaande het algemeen belang, zij in goed vertrouwen moeten handelen om accurate en betrouwbare informatie te voorzien conform de ethiek van het journalistiek.” Het Hof vermeldt opnieuw uitdrukkelijk dat het vermoeden van onschuld uit artikel 6 lid 2 EVRM in de belangenafweging van het Hof relevant is.²²³ Toch wijst het Hof erop dat, hoewel de pers gebonden is door bepaalde grenzen bij haar expressievrijheid specifiek in verband met de bescherming van de reputatie en de rechten van anderen en de noodzaak om bekendmaking van vertrouwelijke informatie te vermijden, het tot haar plicht behoort om conform haar “plichten en verantwoordelijkheden” informatie van publiek belang te verspreiden.

---

²¹⁸ EHRM 5 april 2001, nr. 48799/99, *Priebke/Italië*, §1.

²¹⁹ EHRM 24 november 2005, nr. 53886/00, *Tourancheau en July/Frankrijk*, §53.

²²⁰ EHRM 11 januari 2000, nr. 31457/96, *News Verlags GmbH & Co.KG c./Oostenrijk*, §56.

²²¹ EHRM 24 november 2005, nr. 53886/00, *Tourancheau en July/Frankrijk*, §63.

²²² EHRM 19 september 2006, nr. 42435/02, *White/Zweden*, §21.

²²³ *Ibid.*, §21, en EHRM 10 februari 2009, nr. 3514/02, *Eerikainen e.a./Finland*, §60.

Ondanks verzoeker in de zaak enkel artikel 8 EVRM houdende het recht op privéleven inriep, merkte het Hof op dat de gepubliceerde artikelen de betrokkene afschilderden als een ernstig crimineel waardoor zijn vermoeden van onschuld miskend werd.²²⁴

76. In 2007 brengt het EHRM in de zaak *Falter Zeitschriften v. Oostenrijk* bovenstaande principes in herinnering²²⁵ en concludeert bij de beoordeling dat “het persartikel *in casu* in geen enkel geval de uitkomst van een hangende strafprocedure kon beïnvloeden.”²²⁶ Het bewijs leveren van bedoeld risico op “beïnvloeding” lijkt alleszins geen eenvoudige opdracht. Gelet op “de beperkte ruimte onder artikel 10 lid 2 EVRM voor restricties op debat van publiek belang,” werd de inperking van de vrijheid van meningsuiting disproportioneel bevonden en niet noodzakelijk in een democratische samenleving.²²⁷

77. Besloten kan worden dat voor de pers de evaluatie van de conformiteit met de onschuldpresumptie telkens neerkomt op een toetsing aan de vrijheid van meningsuiting, die een concrete belangenafweging inhoudt. Beoordeling gebeurt aan de hand van de specifieke omstandigheden van de zaak waarbij gewezen wordt op eerbiediging van de garanties uit artikel 6 EVRM, evenwel wordt een groot gewicht toegekend aan de taak van de pers te informeren in het algemeen belang.

4.1.3. Voorstelling van verdachten en beklaagden

78. Een aspect van het vermoeden van onschuld dat in de rechtspraak een minder prominente plaats inneemt doch daarom niet minderwaardig is, betreft de voorstelling van de verdachte. Hierbij kunnen slechts toetsingsmaatstaven geïdentificeerd worden aan de hand van arresten van het EHRM, aangezien vóór 2016 geen precedents te vinden zijn in de rechtspraak van het HvJEU.

79. Een illustratie van bedoelde ‘voorstelling’ van de verdachte is de omstandigheid in de zaak *Ashot Harutyunyan v. Armenië* in 2010, waarin de beklaagde in een metalen kooi in de rechtszaal zijn proces diende te voeren. Het Hof herhaalt hier vooreerst de redenering dat het vermoeden van onschuld geschonden is indien een rechterlijke beslissing betreffende een beklaagde de opvatting

---

²²⁴ EHRM 19 september 2006, nr. 42435/02, *White/Zweden*, §25.

²²⁵ EHRM 22 februari 2007, nr. 26606/04, *Falter Zeitschriften GmbH/Oostenrijk*, §22.

²²⁶ *Ibid.*, §25.

²²⁷ *Ibid.*, §26.

weerspiegelt dat hij of zij schuldig is voor de schuld in rechte is komen vast te staan.²²⁸ In deze concrete zaak werd geoordeeld dat door de aanwezigheid van twee advocaten waarbij niets erop wees dat het onmogelijk was vertrouwelijk en vrij met de advocaten te communiceren, of met de rechtbank, de betrokkene bijgevolg de mogelijkheid had zich “effectief te verdedigen.”²²⁹ Bovendien bracht deze veiligheidsmaatregel de verzoeker geen “substantieel nadelige positie tegenover de openbare aanklager en de burgerlijke partij.”²³⁰ Daar de plaatsing in een metalen kooi een permanente maatregel uitmaakte voor alle strafzaken voor de rechtbank in kwestie, oordeelde het EHRM dat deze er niet op wees dat de rechtbank de betrokkene als schuldig beschouwde.

Enkele jaren later strandde eenzelfde voorval bij het EHRM waarin wederom de vraag opdook naar de verhouding van de maatregel van een metalen kooi, omringd door politieagenten, met de onschuldpresumptie.²³¹ Ditmaal neemt het Hof een genuanceerdere houding aan en blijken ook andere factoren een rol te spelen. Naast overwegingen in het belang van een eerlijk proces zoals de mogelijkheid voor de verdachte effectief aan het proces deel te nemen²³², wordt getoetst of de betrokkenen “objectief gerechtvaardigde angsten hebben dat hun voorstelling in een metalen kooi gedurende de procedure aan de rechters, die over hun strafrechtelijke aansprakelijkheid en vrijheid oordelen, een negatief beeld overdraagt van hen als zijnde zodanig gevaarlijk dat een extreem fysieke beperking genoodzaakt is en zodoende het vermoeden van onschuld ondermijnt. De maatregel moet een bezorgdheid en angst veroorzaken, rekening houdend met de ernst van wat in de strafprocedures op het spel staat.”²³³ Tot slot stelt het Europees Hof vast dat geen overtuigende argumenten gevonden kunnen worden voor de noodzakelijkheid van de maatregel om ontsnapping te voorkomen, tegemoet te komen aan agressief gedrag, of betrokkene te beschermen voor agressie van buitenaf.²³⁴ Concluderend voor deze materie, heeft het EHRM zich tot dusver voorzichtig opgesteld en enkel schendingen vastgesteld in gevallen waarin de maatregelen onwettig of manifest onrechtmatig waren.²³⁵

---

²²⁸ EHRM 15 juni 2010, nr. 34334/04, Ashot Harutyunyan/Armenië, §136.

²²⁹ *Ibid.*, §138.

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ EHRM 17 juli 2014, nr. 32541/08 en 43441/08, Svinarenko en Slyadnev/Rusland, §131.

²³² *Ibid.*, §134.

²³³ *Ibid.*, §133.

²³⁴ *Ibid.*, §135.

²³⁵ F. PICOD, S. VAN DROOGHENBROECK en C. RIZCALLAH, *Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne ; commentaire article par article*, Brussel, 2018, Bruylant, 1012.

4.1.4. *Recht om te zwijgen en recht om zichzelf niet te belasten*

80. Het recht om te zwijgen en het recht om zichzelf niet te beschuldigen of ook *nemo tenetur*-beginsel, komen in de arresten van het EHRM afwisselend voor onder leden 1 en 2 van artikel 6 EVRM. Aangezien de beoordeling van deze rechten door het Hof niet verschilt naargelang de ingeroepen rechtsgrond, doet elke toetsing ter zake. Het EHRM stelt dat deze beide rechten “algemeen erkende internationale standaarden zijn en in het hart liggen van de notie ‘eerlijk proces’.”²³⁶ Het risico op aantasting van de betrouwbaarheid van het bewijsmateriaal en het recht op een eerlijk proces is in deze situatie dan ook groot.²³⁷ “*The privilege against self-incrimination is commonly understood in the Contracting States and elsewhere to be primarily concerned with respecting the will of the defendant to remain silent in the face of questioning and not to be compelled to provide a statement.*”²³⁸ Het recht om zichzelf niet te beschuldigen richt zich voornamelijk op het waarborgen van de wil van de beschuldigde om te zwijgen.²³⁹ Uit de arresten van het Hof kan afgeleid worden dat de essentie van het non-incriminatiebeginsel neerkomt op de verplichting voor de openbare aanklager om de zaak te bewijzen zonder dwangmethoden of druk tegen de wil van de verdachte in, en in die zin het recht nauw verwant geacht wordt met het vermoeden van onschuld.²⁴⁰

81. In het mijlpaalarrest *John Murray v. Verenigd Koninkrijk* van het EHRM in 1996 werden het zwijgrecht en het recht om zichzelf niet te belasten beoordeeld “in het licht van al de omstandigheden van de zaak, met bijzondere aandacht voor situaties waaruit gevolgtrekkingen voortvloeien, het gewicht hieraan toegekend door de nationale rechtbank in hun bewijswaardering, en de graad van dwang inherent aan de situatie.”²⁴¹ Nog in 1996 had het Hof gemeend dat in het licht van de omstandigheden van de zaak dwang in het spel was en verklaringen zelf-beschuldigend zijn indien ze “toegang geven tot informatie die toelaat de persoon te beschuldigen.”²⁴² Ook in *Chambaz v. Zwitserland* ging het Hof na of er dwang in het spel was, of enige druk uitgeoefend werd op de verdachte.²⁴³ Het Hof vulde aan met de vaststelling dat “de aanklager niet kon uitsluiten dat het geven van informatie over (...), hem zou blootstellen aan

---

²³⁶ EHRM 8 februari 1996, nr. 18731/91, *John Murray/Verenigd Koninkrijk*, §45.

²³⁷ J. KERKHOF en C. CONINGS, “U hebt het recht te zwijgen. Uw login kan en zal tegen u worden gebruikt? Over ontsleutelplicht, zwijgrecht en *nemo tenetur*”, *NC* 2018, (457) 463.

²³⁸ EHRM 11 juli 2006, nr. 54810/00, *Jalloh/Duitsland*, §110.

²³⁹ EHRM 17 december 1996, nr. 19187/91, *Saunders/Verenigd Koninkrijk*, §69.

²⁴⁰ *Ibid.*, §68.

²⁴¹ EHRM 8 februari 1996, nr. 18731/91, *John Murray/Verenigd Koninkrijk*, §47.

²⁴² EHRM 17 december 1996, nr. 19187/91, *Saunders/Verenigd Koninkrijk*, §71.

²⁴³ EHRM 5 april 2012, nr. 11663/04, *Chambaz/Zwitserland*, §53.

beschuldiging van het misdrijf.”²⁴⁴ De vraag naar conformiteit met de beginselen leidt dus tot een twee stappen-toets, met eerst de vraag naar uitoefening van dwang, waarna gekeken wordt naar het al dan niet zelf-incriminerend karakter van het bewijs verkregen van de verdachte.²⁴⁵ Het Hof gaat daarbij dikwijls na of de graad van dwang voorbijgaat aan de essentie van het zwijgrecht en het recht zichzelf niet te belasten.²⁴⁶ De dreiging met een strafsanctie neemt het Hof in aanmerking als dwang.²⁴⁷ Het is niet zo dat elke dwang automatisch leidt tot een schending van artikel 6 EVRM. Alles hangt af van de aard en graad van de dwang, het bestaan van geschikte procedurele waarborgen, en het daadwerkelijk gebruik van de bewijselementen op deze manier verkregen.²⁴⁸ Desalniettemin, belastende elementen die door dwang zijn verkregen moeten niet noodzakelijkerwijs in strafprocedures daadwerkelijk zijn gebruikt om het *nemo tenetur*-beginsel te laten spelen.²⁴⁹

82. Meermaals heeft het Hof het argument van het algemeen belang afgewezen. Het algemeen belang kan niet ingeroepen worden ter rechtvaardiging van het gebruik als bewijs tegen de verdachte in het strafproces van antwoorden onder dwang gegeven in een niet-judicieel onderzoek, zoals een administratief onderzoek.²⁵⁰ De algemene waarborgen onder artikel 6 EVRM, inclusief het recht zichzelf niet te beschuldigen, zijn van toepassing op alle strafrechtelijke procedures met betrekking tot alle types misdrijven zonder onderscheid tussen de simpelere en de meest complexe misdrijven.²⁵¹ Veiligheid en openbare orde maken geen geldige uitzonderingen uit indien afbreuk wordt gedaan aan de essentie van het recht om zichzelf niet te belasten en het zwijgrecht.²⁵²

83. De beide rechten zijn weliswaar geen absolute rechten.²⁵³ In *Saunders v. Verenigd Koninkrijk* wordt verduidelijkt dat hun draagwijdte zich niet uitstrekt tot “het gebruik in strafprocedures van materiaal onafhankelijk van de wil van de verdachte, ondanks dit verkregen

---

²⁴⁴ EHRM 5 april 2012, nr. 11663/04, Chambaz/Zwitserland, §54.

²⁴⁵ J. KERKHOF en C. CONINGS, “U hebt het recht te zwijgen. Uw login kan en zal tegen u worden gebruikt? Over ontsleutelplicht, zwijgrecht en nemo tenetur”, *NC* 2018, (457) 463.

²⁴⁶ EHRM 21 december 2000, nr. 34720/97, Heaney en McGuinness/Ierland, §55.

²⁴⁷ J. KERKHOF en C. CONINGS, “U hebt het recht te zwijgen. Uw login kan en zal tegen u worden gebruikt? Over ontsleutelplicht, zwijgrecht en nemo tenetur”, *NC* 2018, (457) 463.

²⁴⁸ EHRM 29 juni 2007, nr. 15809/02 en 25624/02, O’Halloran en Francis/Verenigd Koninkrijk, §55.

²⁴⁹ EHRM 4 oktober 2005, nr. 6563/03, Shannon/Verenigd Koninkrijk, §34.

²⁵⁰ EHRM 17 december 1996, nr. 19187/91, Saunders/Verenigd Koninkrijk, §74.

²⁵¹ *Ibid.*, §74.

²⁵² EHRM 21 december 2000, nr. 34720/97, Heaney en McGuinness/Ierland, §58.

²⁵³ *Ibid.*, §47.

kan worden door middel van het gebruik van verplichtende bevoegdheden.”²⁵⁴ Als voorbeelden worden onder meer adem- en bloedtesten aangehaald, maar ook documenten verkregen op grond van een bevelschrift en lichaamswefsel teneinde DNA-testen uit te voeren. In *P.G. en J.H. v. Verenigd Koninkrijk* wordt vastgesteld dat het non-incriminatie beginsel simpelweg niet van toepassing is op dit materiaal, *in casu* een stemafdruk.²⁵⁵ Een uitzondering hierop lijkt dan weer de verplichting door de overheid om ‘materieel bewijs’ aan te leveren,²⁵⁶ daar in nog een andere zaak geoordeeld werd dat via dwang documenten van de verdachte trachten te verkrijgen waarvan de overheid geloofde maar niet zeker was dat ze bestonden, wél een schending uitmaakte.²⁵⁷

Verder is onverenigbaar met beide immuniteiten “de veroordeling enkel of hoofdzakelijk te gronden op het zwijgen en de weigering te antwoorden. De stilte mag op zichzelf geen indicatie van schuld zijn maar deze mag wel als factor in acht genomen worden bij de waardering van het reeds aanwezige bewijs, in situaties die kennelijk een verklaring vereisen.”²⁵⁸ Rechtbanken mogen in dat geval dus wel de keuze van de beklaagde om te zwijgen in acht nemen bij de bewijswaardering. Deze redelijke gevolgtrekking uit het zwijgen van de betrokkene, maakt geen schending uit van artikel 6 EVRM op voorwaarde dat de openbare aanklager een zaak op gang heeft gebracht die vraagt voor verklaring.²⁵⁹ Gevallen als deze kunnen ook in verband gebracht worden met de bewijslast. Zo kwam het Hof in *Telfner v. Oostenrijk* tot de conclusie dat “in het verwachten van een verklaring van de verzoeker, ondanks er geen overtuigende *prima facie*-zaak tegen hem bestond, de rechtbanken een omkering van bewijslast toegestaan hebben waarbij deze opdracht rustte op de verdediging.”²⁶⁰

Het feit dat uitspraken door de beklaagde geformuleerd werden vóór enige strafrechtelijke aanklacht, voorkomt niet dat hun gebruik in latere strafprocedures een schending van de desbetreffende rechten kan uitmaken.²⁶¹

---

²⁵⁴ EHRM 17 december 1996, nr. 19187/91, Saunders/Verenigd Koninkrijk, §69.

²⁵⁵ EHRM 25 september 2001, nr. 44787/98, P.G. en J.H./Verenigd Koninkrijk, §80.

²⁵⁶ J. KERKHOF en C. CONINGS, “U hebt het recht te zwijgen. Uw login kan en zal tegen u worden gebruikt? Over ontsleutelplicht, zwijgrecht en nemo tenetur”, *NC* 2018, (457) 465.

²⁵⁷ EHRM 25 februari 1993, nr. 10828/84, Funke/Frankrijk, §44.

²⁵⁸ EHRM 8 februari 1996, nr. 18731/91, John Murray/Verenigd Koninkrijk, §47.

²⁵⁹ EHRM 20 maart 2001, nr. 33501/96, Telfner/Oostenrijk, §17.

²⁶⁰ *Ibid.*, §18.

²⁶¹ EHRM 17 december 1996, nr. 19187/91, Saunders/Verenigd Koninkrijk, §74.

84. Wat het HvJEU en inroeping van beide rechten betreft, zijn enkele bevindingen op zijn plaats. In veel gevallen beoordeelt het Hof deze rechten zonder vermelding van enig verband met de onschuldpresumptie. Tevens vinden ook in dit geval zo goed als alle te raadplegen zaken plaats in de bijzonder kenmerkende context van mededinging. Eerder werd reeds verduidelijkt dat het HvJEU van mening is dat de onschuldpresumptie in mededingingszaken van toepassing is. Doch zijn verschillende mededingingsrechtelijke instrumenten van de Unie in deze zaken van belang, waaronder ook een specifieke verordening die een plicht tot medewerking voorschrijft voor de ondernemingen-rechtspersonen. “Verordening nr. 17 kent de onderneming waartegen een onderzoeksmaatregel wordt genomen, evenwel niet het recht toe zich aan de tenuitvoerlegging van die maatregel te onttrekken met het argument, dat het resultaat ervan het bewijs zou kunnen opleveren dat zij de mededingingsregels heeft overtreden. De verordening legt de onderneming integendeel een verplichting op om actief mee te werken.”²⁶² De beoordeling van deze arresten dient bijgevolg tegen een andere achtergrond te gebeuren. Toch kan vastgesteld worden dat ook in dit kader het HvJEU terloops naar artikel 6 lid 1 en lid 2 EVRM verwijst.²⁶³ Dat geen zaken gevonden kunnen worden waarbij het HvJEU het non-incriminatiebeginsel en het zwijgrecht vóór de richtlijn toetst in een klassieke strafrechtelijke context, valt te betreuren. De Europese wetgever kiest er later in richtlijn 2016/343 opmerkelijk wel voor het zwijgrecht en het recht om zichzelf niet te beschuldigen expliciet als aspecten van het vermoeden van onschuld op te nemen.

85. Menig arresten van het Hof van Justitie hernemen de vaste rechtspraak van het arrest *Orkem* uit 1989 “dat noch de vergelijking van de nationale rechtsstelsels, noch artikel 6 van het Europees Verdrag van 4 november 1950 tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, noch artikel 14 van het Internationaal Verdrag van 19 december 1966 inzake burgerrechten en politieke rechten de conclusie toeliet, dat er ten gunste van rechtspersonen een algemeen beginsel van gemeenschapsrecht bestaat inzake het recht om niet tegen zich zelf te behoeven getuigen met betrekking tot inbreuken van economische aard, inzonderheid op het gebied van het mededingingsrecht.”²⁶⁴ De navolgende arresten houden daarbij, ondanks geen onbeperkt zwijgrecht kan worden aanvaard, wel vast aan de niet-toelaatbaarheid van de situatie waarin “een onderneming het bestaan van een inbreuk zou moeten erkennen, terwijl dit bewijs door de Commissie moet worden geleverd.”²⁶⁵ Veel belang wordt

---

²⁶² HvJ 18 oktober 1989, nr. C-374/87, ECLI:EU:C:1989:387, §27.

²⁶³ Zie o.a. Ger.EU 28 april 2010, nr. T-446/05, ECLI:EU:T:2010:165, §327.

²⁶⁴ HVJ 10 november 1993, nr. C-60/92, ECLI:EU:C:1993:876, 1993 §11.

²⁶⁵ HvJ 29 juni 2006, nr. C-301/04, ECLI:EU:C:2006:432, §42.

telkens gehecht aan het waarborgen van de rechten van verdediging. Zo moet de verdediging in staat zijn te argumenteren dat de overgelegde documenten een andere betekenis hebben dan de Commissie daaraan toeschrijft.²⁶⁶ In het arrest *Amann & Söhne* werd een schending van het recht om zichzelf niet te beschuldigen van de hand gewezen op grond van het feit dat verzoeksters “niet verplicht waren op deze vragen te antwoorden voor zover zij hierdoor hun deelneming aan de vermeende inbreuk zouden toegeven. Zij hebben niettemin vrijwillig op deze verzoeken geantwoord.”²⁶⁷

4.1.5. *Samenhangende procedures*

86. In het begin werd gewezen op de principiële afbakening van het toepassingsgebied van de onschuldpresumptie tot strafrechtelijke procedures met daarnaast mogelijke toepassing in ‘samenhangende zaken’. Laatstgenoemde zijn op te splitsen in ‘opeenvolgende zaken’ enerzijds, en ‘parallele zaken’ anderzijds. Het EHRM vereist daarin gebruikelijk het bewijs van een verband of ‘link’ met de hoofd-strafprocedure teneinde het vermoeden van onschuld te laten spelen. Deze vraag naar de toepasselijkheid van het vermoeden van onschuld valt onder de beoordeling van de ontvankelijkheid van het middel, in tegenstelling tot de gegrondheid van de vordering.

87. Een eerste context waarin deze vraag van toepasselijkheid het meest voorvalt, is bij ‘publieke verwijzingen van schuld’ in een procedure ter beoordeling van de burgerlijke vordering tot schadevergoeding naar aanleiding van het afgebroken strafproces. In 1993 al verklaarde het EHRM het vermoeden van onschuld van toepassing op burgerlijke vordering daar deze het “gevolg is van, en tot op zeker hoogte samenhangt met, de strafprocedure.”²⁶⁸ De zaak *Allen v. Verenigd Koninkrijk* uit 2013 van het EHRM gaat uitgebreid in op het beleid rond deze opeenvolgende procedures of ‘*subsequent judicial procedures*’. Het Hof begint met het in herinnering brengen van verscheidene beginselen afgeleid uit haar rechtspraak waarin toepassing van artikel 6 lid 2 EVRM werd toegestaan op rechterlijke beslissingen die volgden op een onderbreking van of een vrijspraak in een strafprocedure.²⁶⁹ Ondanks de afwezigheid van een hangende strafrechtelijke procedure, kan de aanspraak op compensatie “voortvloei(en) uit en noodzakelijk samenhang(en) met” of “een direct gevolg zijn van” de afronding van een strafzaak. Ook stelde het Hof in het verleden dat die

---

²⁶⁶ HvJ 29 juni 2006, nr. C-301/04, ECLI:EU:C:2006:432, §49.

²⁶⁷ Ger.EU 28 april 2010, nr. T-446/05, ECLI:EU:T:2010:165, §332.

²⁶⁸ EHRM 25 augustus 1993, nr. 13126/87, *Sekanina/Oostenrijk*, §22.

²⁶⁹ EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, *Allen/Verenigd Koninkrijk*, §96-§102.

vordering tot schadevergoeding in kwestie niet alleen “in de tijd volgt op de strafzaak, maar ook door de wetgeving en in de praktijk gekoppeld wordt met die procedures, zowel wat rechtspraak betreft als het materieel onderwerp.” Als ingevolge een vrijspraak de burgerlijke uitspraak over de schadevergoeding melding maakt van de strafrechtelijke aansprakelijkheid, wordt een band gecreëerd tussen beide procedures die de onschuldpresumptie uit artikel 6 lid 2 EVRM van toepassing maakt op het vonnis betreffende de compensatie. Tot slot, bevestigt het EHRM in de zaak *Allen* dat bij een afbreking van de strafrechtelijke procedure het vermoeden van onschuld met zich meebrengt dat het afwezig zijn van een veroordeling beschermd moet worden in elke andere procedure van “van welke aard ook”.

Voorts stelt het Hof vast dat telkens de vraag naar de toepasselijkheid van artikel 6 lid 2 EVRM zich voordoet in geval van opeenvolgende zaken verzoeker het bestaan van dit “verband” tussen de beëindigde strafprocedure en de hiernavolgende zaak moet aantonen.²⁷⁰ Deze term wordt vervolgens opgeklaard aan de hand van enkele voorbeelden. Dit verband is vermoedelijk aanwezig in het geval de opeenvolgende procedure een onderzoek vereist naar de uitkomst van de strafprocedure, en specifiek in de gevallen waarin de rechter gedwongen wordt de strafrechtelijke uitspraak te analyseren; hij een herziening of evaluatie doorvoert van de bewijzen in het strafrechtelijk dossier; hij een beoordeling doorvoert van de deelname van betrokkene in gebeurtenissen die aanleiding gaven tot de strafrechtelijke aanklacht, of nog als hij de bestaande indicaties van zijn of haar mogelijke schuld becommentarieert.²⁷¹

88. In de zaak *Chambaz v. Zwitserland* wordt ook een ‘voldoende link’ tussen de procedures vereist voor de toepassing van artikel 6 EVRM. Om vanuit het oogpunt van artikel 6 van het Verdrag een reeks procedures globaal te kunnen onderzoeken, moeten ze voldoende onderling verbonden zijn om redenen die verband houden met de feiten waarop ze betrekking hebben, of met de manier waarop ze worden uitgevoerd door nationale autoriteiten. Artikel 6 is dus van toepassing wanneer een van de procedures in kwestie betrekking heeft op een strafrechtelijke vervolging en de andere voldoende daaraan zijn gekoppeld.²⁷²

89. Een tweede categorie samenhangende zaken zijn de ‘parallele zaken’ of simultaan hangende zaken die niet tegen verzoeker gericht zijn in hoedanigheid van beklaagde. Hierbij kan

---

²⁷⁰ EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, *Allen/Verenigd Koninkrijk*, §104.

²⁷¹ *Ibid.*

²⁷² EHRM 5 april 2012, nr. 11663/04, *Chambaz/Zwitserland*, §43.

gedacht worden aan strafzaken tegen de medeplichtigen voor hetzelfde misdrijf, of de zaak die zich uitspreekt over de uitlevering van de betrokkene. Wederom geldt het vermoeden van onschuld dan ten aanzien van deze rechterlijke beslissingen in de *'parallel procedure'* wanneer een 'nauw verband' tussen de beide procedures bestaat.²⁷³

Het is namelijk niet vereist dat de verzoeker de hoedanigheid van beklaagde heeft in afgescheiden strafprocedures die zijn vermoeden van onschuld kunnen beïnvloeden. Het Hof vereist dan dat verzoeker wordt geraakt door een beslissing uit dergelijke procedure.²⁷⁴ De onschuldpresumptie sluit elke verklaring van schuld voor de bevoegde rechter uit buiten de strafprocedure, ongeacht de procedurele waarborgen in de parallelle procedure en niettegenstaande algemene overwegingen van opportuniteit.²⁷⁵ Ook al zijn verklaringen in een afgescheiden procedure niet bindend ten aanzien van de betrokkene, deze kunnen niettemin een schadelijk effect hebben op zijn hangende procedure op eenzelfde wijze als elke andere uitdrukking van schuld door een publieke autoriteit.²⁷⁶

90. Het HvJEU biedt klaarblijkelijk geen rechtspraak om haar interpretatie van het toepassingsgebied van de onschuldpresumptie op samenhangende zaken weer te geven. Het Handvest van de grondrechten van de EU kent aan de opgenomen rechten minimaal eenzelfde inhoud en reikwijdte toe als deze in het EVRM, waardoor voorlopig zonder bevestiging de redenering niet uitgesloten wordt dat op niveau van de Europese Unie ingestemd wordt met de rechtspraak van het EHRM omtrent het toepassingsgebied bij samenhangende procedures.

4.1.6. Wisselwerking met administratieve procedures

91. Wat de rol van de onschuldpresumptie in andere dan strafzaken betreft, moet bijzondere aandacht geschonken worden aan het vraagstuk van de administratieve procedures en complicaties die in dit verband rijzen. Voor het materieel toepassingsgebied van artikel 6 lid 2 EVRM werd voorheen reeds duidelijk gemaakt dat een 'inhoudelijke' eerder dan formele benadering wordt gehanteerd om na te gaan of het om een strafrechtelijke aanklacht gaat, met de Engel-toets aan de basis.²⁷⁷ Twee denkbare hypothesen steken de kop op, zijnde vooreerst

---

²⁷³ EHRM 15 januari 2015, nr. 68900/13, Eshonkulov/Rusland, §75.

²⁷⁴ EHRM 19 mei 2005, nr. 71563/01, Diamantides/Griekenland, §34.

²⁷⁵ EHRM 3 oktober 2002, nr. 37568/97, Bohmer/Duitsland, §76.

²⁷⁶ EHRM 27 februari 2014, nr. 17103/10, Karaman/Duitsland, §43.

²⁷⁷ Zie randnummers 13 en 14.

gevallen waarbij een administratieve procedure de toets van de drie Engel-criteria doorstaat, en bijgevolg onder autonome betekenis van ‘*criminal charge*’ van het EHRM valt. Immers zijn de twee laatste Engel-criteria, van de aard van de inbreuk en de ernst van de sanctie, slechts relevant wanneer de inbreuk in het nationale recht als administratief of disciplinair wordt beschouwd.²⁷⁸ Ten tweede zou gedacht kunnen worden aan de reeds besproken samenhangende procedures waarbij op grond van het bestaan van een ‘verband’ het vermoeden van onschuld van toepassing wordt. Zo kan de regel uit de zaak Allen in herinnering gebracht worden dat na stopzetting van de strafprocedure, het vermoeden van onschuld vereist dat de afwezigheid van een veroordeling beschermd wordt in elke andere procedure “van welke aard ook.”²⁷⁹ De vraag rijst wat de Europese hoven precies verkondigen over het invoeren van artikel 6 lid 2 EVRM in administratieve procedures.

4.1.6.1. Probleemstelling

92. Het belang van de kwestie drukt zich voornamelijk uit in de problematiek van doorstroming van informatie van administratief gebied naar strafrechtelijk gebied, of omgekeerd. Wanneer dergelijke wisselwerking zich voordoet, duiken mogelijks problemen op voor het vermoeden van onschuld en haar deelaspecten wanneer het beginsel slechts in één van beide procedures speelt. Zo zou een persoon, ingeval gerechtelijke informatie met het bestuur wordt gedeeld en het bestuur hierop een beslissing baseert, kunnen opwerpen nadeel te ondervinden zonder zijn schuld bewezen is.²⁸⁰ De vraag is reeds gerezen of een weigering of intrekking van een vergunning kan beschouwd worden als een ‘*criminal charge*’ in de zin van artikel 6 EVRM.²⁸¹ In het arrest *Bingöl v. Nederland* werd dit negatief beantwoord, en bijgevolg het middel van schending van het vermoeden van onschuld onontvankelijk verklaard.²⁸² De Nederlandse zaak betrof een aanvraag tot exploitatievergunning, waarover het BIBOB-bureau²⁸³ voorafgaand een negatief advies gaf wegens groot risico op criminaliteit. De raadpleging van het strafdossier door de bevoegde, administratieve, autoriteit wijst volgens het EHRM niet in voldoende mate op het bestaan van een ‘strafrechtelijke

---

²⁷⁸ B. SMET, en K. RIMANQUE, *Recht op een behoorlijke rechtsbedeling: een overzicht op basis van artikel 6 EVRM*, Antwerpen, Maklu, 2000, 39.

²⁷⁹ EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, Allen/Verenigd Koninkrijk, §102.

²⁸⁰ A. DELVAUX, “Gewapend Bestuur’ in België: De Nood Aan Een Degelijk Juridisch Kader”, *Panopticon* 2018, (326) 339

²⁸¹ *Ibid.*

²⁸² EHRM 20 maart 2012, nr. 18450/07, Bingöl/Nederland, §38.

²⁸³ D.i. het Landelijk Bureau bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (*the BIBOB Agency*)

aanklacht'.²⁸⁴ Echter wordt in deze zaak eenvoudigweg vastgesteld dat deze feitenconstellatie niet onder het toepassingsgebied van artikel 6 EVRM valt, evenwel verklaart het EHRM in haar beknopte beoordeling verder niets over de mogelijke toepassing van de artikel 6 EVRM in administratieve context.

93. Ter illustratie van de problematiek van uitwisseling van informatie, kan voorts de zaak *WebMindLicenses* uit 2015 aangehaald worden waarin het Hof van Justitie zich over een hele reeks prejudiciële vragen diende uit te spreken. Ondanks een weinig behulpzaam antwoord van het Hof voor desbetreffend vraagstuk, schetsen de feiten op nationaal niveau een beeld van een mogelijks gespannen verhouding met de onschuldpresumptie. Eén van de zeventien prejudiciële vragen luidde als volgt: “Moet (...) aldus worden uitgelegd dat de belastingdienst, (...), met het oog op de vaststelling van de feiten in de onderzoeksfase van de bestuurlijke fiscale procedure gerechtigd is om gegevens, informatie en bewijzen alsook registers met gegevens die de onderzoeksinstantie van de belastingdienst buiten het medeweten van de belastingplichtige in het kader van een *strafrechtelijke* procedure heeft verkregen, te gebruiken en om haar oordeel over de fiscale gevolgen daarop te baseren?”²⁸⁵ De nationale rechter polst dus naar de vraag of gebruik van dergelijke informatie in een administratieve procedure mogelijk is naar Unierecht, welke grenzen daaraan verbonden zijn, en of er plichten voortvloeien uit onder meer artikel 48 Handvest.²⁸⁶ In de beantwoording van de prejudiciële vragen wordt vooreerst gesteld dat het Unierecht zich niet verzet tegen gebruik van die informatie in een administratieve procedure.²⁸⁷ Voorts stelt het HvJ dat “artikel 48 van het Handvest beschermt het vermoeden van onschuld en de rechten van verdediging van „eenieder tegen wie een vervolging is ingesteld” en dus kan dit artikel geen toepassing vinden in deze zaak.”²⁸⁸ Zonder dit verder te onderbouwen, ondersteunt deze niet-toepasselijkheid in ieder geval de stelling dat het gebruik van gegevens in een administratieve procedure op gespannen voet kan staan met het vermoeden van onschuld, dat wel zonder twijfel speelt voor de volledige nationale strafprocedure.

---

²⁸⁴ EHRM 20 maart 2012, nr. 18450/07, Bingöl/Nederland, §36.

²⁸⁵ HvJ 17 december 2015, nr. C-419/14, ECLI:EU:C:2015:832, §28, zie prejudiciële vraag nummer 10.

²⁸⁶ *Ibid.*, §28, zie prejudiciële vraag nummer 14, gezien de prejudiciële vraag aanvangt met de zinsnede “indien bewijzen worden verkregen en gebruikt die indruisen tegen de artikelen 7, 8, 41 en 48 *juncto* artikel 47 van het Handvest, (...)”.

²⁸⁷ HvJ 17 december 2015, nr. C-419/14, ECLI:EU:C:2015:832, §68.

²⁸⁸ *Ibid.*, §83.

4.1.6.2. Engel-criteria en de opdracht van de instantie

94. De mogelijkheid artikel 6 lid 2 EVRM in een administratieve procedure in te roepen wordt niet ronduit uitgesloten, daar het EHRM in de zaak *Saunders v. Verenigd Koninkrijk* met zoveel woorden verklaarde dat “een administratief onderzoek mogelijks de vaststelling van een ‘*criminal charge*’ in de autonome betekenis van het Europees Hof kan inhouden.”²⁸⁹ Staten kunnen bijgevolg de waarborgen van artikel 6 niet omzeilen door strafrechtelijke inbreuken als ‘administratief’ of ‘disciplinair’ te bestempelen.²⁹⁰ Saunders riep een schending in van het recht om zichzelf niet te beschuldigen, wegens het gebruik in de strafrechtelijke procedure tegen de verdachte van verklaringen verkregen door de inspecteurs in het administratief onderzoek. Vervolgens wordt in *Saunders* rechtspraak in herinnering gebracht dat “waar de functies die inspecteurs uitoefenden in wezen onderzoekend van aard waren en dat zij niet naar vorm of inhoud een oordeel velden, hun doel was om feiten vast te stellen die vervolgens zouden kunnen worden gebruikt als basis voor handelen door andere bevoegde autoriteiten – zoals vervolging, regulerend, disciplinair of zelfs wetgevend.”²⁹¹ Het Straatsburgse Hof volgde met concluderen dat het onderwerpen van deze onderzoeksfase aan de waarborgen voor een judiciële procedure uit artikel 6 lid 1 EVRM, in de praktijk de effectieve regulering in het algemeen belang van complexe financiële en commerciële activiteiten onnodig belemmert.²⁹² Hieruit kan afgeleid worden dat belang gehecht wordt aan de concrete opdracht van de instantie. Een onderscheid tussen een louter voorbereidend onderzoek enerzijds, en een procedure waarin een volwaardige beoordeling plaatsvindt en een beslissing omtrent aansprakelijkheid anderzijds, dringt zich op. Hoewel *in casu* beroep werd gedaan op lid 1 van artikel 6, gaat die redenering alomvattend op voor de parameters onder een eerlijk proces. Na bovenstaande te hebben opgehelderd, gaat het Hof in *Saunders* enkel nog verder met de vraag naar het gebruik van de verklaringen in kwestie in de strafrechtelijke procedure en komt tot de uitspraak dat het non-incriminatiebeginsel geschonden werd.

95. Dat de Engel-criteria doorslaggevend zijn, blijkt onder meer uit een arrest van het EHRM in 2002 waarin verzoeker strafrechtelijk veroordeeld was voor belastingenfraude.²⁹³ De uiteindelijke strafrechtelijke uitspraak was gebaseerd op informatie ingewonnen door de belastingautoriteiten bij een audit van de firma van de verzoeker, en op verklaringen die de betrokkene toen had

---

²⁸⁹ EHRM 17 december 1996, nr. 19187/91, *Saunders/Verenigd Koninkrijk*, §67.

²⁹⁰ B. DE SMET en K. RIMANQUE, *Recht op een behoorlijke rechtsbedeling: een overzicht op basis van artikel 6 EVRM*, Antwerpen, Maklu, 2000, 39.

²⁹¹ EHRM 17 december 1996, nr. 19187/91, *Saunders/Verenigd Koninkrijk*, §67.

²⁹² *Ibid.*, §67.

²⁹³ EHRM 23 juli 2002, nr. 34619/97, *Janosevic/Zweden*, §24.

afgelegd. De administratieve autoriteiten in kwestie hadden betrokkene zijn aansprakelijkheid en de plicht tot betaling van diverse bedragen aan belastingen en belastingtoeslagen vastgesteld. Verzoeker roept voor het Europees Hof een schending in van artikel 6 EVRM wegens de handhaving van de beslissing tot betaling door de belastingautoriteiten nog vóór de gerechtelijke vaststelling van schuld. Onder andere zou zijn recht om voor onschuldig te worden gehouden geschonden zijn tijdens de procedure voor de belastingautoriteiten.²⁹⁴ Het EHRM toetst zoals gebruikelijk de drie Engel-criteria af, en ondanks de vaststelling dat de belastingtoeslagen administratieve sancties uitmaken naar nationaal recht,²⁹⁵ wordt gesteld dat deze van aard afschrikwekkend én punitief zijn.²⁹⁶ Tot slot wordt gewezen op de ernst van de sancties. Verzoeker is naar mening van het Hof dus wel degelijk “*charged with a criminal offence*” en bijgevolg is artikel 6 EVRM van toepassing. Betrokken zaak bevestigt de mogelijkheid, zoals naar voor geschoven in *Saunders*, van een ‘*criminal charge*’ in een administratieve context. Bovendien lijkt dit arrest conform de rechtspraak in *Saunders* die artikel 6 EVRM in een louter “voorbereidend” onderzoek van de hand wijst, daar de belastingautoriteiten *in casu* aansprakelijkheid vaststelden. De zaak *Nemtsov v. Rusland* uit 2014 illustreert nogmaals bovenstaande bevindingen, daar aan de hand van de Engel-criteria artikel 6 EVRM van toepassing werd verklaard op de nationale administratief gerechtelijke procedure.²⁹⁷ De sanctie van administratieve detentie die een zeker graad van ernst teweegbracht, zorgde voor het kwalificeren van de overtreding als zijnde ‘*criminal*’.

4.1.6.3. Vereiste van een ‘gerecht’

96. De arresten van het Hof van Justitie van de EU geven een eigen invalshoek weer op dit scenario. In de zaak *Nanopoulos* in 2010 betroffen de feiten een verslag van de interne audit van Eurostat, waarbij de auteur van het verslag bevooroordeeld geweest zou zijn. Na eerst te verwijzen naar het toepassingsgebied van artikel 6 lid 2 EVRM volgens het EHRM op de hele duur van de strafprocedure en de voornaamste betekenis van het principe,²⁹⁸ stelt het Gerecht voor Ambtenarenzaken vast dat tegen verzoeker geen strafprocedure is ingeleid.²⁹⁹ Dit wordt gevolgd met de volgende overweging: “bovendien is het vaste rechtspraak van de rechterlijke instanties van de Unie dat artikel 6 EVRM niet met succes kan worden ingeroepen in het kader van een

---

²⁹⁴ EHRM 23 juli 2002, nr. 34619/97, Janosevic/Zweden, §59.

²⁹⁵ *Ibid.*, §66.

²⁹⁶ *Ibid.*, §68.

²⁹⁷ EHRM 31 juli 2014, nr. 1774/11, Nemtsov/Rusland, §82-84.

²⁹⁸ Ger.Ambt.EU 11 mei 2010, nr. F-30/08, ECLI:EU:F:2010:43, §185.

²⁹⁹ *Ibid.*, §186.

administratieve of tuchtrechtelijke procedure, aangezien de instelling die een dergelijke procedure inleidt, niet kan worden aangemerkt als een 'gerecht' in de zin van deze bepaling.³⁰⁰ Dit werd in eerdere rechtspraak ook zo gezegd over de Europese Commissie, die een administratieve procedure voert en geen 'gerecht' is.³⁰¹ Zonder in het arrest *Nanopoulos* te spreken van het autonoom begrip '*criminal charge*' noch van de *Engel*-criteria, verwerpt het HvJEU meteen de toepasselijkheid van de onschuldpresumptie wegens afwezigheid van 'een gerecht'. Deze maatstaf conformeert enigszins aan het voorheen vermelde belang van de concrete opdracht van de autoriteit in de zaak *Saunders* van het EHRM, doch strenger door effectief te vereisen dat voor de toepassing van het vermoeden van onschuld sprake moet zijn van 'een gerecht'.

Echter mag dit niet verward worden met de situatie waarbij, bijvoorbeeld, uit verscheidene elementen afgeleid kan worden dat administratie in een tuchtprocedure reeds bij aanvang besloten heeft in elk geval, los van de door de betrokkene verstrekte uitleg en de uitkomst van *de lopende strafprocedure*, een tuchtsanctie op te leggen. Hierbij kan zich een schending van het beginsel van het vermoeden van onschuld voordoen.³⁰² Deze verklaring van de publieke autoriteit van de tuchtinstantie kan ingeroepen worden in de lopende *strafprocedure*.

97. Wat mededingingszaken voor het HvJEU betreft, werd hogerop reeds gewezen op de stellige toepasselijkheid van het vermoeden van onschuld. De Commissie is wel degelijk volgens vaste rechtspraak geen 'gerecht' in de zin van artikel 6 EVRM, en beschikkingen van de Commissie waarbij geldboeten worden opgelegd wegens schending van het mededingingsrecht hebben geen strafrechtelijk karakter.³⁰³ Toch wordt in deze zaken, rekening houdend met dit beginsel uit artikel 6 lid 2 EVRM, ondertussen herhaald gedrukt op het feit dat "gelet op de aard van de betrokken inbreuken en op de aard en de ernst van de sancties die daaraan kunnen worden verbonden, geldt het vermoeden van onschuld met name voor procedures betreffende inbreuken op de voor de ondernemingen geldende mededingingsregels die tot het opleggen van geldboeten of dwangsommen kunnen leiden. Deze rechtspraak, die is ontwikkeld in zaken waarin de Commissie een geldboete had opgelegd, is eveneens van toepassing in een geval zoals het onderhavige, waarin bij de beschikking houdende vaststelling van een inbreuk uiteindelijk geen geldboete is opgelegd. In het onderhavige geval was in de mededeling van de punten van bezwaar overigens

---

³⁰⁰ Ger.Ambt.EU 11 mei 2010, nr. F-30/08, ECLI:EU:F:2010:43, §187.

³⁰¹ HvJ 16 juli 1998, nr. C-252/97, ECLI:EU:C:1998:385, §52.

³⁰² Ger.EU 13 maart 2003, nr. T-166/02, ECLI:EU:T:2003:73, § 56, zoals bevestigd in Ger.Ambt.EU 17 maart 2015, nr. F-73/13, ECLI:EU:F:2015:9, § 162.

³⁰³ Ger.EU 27 maart 2014, nr. T-56/09, ECLI:EU:T:2014:160, §77.

overwogen een geldboete op te leggen voor de vastgestelde inbreuk.”³⁰⁴ De maatstaven de “aard van de inbreuken” en de “ernst van de sanctie”, doen meteen denken aan de Engel-criteria. Helaas opnieuw zonder deze criteria uitdrukkelijk bij naam te noemen, noch te spreken van de toets aan ‘*criminal charge*’, wordt in deze zaken merkwaardig genoeg wel verder gekeken dan louter de kwalificatie als een ‘gerecht.’

4.1.6.2. OLAF en het vermoeden van onschuld

98. Het Europees Bureau voor fraudebestrijding (hierna: OLAF) werd in 1999 in het leven geroepen³⁰⁵ en ressorteert onder de Europese Commissie maar opereert onafhankelijk. De EU-instantie ontwikkelt fraudebestrijdingsbeleid waarbij het fraude met EU-geld, corruptie en ernstig wangedrag binnen de EU-instellingen onderzoekt.³⁰⁶ Het Bureau voert haar taak ter verwezenlijking van haar doelstelling uit door middel van administratieve onderzoeken, die de bevoegdheid van de bevoegde autoriteiten van de lidstaten inzake strafvervolging onverlet laten.³⁰⁷ Bewijzen verzameld door OLAF in een onderzoek mogen gebruikt worden in de nationale strafrechtelijke zaken,³⁰⁸ hoewel opgemerkt wordt dat in de praktijk lidstaten vaak zelf volgens het nationaal recht nog op zoek gaan naar bewijselementen.³⁰⁹ De vraag stelt zich naar een de afstemming van procedures. Immers, in zo’n geval zal ingewonnen informatie door OLAF doorgespeeld worden naar de nationale gerechtelijke autoriteiten. Bovendien bepaalt artikel 8, tweede lid van het reglement van OLAF dat “de instellingen, organen en instanties en, voor zover hun nationale recht dat toestaat, de bevoegde autoriteiten van de lidstaten op verzoek van het Bureau of op eigen initiatief alle documenten en informatie in hun bezit die verband houden met een lopend onderzoek van het Bureau aan het Bureau doorgeven.”³¹⁰ Het Bureau kan in de loop

---

³⁰⁴ Zie o.a. Ger.EU 12 april 2013, nr. T-442/08, ECLI:EU:T:2013:188, §93-94.

³⁰⁵ B.Comm. nr. 1999/352/EG, 28 april 1999 houdende oprichting van het Europees Bureau voor fraudebestrijding, *Pb.L.* 31 mei 1999.

³⁰⁶ EUROPESE COMMISSIE, *Europees Bureau voor fraudebestrijding*, https://ec.europa.eu/info/departments/european-anti-fraud-office_nl.

³⁰⁷ Art. 2, vierde lid Verord.EP en Raad nr. 883/2013, 11 september 2013 betreffende onderzoeken door het Europees Bureau voor fraudebestrijding (OLAF) en tot intrekking van Verordening (EG) nr. 1073/1999 van het Europees Parlement en de Raad en Verordening (Euratom) nr. 1074/1999 van de Raad, *Pb.L.* 18 september 2013.

³⁰⁸ *Ibid.*, art.11.

³⁰⁹ N. RITCHIE, *European Anti-Fraud Office (OLAF), s.l.*, OLAF, 2018, http://www.ejtn.eu/Documents/About%20EJTN/Criminal%20Justice%202018/CR201808_Riga/OLAF%20for%20EJTN%20Final.pdf.

³¹⁰ Art. 8, tweede lid Verord.EP en Raad nr. 883/2013, 11 september 2013 betreffende onderzoeken door het Europees Bureau voor fraudebestrijding (OLAF) en tot intrekking van Verordening (EG) nr. 1073/1999

van het onderzoek van mening zijn dat administratieve voorzorgsmaatregelen nodig zijn.³¹¹ Interessante gegevens, zeker na de vaststelling dat OLAF al eens verweten wordt de onschuldpresumptie met de voeten te treden.

Een eerste blik op arresten met betrekking tot het Europees Bureau voor Fraudebestrijding doet blijken dat het HvJEU overgaat tot beoordeling van de gegrondheid van het middel van schending door deze Europese instantie van de onschuldpresumptie. De verhouding van dit agentschap met de waarborg verdient bijzondere aandacht. Enkele rechtszaken van het HvJEU hierna illustreren de controverse.

99. De onderzoeken van OLAF zijn op grond van het huidig reglement van het orgaan expliciet aan de procedurele waarborg van het vermoeden van onschuld onderworpen.³¹² *Reglement 1073/99* daarentegen, dat aan het huidig reglement van 2013 voorafging, schreef louter een vertrouwelijkheidsplicht voor zonder te spreken van een recht voor onschuldig te worden gehouden.³¹³ Het gebruik van de woorden “inachtneming van het beginsel van het vermoeden van onschuld” is bijgevolg nieuw sinds 2013. Echter mag hieruit geen al te groot keerpunt afgeleid worden, daar het verband tussen het concept ‘vertrouwelijkheid’ uit artikel 8 Reglement 1073/99, met de onschuldpresumptie en de bescherming van eer en reputatie wel reeds werd erkend in de rechtspraak van het HvJEU. In de zaak *Giraudy* uit 2007 beoordeelde het Gerecht voor Ambtenarenzaken het vermoeden van onschuld na te stellen dat de geheimhoudingsplicht “eveneens tot doel heeft, het vermoeden van onschuld en dus de goede naam van de bij deze onderzoeken betrokken ambtenaren of personeelsleden veilig te stellen.”³¹⁴

100. Ook de zaak *Franchet en Byk* maakt voldoende duidelijk dat het vermoeden van onschuld van toepassing is op de onderzoeken van OLAF. Het Bureau werd beschuldigd van lekken aan de pers en publieke verwijzingen naar schuld van verzoekers Franchet en Byk vóór enige strafrechtelijke uitspraak, waarmee het vooruitgelopen zou zijn op de beoordeling van de feiten

---

van het Europees Parlement en de Raad en Verordening (Euratom) nr. 1074/1999 van de Raad, *Pb.L.* 18 september 2013.

³¹¹ *Ibid.*, art. 7, zesde lid.

³¹² Art. 9, eerste lid Verord. EP en Raad nr. 883/2013, 11 september 2013 betreffende onderzoeken door het Europees Bureau voor fraudebestrijding (OLAF) en tot intrekking van Verordening (EG) nr. 1073/1999 van het Europees Parlement en de Raad en Verordening (Euratom) nr. 1074/1999 van de Raad, *Pb.L.* 18 september 2013.

³¹³ Art. 8 Verord. EP en Raad nr. 1073/1999, 25 mei 1999 betreffende onderzoeken door het Europees Bureau voor fraudebestrijding (OLAF), *Pb.L.* 31 mei 1999.

³¹⁴ Ger.Ambt.EU 2 mei 2007, nr. F-23/05, ECLI:EU:F:2007:75, §161.

door de Franse rechter wat in strijd is met het beginsel van het vermoeden van onschuld.³¹⁵ Verzoekers werden tevens door OLAF geweigerd inzage te krijgen in bepaalde documenten.³¹⁶ Franchet en Byk riepen tenslotte ook in dat OLAF “de Franse gerechtelijke instanties heeft georiënteerd door reeds strafrechtelijke kwalificaties te verbinden aan feiten die het in de zaak Eurostat meende te hebben vastgesteld”, wat hun inziens in strijd is met de rol van OLAF, namelijk het uitvoeren van administratieve onderzoeken. Dit zou voorbijgaan aan de loutere informatieplicht van OLAF.³¹⁷ Laatstgenoemde middel van beïnvloeding van de nationale instanties werd door het Gerecht weliswaar verworpen gezien deze autoriteiten zelf volledig verantwoordelijk zijn voor het gevolg dat zij toekennen aan de door OLAF verstrekte informatie.³¹⁸

Het Gerecht verwijst naar de toepassing van onschuldpresumptie zoals geformuleerd in het EVRM en het Handvest.³¹⁹ De feitenconstellatie kan hier dan ook deels behoren tot de categorie aantijgingen van schuld door een ‘publieke autoriteit’, in het kader van het onderliggend lopende strafrechtelijk onderzoek waartoe het administratief onderzoek van OLAF aanleiding gaf. De context van de opdracht van het Bureau mag immers niet verwaarloosd worden, zoals ook in *Franchet en Byk* eerst in herinnering gebracht: “OLAF is belast met onderzoek naar niet-nakoming van de verplichtingen van de ambtenaren en andere personeelsleden van de Gemeenschappen die tot tuchtrechtelijke, en eventueel *strafrechtelijke*, maatregelen aanleiding kan geven.”³²⁰ Nochtans kan de repliek van de Europese Commissie in desbetreffend arrest hiermee in verband gebracht worden waarbij zij de aandacht vestigt op het feit dat OLAF geen straf- of tuchtrechtelijke maatregelen kan nemen jegens verzoekers, aangezien het geen rechterlijk of tuchtrechtelijk orgaan is.³²¹ Het Gerecht wijst meteen op de gekende principes van het toepassingsgebied van de onschuldpresumptie dat “artikel 6 lid 2 EVRM volgens het EHRM voor de hele duur van de strafprocedure geldt” en ze vult aan met de vaststelling dat, afgeleid uit rechtspraak van het EHRM, het beginsel niet beperkt blijft tot een louter procedurele garantie in strafzaken maar vereist dat verklaringen van de publieke autoriteiten hieraan conformeren. In haar beoordeling verwijst het Gerecht naar het arrest *Allenet de Ribemont* van het EHRM³²² dat aangaf dat niet alleen rechters maar ook andere gezagsdragers geviseerd worden door vermelde plicht. Verder wordt overige

---

³¹⁵ Ger.EU 8 juli 2008, nr. T-48/05, ECLI:EU:T:2008:257, §177.

³¹⁶ *Ibid.*, §252 ev.

³¹⁷ *Ibid.*, §106.

³¹⁸ *Ibid.*, §172-173.

³¹⁹ *Ibid.*, §208-212.

³²⁰ *Ibid.*, §1.

³²¹ *Ibid.*, §180.

³²² Zie randnummer 60.

vaste rechtspraak van het EHRM herhaald dat het vermoeden van onschuld de autoriteiten niet kan beletten het publiek in te lichten over lopende strafzaken, zij het dat dit wel moet gebeuren met alle discretie en terughoudendheid die nodig zijn om het vermoeden van onschuld te eerbiedigen.³²³

Het Gerecht volgt met stellen dat de vertrouwelijkheidplicht uit het toen geldende reglement van OLAF een uitvloeisel is van het vermoeden van onschuld,³²⁴ waaruit opgemaakt kan worden dat een vermoeden bedoeld wordt zoals dat invulling gekregen heeft in de Europese mensenrechteninstrumenten. Het verband tussen geheimhoudingsplicht en de onschuldpresumptie werd dus gelegd nog voor dit met zoveel woorden opgenomen werd in het huidige reglement van OLAF. Geen twijfel bestaat dus over de mogelijkheid de waarborg in te roepen voor het Europees Bureau voor Fraudebestrijding. Het HvJEU komt uitdrukkelijk tot een schending van de onschuldpresumptie door OLAF wat haar openbare uitlatingen betreft.³²⁵

101. Waar in bovenstaande zaak effectief sprake was uitmondning in een strafzaak, wordt OLAF ook op de vingers getikt in gelijkaardige zaken waar geenszins een strafrechtelijk onderzoek lopende is noch in het vooruitzicht is gesteld. In het arrest *Manel Camos Grau* hadden de nationale autoriteiten de zaak geseponeerd. Verzoeker wierp niet expliciet de onschuldpresumptie op doch de middelen leunen er nauw bij aan. Schending werd aangevoerd van het onpartijdigheidsbeginsel, het beginsel van billijkheid en van objectiviteit, het beginsel van bescherming van het gewettigd vertrouwen en het beginsel van behoorlijk bestuur. Tevens roept hij schending van de rechten van de verdediging in en van de formele regels inzake de opstelling van verslagen van het OLAF, alsmede van de motiveringsplicht.³²⁶ De betrokkene beweerde schade te hebben geleden aan eer en beroepsreputatie door de aantijgingen gemaakt door het Bureau aan het adres van verzoeker over zijn aansprakelijkheid alsook door de publiciteit die aan het verslag van OLAF gegeven werd waardoor dit bijgevolg uitvoerig becommentarieerd werd in de pers. De morele schade werd door het Gerecht als bewezen geacht.³²⁷ OLAF werd *in casu* bijgevolg betaling van een schadevergoeding opgelegd.

---

³²³ Ger.EU 8 juli 2008, nr. T-48/05, ECLI:EU:T:2008:257, §212.

³²⁴ *Ibid.*, §213.

³²⁵ *Ibid.*, §216-217.

³²⁶ Ger.EU 6 april 2006, nr. T-309/03, ECLI:EU:T:2006:110, §101.

³²⁷ *Ibid.*, §162.

102. Het doorspelen van informatie aan de pers en perscommuniqués vormen een *hot topic* in Europese arresten wat deze problematiek en OLAF betreft. Het HvJEU ondersteunt de vaste stelling dat dit doorspelen van informatie aan de pers door publieke autoriteiten toegestaan is echter met de nodige terughoudendheid, zoals ook vereist werd in het sleutelarrest *Franchet en Byk*. In een eerder arrest in 2006, waarin ook schending van het vermoeden van onschuld ingeroepen werd wegens publieke beschuldigingen door OLAF in het kader van publicatie van een perscommuniqué³²⁸, merkt het Gerecht op dat “gelet op de autonomie die OLAF door verordening nr. 1073/1999 is verleend en de doelstelling van algemeen belang bestaande in de informatie van het publiek door perscommuniqués, in aanmerking worden genomen dat het OLAF over een beoordelingsmarge beschikt met betrekking tot de opportuniteit en de inhoud van perscommuniqués over zijn onderzoeksactiviteiten.”³²⁹ Deze overweging springt in het oog wegens mogelijke nefaste gevolgen van persconferenties voor de onschuldpresumptie. Het middel werd uiteindelijk verworpen en geen schending werd vastgesteld in die zaak, op grond van concrete omstandigheden zoals onder andere het feit dat verzoeker niet bij naam genoemd werd door het Bureau. Dit in tegenstelling tot de feiten in de zaak *Franchet en Byk*.

103. De zaak *Giraudy* in 2007 betrof een perscommuniqué waarmee OLAF de vertrouwelijkheidsplicht van het onderzoek, dat onder andere vermoeden van onschuld tot doel heeft, geschonden zou hebben daar de bewoordingen de indruk gaven dat verzoeker betrokken was bij de onregelmatigheden.³³⁰ Over de onderzoeksmaatregel uitgaande van OLAF, met name een overplaatsingsbesluit, oordeelde het Gerecht voor Ambtenarenzaken dat de maatregel “niet als straf was bedoeld, maar een bewarende maatregel vormde waarvan de duur beperkt was”.³³¹ Wederom wordt meteen geoordeeld over de gegrondheid van het middel van de onschuldpresumptie. Na in lijn met *Franchet en Byk* de nadruk te leggen op voorzichtigheid en terughoudendheid bij de openbaarheid die wordt gegeven aan aantijgingen of verdenkingen van fraude, wordt gewezen op het bijzondere belang hiervan “gelet op het recht van eenieder op het vermoeden van onschuld, zolang uit het onderzoek van OLAF nog geen enkele conclusie is getrokken.”³³² Hieraan wordt toegevoegd dat de administratie, wanneer ernstige beschuldigingen de eer van een ambtenaar aantasten, een “niet strikt noodzakelijke” openbaarmaking van de

---

³²⁸ Ger.EU 4 oktober 2006, nr. T-193/04, ECLI:EU:T:2006:292, §106.

³²⁹ *Ibid.*, §129; Verordening Nr. 1073/1999 waarvan sprake wijst op het reglement van OLAF en werd intussen vervangen door huidige Verordening Nr. 883/2013.

³³⁰ Ger.Ambt.EU 2 mei 2007, nr. F-23/05, ECLI:EU:F:2007:75, §161.

³³¹ *Ibid.*, §143.

³³² *Ibid.*, §162.

beschuldigingen dient te vermijden.³³³ Vervolgens maakt het Gerecht de interessante overweging dat “moet worden vastgesteld dat binnen de gemeenschapsinstellingen een ‘verantwoordelijkheidscultuur’ is ontstaan die met name tegemoetkomt aan het verlangen van het publiek te worden ingelicht en erop te kunnen vertrouwen dat nalatigheden en fraudegevallen aan het licht komen en in voorkomend geval naar behoren worden geëlimineerd en bestraft. Dergelijke verantwoordelijkheidscultuur heeft tot gevolg dat ambtenaren en personeelsleden die verantwoordelijkheid dragen bij een administratie als de Commissie, er rekening mee moeten houden dat een gerechtvaardigde behoefte kan bestaan om bepaalde informatie aan het publiek mee te delen.”³³⁴ Besloten wordt dat bij het meedelen aan de pers het juiste evenwicht tussen de belangen van verzoeker en die van de instelling niet werd geëerbiedigd³³⁵, en door allerhande concrete omstandigheden waaronder de mogelijkheid uit de context van de mededelingen de betrokkenen te identificeren³³⁶, wordt finaal door het Gerecht een schending vastgesteld.

OLAF bevindt zich in een delicate positie en dient de effectiviteit van haar onderzoeken en de bovengenoemde ‘verantwoordelijkheidscultuur’, die ook de vrijheid van meningsuiting inhoudt, te balanceren met fundamentele rechten van individuen, in het bijzonder de onschuldpresumptie.³³⁷ Deze verantwoordelijkheid en onschuldpresumptie zijn ongetwijfeld naar aard verschillend, en het is belangrijk dat OLAF haar macht om te communiceren en informeren niet hanteert als een equivalent aan een fundamenteel recht.³³⁸ De conclusie in de zaak dat betrokkenen “konden worden” geïdentificeerd, drukt wel een strengere visie uit dan uitsluitend afkeuring van het daadwerkelijk noemen bij naam.

104. Bovendien opmerkelijk is de bevinding dat OLAF niet in elk geval verplicht is de betrokkene in het onderzoek toegang te verlenen tot de relevante documenten en het dossier. Dit is nochtans een belangrijke waarborg in het kader van een eerlijk proces en de rechten van verdediging. Het Bureau is met name niet verplicht inzage toe te staan indien de doeltreffendheid en de vertrouwelijkheid van de aan OLAF opgedragen taak alsook de onafhankelijkheid van OLAF in gevaar zouden kunnen komen.³³⁹ Dit is anders in strafzaken waar de mogelijkheid voor de

---

³³³ Ger.Ambt.EU 2 mei 2007, nr. F-23/05, ECLI:EU:F:2007:75, §164.

³³⁴ *Ibid.*, §165.

³³⁵ *Ibid.*, §172.

³³⁶ *Ibid.*, §174.

³³⁷ X. GROUSSOT en Z. POPOV, “What’s wrong with OLAF? Accountability, due process and criminal justice in European anti-fraud policy”, *C. M. L. Rev.* 2010, (605) 607.

³³⁸ *Ibid.*, 626.

³³⁹ Ger.EU 8 juli 2008, nr. T-48/05, ECLI:EU:T:2008:257, §255.

verdachte om het dossier in te kijken wettelijk verankerd is, en waarbij strengere weigeringsgronden spelen.³⁴⁰ Heel wat zaken zijn terug te vinden waarbij OLAF verweten wordt onrechtmatig inzage in de onderzoekdocumenten te weigeren. Dit kan logischerwijze aanleiding geven tot spanningen bij wisselwerking tussen procedures. In *Franchet* wordt eerdere rechtspraak bevestigd door te stellen dat “artikel 4 van besluit 1999/396 verplicht OLAF derhalve niet om toegang te verlenen tot de documenten waarop een intern onderzoek betrekking heeft of die het zelf heeft opgesteld, met name omdat het aannemen van een dergelijke verplichting dit bureau in de uitoefening van de hem opgedragen taken zou belemmeren”³⁴¹ Deze nuancering bij de inzage in de onderzoekdocumenten werd reeds naar voor geschoven als principe in 2003 in het arrest *Gómez-Reino v. Commissie*.³⁴²

105. Ook in 2014 betrof de kwestie voor het HvJEU een afwijzing van toegang tot het dossier van het onderzoek door OLAF. Verzoeker riep hierbij onder andere een schending in van het vermoeden van onschuld. Het middel van de grondrechten werd afgewezen wegens onvoldoende gestaafd,³⁴³ maar in het arrest werd wel ingegaan op desbetreffende weigering door OLAF. In het arrest wordt verwezen naar een Europese verordening³⁴⁴ die meer algemeen geldt voor de instellingen van de Unie en dus ook voor OLAF, en die het doel voorschrijft het publiek een zo ruim mogelijk recht van toegang tot documenten van de instellingen te geven.³⁴⁵ Het Gerecht merkt daarbij op dat aan dat recht evenwel bepaalde beperkingen op grond van openbare of particuliere belangen gesteld worden. “Meer in het bijzonder, en in overeenstemming met punt 11 van de considerans, bevat artikel 4 van deze verordening een uitzonderingsregeling op grond waarvan de instellingen de toegang tot een document mogen weigeren wanneer de openbaarmaking ervan zou leiden tot de ondermijning van een van de in dat artikel beschermde, opgesomde belangen.”³⁴⁶ Het risico van een dergelijke ondermijning moet redelijkerwijs voorzienbaar en niet louter hypothetisch zijn.³⁴⁷ Op haar beurt zit daarop een uitzondering vervat in de verordening, waarin

---

³⁴⁰ Art. 21bis, §5 en art. 61ter, §3 Sv.: de inzage of het nemen van een afschrift van het dossier of van bepaalde stukken kan verboden worden indien de noodwendigheden van het onderzoek dit vereisen, indien inzage een gevaar zou opleveren voor personen of een ernstige schending van hun privéleven zou inhouden, indien de verzoeker van geen rechtmatige beweegredenen tot het raadplegen van het dossier doet blijken.

³⁴¹ Ger.EU 8 juli 2008, nr. T-48/05, ECLI:EU:T:2008:257, §265.

³⁴² Ger.EU 18 december 2003, nr. T-215/02, ECLI:EU:T:2003:352, §65.

³⁴³ Ger.EU 21 mei 2014, nr. T-447/11, ECLI:EU:T:2014:267, §33.

³⁴⁴ Verord. EP en Raad nr. 1049/2001, 30 mei 2001 inzake de toegang van het publiek tot documenten van het Europees Parlement, de Raad en de Commissie, *Pb.L.* 31 mei 2001.

³⁴⁵ Ger.EU 21 mei 2014, nr. T-447/11, ECLI:EU:T:2014:267, §38 e.v.

³⁴⁶ *Ibid.*, §40.

³⁴⁷ *Ibid.*, §41.

bijgevolg toch openbaarmaking geboden is, met name als “een hoger openbaar belang openbaarmaking gebiedt.”³⁴⁸

Hieromtrent wordt in het arrest het volgende vastgesteld; “vervolgens heeft OLAF onderzocht of sprake was van een hoger openbaar belang en besloten dat dit niet het geval was. OLAF heeft in dit verband benadrukt dat, gelet op de bijzondere aard van antifraudeonderzoeken en in het bijzonder de vertrouwelijkheid van de door OLAF verzamelde gegevens, duidelijke elementen moeten wijzen op een hoger openbaar belang dat de openbaarmaking van documenten betreffende een onderzoek gebiedt.” OLAF legde in deze zaak in een brief verder uit dat die documenten ook konden dienen als bewijs in het kader van procedures bij de nationale rechter en de openbaarmaking ervan dus zou kunnen verhinderen dat die rechter deze zinvol benut, en dat “de documenten betrekking hadden op uitwisseling van informatie met de nationale autoriteiten in het kader van dit onderzoek en openbaarmaking ervan het klimaat van wederzijds vertrouwen dat noodzakelijk is voor een goed verloop van de samenwerking met hen in het kader van het betreffende onderzoek zou kunnen ondermijnen.”³⁴⁹ Vermelde bevindingen van OLAF reflecteren de visie en voornaamste belangen in de ogen van de Europese instantie in dit kader. De mogelijke consequenties hiervan voor de onschuldpresumptie en rechten van verweer blijven dan ook niet onopgemerkt. Ook in de brief waarvan gesproken wordt, stelt OLAF dat openbaarmaking afbreuk zou kunnen doen aan doeltreffendheid van haar taken.³⁵⁰ De uiteengezette motivering door OLAF wordt als een correct oordeel gewaardeerd door het Gerecht.³⁵¹ Het feit dat OLAF niet altijd verplicht is toegang te verlenen aan de betrokkene tot het dossier in een lopend onderzoek wordt expliciet bevestigd met verwijzing naar de zaak *Franchet*.³⁵²

106. Een niet onbelangrijke bedenking steekt de kop op bij bovenstaande maatstaven in de Europese rechtspraak als “het in gevaar komen van de doeltreffendheid” en “zouden belemmeren”. De vraag duikt op of OLAF hier al dan niet zelf discretionair over kan beslissen. De vaagheid van deze bewoordingen laat de instantie een ruime invulling toe, klaarblijkelijk aan haar toevertrouwd met als enige toezichtmechanisme het *in extremis* juridisch afdwingen. Hetzelfde geldt voor de beoordeling van een “hoger openbaar belang” zoals hierboven besproken. Wat in elk geval

---

³⁴⁸ Art. 4, tweede lid Verord.EP en Raad nr. 1049/2001, 30 mei 2001 inzake de toegang van het publiek tot documenten van het Europees Parlement, de Raad en de Commissie, *Pb.L.* 31 mei 2001.

³⁴⁹ Ger.EU 21 mei 2014, nr. T-447/11, ECLI:EU:T:2014:267, §54.

³⁵⁰ *Ibid.*, §54.

³⁵¹ *Ibid.*, §56.

³⁵² *Ibid.*, §63.

vaststaat, is dat OLAF een motiveringsplicht dient na te komen in geval van weigering tot inzage in de documenten. Het komt namelijk toe “aan de instelling die toegang tot een document heeft geweigerd, om deze weigering zodanig te motiveren dat duidelijk wordt en controleerbaar is of, enerzijds, het gevraagde document werkelijk onder de aangevoerde uitzondering valt, en, anderzijds, de behoefte aan bescherming met betrekking tot deze uitzondering reëel is.”³⁵³ Voorts wordt door het Gerecht zelf de nuancering gemaakt dat “de documenten in de dossiers van OLAF betreffende een van zijn onderzoeken in feite toegankelijk zijn tijdens een vervolprocedure. De uiteindelijke aanbeveling van OLAF wordt immers overgelegd aan de bevoegde autoriteiten van de Unie of de nationale autoriteiten. Indien die autoriteiten voornemens zijn een persoon op wie het onderzoek betrekking heeft, *in casu* verzoeker, een sanctie op te leggen, moeten zij hem de mogelijkheid bieden zijn recht van verweer overeenkomstig de geldende administratieve of strafrechtelijke procedure uit te oefenen. Verzoeker zal dus gebruik kunnen maken van de beroepswegen bij die autoriteiten, met inachtneming van de toepasselijke procedureregels.”³⁵⁴ Of dit het wenselijke scenario is, zeker in het geval in deze latere fase nog onregelmatigheden begaan door OLAF in het dossier aan het licht komen, kan in twijfel getrokken worden.

4.1.6.3. Conclusie

107. De wisselwerking van strafzaken met administratieve zaken en de informatie-uitwisseling die hier noodzakelijkerwijs bij gepaard gaat, doet de vraag rijzen naar de toepasselijkheid van de onschuldpresumptie in een administratieve context. Het antwoord komt in essentie neer op de toets van de Engel-criteria. Dit is wezenlijk niets verbazingwekkend gezien van bij begin duidelijk was dat ‘*criminal charge*’ een autonome invulling krijgt die dient te vermijden dat verdragsstaten de waarborgen van artikel 6 EVRM zouden omzeilen door een administratief etiket te klevens op een sanctie die *in se* strafrechtelijk van aard is.³⁵⁵ Weliswaar blijkt het HvJEU er toch een strengere visie op na te houden met de vereiste van een ‘gerecht’, ondanks denkbaar is dat ook voor andere instanties aan de Engel-criteria van het Straatsburgse Hof voldaan is. Zodoende vertrekt het HvJEU van een principiële beperking van de toepassing van het beginsel in administratief onderzoek in tegenstelling tot het EHRM die een meer open standpunt naar voor schuift omtrent deze mogelijkheid. Mededingingszaken uitgezonderd, daar op Unieniveau geen twijfel over de

---

³⁵³ Ger.EU 21 mei 2014, nr. T-447/11, ECLI:EU:T:2014:267, §48.

³⁵⁴ *Ibid.*, §64.

³⁵⁵ B. DE SMET en K. RIMANQUE, *Recht op een behoorlijke rechtsbedeling: een overzicht op basis van artikel 6 EVRM*, Antwerpen, Maklu, 2000, 39.

onschuldpresumptie in deze categorie zaken bestaat op grond van jarenlange vaste rechtspraak. Evenwel lijkt de redenering in mededingingsarresten wel in lijn te liggen met de Engel-toets.

108. Hoewel het EHRM al snel op een consistente wijze de toepassing van het beginsel in administratieve zaken aanvaardde, is het HvJEU hieromtrent opvallend minder eenduidig en kon ingevolge haar rechtspraak discussie rijzen over OLAF en de onschuldpresumptie. Interessant hierbij is dat in de rechtsleer de vraag gerezen is naar de werkelijke aard van de onderzoeksbevoegdheden van OLAF. Haar reglement benadrukt dan wel het administratief karakter, alles hangt af van de definitie van ‘administratief’ of ‘strafrechtelijk’ in een gegeven context.³⁵⁶ Dit laatste komt mijns inziens neer op de daadwerkelijke aard van de procedure zoals in de Engel-toets centraal staat. Terecht wordt erop gewezen dat op EU-level genoemde definitie vooralsnog niet lijkt te bestaan. Dit onderscheid werd afgelopen jaren nochtans steeds belangrijker.³⁵⁷ Waar initiële OLAF-instrumenten aangenomen werden in een periode waarin de Europese Commissie nog geen bevoegdheid had in strafrechtelijke sfeer en alles wat ze deed ‘administratief’ van aard was,³⁵⁸ kan nu vastgesteld worden dat met de opname van de woorden “vermoeden van onschuld”, zijnde kenmerkend strafrechtelijk, in het nieuwe reglement van OLAF deze visie herzien dient te worden. Het is moeilijk te ontkennen dat de taken van OLAF nauw aansluiten bij strafrechtelijke bevoegdheden uitgeoefend door de nationale autoriteiten, al zeker daar zij vaak resulteert in en de voorbereiding vormt op strafzaken.³⁵⁹ Desalniettemin blijft OLAF botsen met het vermoeden van onschuld in het kader van perscommuniqués en inzage in het dossier.

Voor de probleemstelling van de uitwisseling van informatie, kan slechts de werkelijke eerbiediging door de Europese instantie van het vermoeden van onschuld soelaas bieden. Op basis van de rechtspraak kan gesteld worden dat veel afhankelijk is van de strengheid van het Europese rechtcollege op basis waarvan ze de vereisten, zoals “terughoudendheid” bij mededelingen aan de pers, invult en deze nog zullen evolueren. Daarnaast is het dictum ook niet zelden het resultaat van belangenafwegingen, met het belang van de betrokkene, de samenleving, of OLAF zelf in acht genomen. De zaak *Franchet en Byk* verzorgde enige versterking van het eerlijk proces en consolidatie van eerbiediging van de onschuldpresumptie bij OLAF, maar in elk geval blijkt het

---

³⁵⁶ J.F.H. INGHELRAM, *Legal and institutional aspects of the European Anti-fraud Office (OLAF): an analysis with a look forward to a European public prosecutor's office*, Groningen, Europa Law Pub, 2011, 109.

³⁵⁷ *Ibid.*, 109.

³⁵⁸ *Ibid.*, 109.

³⁵⁹ *Ibid.*, 110.

grote struikelblok te zijn dat het beginsel te vaak met de voeten getreden wordt door de instantie waardoor informatie-uitwisseling simpelweg problematisch wordt. OLAF kan het niet langer tot een situatie laten komen die een correctie en handhaving *ex post* opdringt.

109. Eenzelfde bevinding geldt voor overige ‘administratieve’ contexten. Allereerst moet, vooral wat de Europese Unie betreft, de toepasselijkheid in dit soort zaken verhelderd worden, en daarna komt het voor de organen in kwestie uiteraard neer op een correcte naleving. Ook als de uitkomst van de Engel-toets negatief is, of bijvoorbeeld in onderzoeken waarbij de functies louter onderzoekend van aard zijn en de onschuldpresumptie bijgevolg niet van toepassing is volgens het EHRM, kunnen problemen van informatie-uitwisseling met de strafrechtelijke organen zich voordoen. De Europese beleidsmaker lijkt vooralsnog geen aandacht geschonken te hebben aan deze informatie-doorstroom en een mogelijke afstemming van procedures. Bij de analyse van richtlijn 2016/343 kan nagegaan worden of de wetgever hier oog voor heeft gehad.

4.2. BEOORDELINGSWIJZE

4.2.1. Algemene bevindingen

110. Na heel wat arresten van de Europese hoven samen geanalyseerd te hebben, kunnen bij wijze van besluit enkele vaststellingen gedaan worden over werkwijze van de supranationale rechtscolleges bij het oordelen over de onschuldpresumptie als fundamentele waarborg. Niet alleen is het daarbij interessant de verhouding van de arresten van eenzelfde rechtscollege te bekijken, maar uiteraard ook de vergelijking te maken tussen het EHRM en het HvJEU. Over de principiële inhoud van het vermoeden van onschuld bestaat op Europees niveau beslist eensgezindheid, alsook over de parameters die ze onder zich houdt. “Het vermoeden van onschuld beoogt eenieder te garanderen dat hij niet als schuldig aan een strafbaar feit wordt aangewezen of behandeld voordat zijn schuld in rechte is komen vast te staan” keert bijna in elk Europees arrest terug als kernachtige weergave van het principe,³⁶⁰ alsook komt het adagium *in dubio pro reo* veelvuldig aan bod. Bij de verhouding van het beginsel met de pers en persmededelingen, wordt door de beide hoven opmerkelijk veel belang gehecht aan het recht op informatie van de gemeenschap en de vrijheid van meningsuiting. Ook in de arresten omtrent OLAF en het recht voor onschuldig te worden gehouden, sprong dit in het oog.

---

³⁶⁰ Zie o.a. HvJ 16 juli 2009, nr. C-344/08, ECLI:EU:C:2009:482, §31, maar ook EHRM 28 oktober 2004, nr. 48173/99 en 48319/99, Y.B. e.a./Turkije, §43.

Beide hoven schuiven een bescherming *in concreto* naar voor, aan de hand van de omstandigheden van de zaak. In de rechtsgeleerdheid wordt gewezen op de praktijk van *ad hoc balancing*, wat wijst op het zoeken van een evenwicht geval per geval, en geen *definitional balancing* per categorie die de mogelijkheid biedt tot het formuleren van algemene regels die waarschijnlijk ook toegepast zullen worden in toekomstige zaken.³⁶¹

111. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens gaat opvallend specifiek te werk in functie van de materie aan de orde. Dit is niet verbazingwekkend gezien de verschillende parameters ressorterend onder het beginsel waardoor ook geen algemeen wederkerende maatstaven te identificeren zijn in elk arrest omtrent de onschuldpresumptie. Bij de behandeling van eenzelfde “sub-onderwerp”, zoals bewijslast, moet toch vastgesteld worden dat dezelfde standaarden en maatstaven teruggevonden worden wat minstens zorgt voor enige rechtszekerheid voor de Europese burgers en leidt tot sleutelarresten. Bij wijze van voorbeeld kunnen hier de vereisten van “redelijkheid en proportionaliteit” bij omkering van de bewijslast aangehaald worden, maar ook enkele “basisregels” zoals dat “ingevolge een definitieve vrijspraak, zelfs het uiten van verdenkingen met betrekking tot de onschuld van de vrijgesprokene niet langer aanvaardbaar is.”³⁶² Deze toetsingsmaatstaven worden vervolgens heel concreet op de feiten van de zaak toegepast en beoordeeld. Herhaald wordt dan ook de nadruk gelegd op een beoordeling “in het licht van de omstandigheden van de zaak”, en ook bij verklaringen van publieke autoriteiten schuift het EHRM duidelijk de aandacht voor de “*particular circumstances*” naar voor.³⁶³ Zoals reeds gezegd, is het klassiek zo dat een schending van de onschuldpresumptie niet beoordeeld wordt tegen de achtergrond van de volledige procedure maar wel als een afgescheiden procedureel defect,³⁶⁴ echter kan het ook voorkomen dat het EHRM het vermoeden van onschuld toetst in het kader van artikel 6 EVRM of zelfs artikel 6 lid 1 EVRM, als een onderdeel van het bredere ‘eerlijk proces.’³⁶⁵ Niet zelden wordt louter geantwoord op de door verzoeker ingeroepen argumenten. In de zaak *Allen v. VK* stelt het EHRM zelf, met betrekking tot publieke verklaringen van schuld, het volgende: “*it emerges from the above examination of the Court’s case-law under Article 6 § 2 that there is no single approach to ascertaining the circumstances in which that Article will be violated*

---

³⁶¹ M. CATERINI, “The presumption of innocence in Europe: Developments in substantive criminal law”, *BLR* 2017, (100) 125.

³⁶² EHRM 21 maart 2000, nr. 28389/95, *Asan Rushiti/Oostenrijk*, §31.

³⁶³ EHRM 2 oktober 2012, nr. 40094/05, *Virabyan/Armenië*, §141.

³⁶⁴ D. VITKAUSKAS en G. DIKOV, *Protecting the right on a free trial under the European Convention on Human Rights – A handbook for legal practitioners, s.l.*, Raad van Europa, 2017, 117.

³⁶⁵ EHRM 24 juli 2008, nr. 35450/04, *Melich en Beck/Tsjechië*, §33-55.

*in the context of proceedings which follow the conclusion of criminal proceedings. As illustrated by the Court's existing case-law, much will depend on the nature and context of the proceedings in which the impugned decision was adopted.*³⁶⁶ Ook in de 'separate opinion' bij deze zaak wordt de opmerking gemaakt dat *"to state that it all depends on whether "the national decision on compensation [contains] a statement imputing criminal liability to the respondent party" (see paragraph 123) – which in effect means "it all depends on what you say and how you say it" – is just playing with words and most unhelpful*³⁶⁷. Het hoeft geen betoog dat het niet eenvoudig is om in de praktijk uit te maken of een verklaring in de pers, of soms dus van de pers, eerder op te vatten is als de loutere weergave van een verdenking dan wel reeds te begrijpen valt als een bevestiging van schuld, gezien dit uiteindelijk een feitenkwestie is.³⁶⁸ Het arrest *Allen* steekt met kop en schouders boven uit in vergelijking met andere arresten wat haar detaillering en uitgebreidheid betreft, en vormt een overzichtelijk en alomvattend arrest rond het vermoeden van onschuld. Het is uiteraard niet de bedoeling dat het Hof haar overwegingen slechts nader verklaart en preciseert wanneer het haar uitkomt, vooral in het licht van de rechtszekerheid maar ook de motiveringsplicht.

112. Toch kan wat dit Hof in Straatsburg betreft niet anders dan vastgesteld worden dat gesteund wordt op heel wat *case law* en precedents die vaak wel voldoende duidelijk en overzichtelijk zijn. Van samenhang tussen *alle* arresten die artikel 6 lid 2 EVRM behandelen is in mindere mate sprake, maar het Europees rechtcollege kenmerkt zich voldoende door een consistente aanpak van de verschillende parameters. Een beoordeling in het licht van de feiten en gestandaardiseerde maatstaven concreet toepassen op de voorliggende zaak hoeft dan niet *per se* negatief te zijn, integendeel. Het Europees hof beklemtoont meermaals dat het EVRM op een zodanige manier geïnterpreteerd dient te worden dat het rechten garandeert die "praktisch en effectief, in tegenstelling tot theoretisch en denkbeeldig" zijn.³⁶⁹ Daarvoor is een benadering "in het licht van de omstandigheden" in elk geval noodzakelijk. De omstandigheden kan een rechter in een bij hem hangende zaak trouwens nooit volledig wegcijferen. Het EHRM besluit in heel wat arresten tot schending van de onschuldpresumptie neergelegd in artikel 6 lid 2 EVRM.

---

³⁶⁶ EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, *Allen/Verenigd Koninkrijk*, §125.

³⁶⁷ *Seperate opinion* van Raadsheer DE GAETANO in EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, *Allen/Verenigd Koninkrijk*.

³⁶⁸ K. LEMMENS, "Onpartijdig informeren: de persrechter en het strafproces" (noot onder Cass. 23 juni 2015), *T.Strafr.* 2015, (360) 362.

³⁶⁹ EHRM 30 juni 2011, nr. 30754/03, *Klouvi/Frankrijk*, §40.

113. Het HvJEU oordeelt dan wel op grond van het Handvest van de grondrechten van de EU, maar benadrukt veelvuldig dat in dit verdrag te lezen staat dat het vermoeden van onschuld geïnterpreteerd dient te worden in het licht van de rechtspraak van het EHRM. Bijgevolg wordt in overvloed verwezen naar de arresten van dit Hof en corresponderende artikelen in het EVRM, maar zeker niet altijd. Een eerste indruk die de arresten op Unieniveau weergeven is weliswaar dat zij van nog concretere aard zijn, naargelang de feiten van de zaak. De consistente elementen zijn amper aanwezig of moeilijk terug te vinden in de weinig overzichtelijke rechtspraak met meer verspreide en geïsoleerde beoordelingen. Van een eigen inbreng en meerwaarde, aan de hand van eigen maatstaven, is dan ook amper sprake. Zo bijvoorbeeld wordt in het kader van bewijslast telkens louter gewezen op de regel *in dubio pro reo* vooraleer dit toe te passen op de feiten, maar hiermee wordt in wezen gewoon de inhoud van het vermoeden van onschuld herhaald en niet de vereisten en toets die deze met zich meebrengt. Enerzijds is deze vage positie van het HvJEU als afzonderlijke institutie niet wenselijk, maar anderzijds zorgt het steunen van deze rechtspraak op die van het EHRM wel voor samenhang en rechtszekerheid. Toch kan het argument verdedigd worden dat dit in veel gevallen de ‘*easy road*’ is voor het HvJEU, daar het terugvallen op het minimum beschermd door het ander Europees rechtscollege aan elke eigen verduidelijking en meerwaarde ontsnapt. Het HvJEU blijft immers in de mogelijkheid verder dan dit minimum te gaan. Geen gebruik maken van deze mogelijkheid, doch zich wel hier en daar onuitgesproken laten met betrekking tot bepaalde standpunten van het EHRM, kan twijfel en verwarring zaaien. Zo ook zette het EHRM duidelijk meteen de toon door te stellen dat na een vrijspraak geen “uiting van verdenkingen” meer aanvaard wordt, terwijl in de te vinden rechtspraak van het HvJEU omtrent publieke verklaringen van schuld na een vrijspraak concreet beoordeeld wordt of sprake is van een schending van de onschuldpresumptie zonder datzelfde uitgangspunt over te nemen waardoor de jurist in het ongewisse gelaten wordt.

Desalniettemin laat het Hof van justitie in een aantal beperkte gevallen dan wel weer blijken een strengere visie dan haar Europese collega te hanteren. Bij publieke verwijzingen van schuld vóór enige uitspraak sluit dit Europees rechtscollege “iedere toespeling van de aansprakelijkheid” uit, terwijl dit nergens op een zodanige manier uitgesloten wordt door het EHRM. Sterker nog, acht laatstgenoemde in principe uitdrukkelijk een uiting van verdenking aanvaardbaar vóór elke beslechting van de middelen. Een voorval dat ook neigt te wijzen op een streng HvJEU, is de conclusie in de zaak *Nikolaou* van het Hof van Justitie dat de bestreden overwegingen van het

Gerecht “kennelijk in strijd zijn met het vermoeden van onschuld”,³⁷⁰ maar dan toch een wending wordt genomen met de merkwaardige redenering dat “niettemin moet worden geconstateerd dat de schending van dit beginsel niet kan leiden tot vernietiging van het bestreden arrest, aangezien de in de punten 44 en 49 ervan geformuleerde beoordelingen van de rechtmatigheid van het aan de Rekenkamer verweten nalaten hoe dan ook correct waren gesteund *op een andere rechtsgrond*, die in punt 46 van het bestreden arrest op zelfstandige wijze is ontwikkeld.”³⁷¹ Tot slot kan hier nogmaals gewezen worden op de vereiste kwalificatie van een ‘gerecht’ als voorwaarde voor de toepassing van het vermoeden van onschuld. Het Hof willigt in heel wat arresten het middel van schending van de onschuldpresumptie in, des te meer in mededingingszaken.

4.2.2. *Gerechvaardigde uitzonderingen*

114. Zoals reeds aangehaald, wordt het vermoeden van onschuld bestempeld als een absoluut recht.³⁷² Dit in tegenstelling tot andere rechten in het EVRM zoals onder andere het recht op leven in het EVRM waarbij expliciet uitzonderingsgevallen zijn opgenomen in het artikel.³⁷³ Na de rechtspraakanalyse is dit absoluut karakter op twee vlakken te nuanceren. Vooreerst bestaat bij het zwijgrecht en het recht zichzelf niet te beschuldigen geen twijfel dat beiden geen absolute rechten zijn, ondanks zij wel tot de deelaspecten van het vermoeden van onschuld behoren. Daarnaast is het niet oninteressant de Europese maatstaven te benaderen vertrekkend van het concept van de ‘gerechvaardigde uitzondering’. Een situatie kan initieel als een inbreuk bestempeld worden, maar vervolgens gerechtvaardigd op grond van veruitwendigde redenen. Van sommige situaties die gefilterd werden uit de Europese arresten kan met name gezegd worden dat ze in wezen neerkomen op gerechtvaardigde uitzonderingen eerder dan op criteria tot conformiteit aan de onschuldpresumptie, of minstens ook zo benaderd kunnen worden. De wettelijke en feitelijke vermoedens als omkering van de bewijslast worden toegestaan indien deze, onder andere, binnen “redelijke grenzen” blijven. Deze toegelaten omkering van bewijslast en de voorwaarden daaraan gekoppeld, vormen zonder twijfel een uitzondering op het principe dat de bewijslast bij de openbare aanklager rust, wat op haar beurt een belangrijk voortvloeisel is van het

---

³⁷⁰ HvJ 10 juli 2014, nr. C-220/13, ECLI:EU:C:2014:2057, §37.

³⁷¹ *Ibid.*, §38.

³⁷² EUROPEES BUREAU VOOR DE GRONDRECHTEN, *Applying the Charter of Fundamental Right of the European Union in law and policymaking on national level - Guidance*, Luxemburg, Europese Unie, 2018, 70.

³⁷³ Art. 2, tweede lid EVRM.

vermoeden van onschuld. Benadrukt moet wel worden dat nog geen volledige omkering van de bewijslast simpelweg aanvaard werd, enkel milderingen, splitsing en dergelijke. Principieel blijft het vermoeden van onschuld dus gewaarborgd. De uitzondering wordt gerechtvaardigd wanneer ze binnen redelijke grenzen blijft. Ook mededelingen aan de pers door publieke autoriteiten worden getolereerd in het licht van de onschuldpresumptie, zolang gerechtvaardigd door de nodige “discretie en terughoudendheid” aan de dag te brengen.

Weliswaar mag in deze redenering niet overdreven worden door dergelijke ‘uitzonderingsgevallen’ door te trekken en te verruimen tot een uitzondering op ‘het vermoeden van onschuld’. Zo kan dit uiteraard niet begrepen worden, daar bovenstaande rechtvaardigingen telkens verbonden zijn aan beoordeling van specifiek de bewijslast of publieke verwijzingen van schuld.

4.3. CONCLUSIE

115. De arresten van de twee Europese hoven omtrent de onschuldpresumptie zijn wat hun evaluatiecriteria en beoordelingswijze betreft grotendeels gelijklopend, voornamelijk bij de belangrijkste deelaspecten, doch is dit te verklaren door het principiële steunen van het Hof van Justitie van de Europese Unie op de rechtspraak van het EHRM. Toch zijn ook de verschillen tussen de beiden niet over het hoofd te zien. De eenduidigheid en volledigheid van het HvJEU zijn aan verbetering toe. Waar het EHRM op vele vlakken haar visie en gestandaardiseerde maatstaven bij aanvang van de arresten uit, en er daarenboven aan vasthoudt in gelijkaardige gevallen, bestaat voor het HvJEU nog te weinig de mogelijkheid een samenhangende visie vast te stellen. Echter, waar niets kan afgeleid worden uit de rechtspraak van de Europese Unie zelf, kan principieel teruggevallen worden op de draagwijdte toegekend door EHRM. Vaak betekent dit eerst tasten in het duister, en gissen naar het standpunt van dit rechtscollege waarna dan maar aangenomen wordt dat zij het EHRM volgt. Enige bevestiging door het HvJEU van deze overeenstemming is in vele gevallen ter vervollediging wenselijk.

116. Of de handhaving van de onschuldpresumptie aan de Europeesrechtelijke ambitie voldoet om gewaarborgd te worden op een “praktische en effectieve manier eerder dan theoretisch en denkbeeldig” is nog maar de vraag. Het principe is inhoudelijk wel al in zekere zin geleidelijk uitgebreid buiten haar traditionele grenzen. De vraag rijst dan of de tot op heden aangehaalde aspecten van het beginsel limitatief zijn. De rechtspraak heeft alleszins geenszins de bedoeling

een limitatieve opsomming naar voor te schuiven en over de precieze reikwijdte bestaat in de rechtspraak van het EHRM geen consensus.³⁷⁴ Ook de gehanteerde evaluatiecriteria blijven breed en bieden de hoven een ruime beoordelingsmarge. Een te discretionaire beoordeling in de rechtspraak dient vermeden te worden. De hoven oordelen aan de hand van de specifieke omstandigheden van de voorliggende zaak.

117. Wat zeker niet uit het oog verloren mag worden bij het bekritisieren van de relevante arresten, is de verschillende context van vele zaken voor de beide hoven. Veel van de besproken arresten op Unieniveau omtrent beoordeling van het vermoeden van onschuld vinden plaats in het kader van mededinging, wat een belangrijke vaststelling uitmaakt in de praktijk. Europese initiatieven zouden idealiter met praktijkvaststellingen als deze rekening moeten houden. We zullen nagaan of in 2016 tegemoetgekomen werd aan de bezorgdheden zoals ze bestonden, of bestaan, en tevens of de Europese Unie erin slaagt standpunten af te leveren die tot dan toe ontbraken dan wel een expliciet bevestigende houding aanneemt ten aanzien van het EHRM.

---

³⁷⁴ J.S. NAN, "Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?", *DD* 2016, 64.

5. RICHTLIJN 2016/343

118. Als voorlopig laatste en meest ambitieuze stap op Europees niveau, komt *Richtlijn 2016/343 van het Europees Parlement en de Raad van 9 maart 2016 betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij de terechtzitting aanwezig te zijn* (hierna: de richtlijn) aan bod. In dit deel wordt enkel aandacht geschonken aan het onderdeel van de richtlijn dat het vermoeden van onschuld betreft. Ondertekend op 9 maart 2016 en in werking getreden op 31 maart 2016,³⁷⁵ heeft de richtlijn potentie de standpunten van de Europese Unie al dan niet te laten aansluiten bij die van het EHRM of minstens op te helderen, en sterker nog, verder te gaan dan het bestaande minimum. Waar het besproken groenboek reeds de bereidheid toonde van de Europese Commissie tot een Europese wetgevingsakte waarin het beginsel centraal staat, vormde het Stockholmprogramma met daarin de routekaart de voornaamste aanzet. Een richtlijn is het instrument bij uitstrek van de Europese Unie om te harmoniseren, maar moet ten einde juridisch door te werken in de lidstaten omgezet worden op nationaal niveau vóór een vastgestelde termijn. Richtlijn 2016/343 houdt minimumvoorschriften in waardoor uitgebreidere bescherming nationaal mogelijk is. Weliswaar is het doorvoeren en bereiken van een juridisch bindend minimum aan waarborgen, specifiek toegespitst op het vermoeden van onschuld, een Europese primeur. De richtlijn bouwt verder op het vermoeden van onschuld zoals dit in het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie geformuleerd staat, en tracht onlosmakelijk verbonden te zijn met het beleid van de Raad van Europa en het EVRM.

Door de richtlijn en haar totstandkoming nader te bekijken kan ze vergeleken worden met de rechtspraak, en wordt een alomvattend beeld geschetst van wat door de Europese beleidsmaker vereist wordt onder de onschuldpresumptie. De richtlijn vloeit dan wel voort uit het Handvest dat op haar beurt steunt op het EVRM, toch dient nagegaan te worden of de richtlijn de vereisten uit de bestaande rechtspraak verankert of laat blijken verder te willen gaan. Alleszins zal snel duidelijk worden dat de klassieke situaties en onderdelen die ressorteren onder het beginsel volgens de Europese rechtspraak gelijklopend zijn aan de opsomming van de artikelen in richtlijn 2016/343. Hoewel van vrij recente datum kende het instrument van bij begin veel kritiek. Een integrale

---

³⁷⁵ Richtl. EP en Raad nr. 2016/343, 9 maart 2016 betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij de terechtzitting aanwezig te zijn, *Pb.L.* 11 maart 2016.

evaluatie van de richtlijn aan de hand van een inhoudsoverzicht, de voorbereidende werkzaamheden en de voornaamste kritiek op het instrument, is dan ook op zijn plaats.

5.1 ACHTERGROND

5.1.1. Effectbeoordeling

119. Richtlijnen worden voorafgegaan door een zogeheten ‘*impact assessment*’ of effectbeoordeling over het hoe en waarom van nieuwe instrumenten.³⁷⁶ Ook het voorstel tot richtlijn 2016/343 werd vergezeld van dergelijk uitgebreid en boeiend document,³⁷⁷ dat vermeldt dat nog geen secundair Europees instrument omtrent het vermoeden van onschuld bestaat.³⁷⁸ De effectbeoordeling steunt op een reeks studies en rapporten.³⁷⁹ Een online enquête werd ter voorbereiding van het voorstel tot de richtlijn gepubliceerd, waarvan de bevindingen opgenomen werden in Bijlage III van de effectbeoordeling.³⁸⁰ Hieruit is gebleken dat het niveau van de waarborgen in de wetgeving van de lidstaten in grote lijnen aanvaardbaar is en geen systematische problemen op dit gebied lijken te bestaan. Er zijn echter nog punten waarop de rechtswaarborgen moeten worden verbeterd. Bovendien wordt het vermoeden van onschuld in de EU nog te vaak geschonden.³⁸¹

120. De effectbeoordeling maakt duidelijk dat nog geen onvoldoende bescherming bestaat van “bepaalde aspecten” van het vermoeden van onschuld voor verdachten en beklaagden in de Europese Unie, wat het wederzijds vertrouwen in de judiciële autoriteiten van de lidstaten ondermijnt.³⁸² De bestaande principes zoals geformuleerd door de rechtspraak van het EHRM

---

³⁷⁶ J.S. NAN, “Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?”, *DD* 2016, 64.

³⁷⁷ Commission staff working document (Comm.) Impact Assessment accompanying the proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at trial in criminal proceedings, 11 december 2013, SWD(2013)478 def.

³⁷⁸ *Ibid.*, 13.

³⁷⁹ *Ibid.*, 11.

³⁸⁰ *Ibid.*, 64.

³⁸¹ Voorstel (Comm.) voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn, 27 november 2013, COM(2013)821 def., 6.

³⁸² Commission staff working document (Comm.) Impact Assessment accompanying the proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at trial in criminal proceedings, 11 december 2013, SWD(2013)478 def., 4.

volstaan niet om het noodzakelijk niveau van wederzijds vertrouwen tussen de lidstaten van de EU te bereiken voor het vlot functioneren van de ruimte van vrijheid, veiligheid, en justitie.³⁸³ Hiermee wordt meteen een intentie weergegeven verder te willen gaan dan desbetreffende rechtspraak. Bij de probleemstelling en identificatie van oorzaken concludeert de effectbeoordeling onder andere dat algemeen gezien het probleem zich in de lidstaten voornamelijk situeert op gebied van de naleving. Echter voor sommige aspecten van het beginsel is het nationaal wetgevend kader nog niet adequaat.³⁸⁴

Opmerkelijk bij de uiteenzetting van oorzaken in dit verband, is dat met de vinger gewezen wordt naar de aard van de minimale rechten in het EVRM en Handvest.³⁸⁵ De rechten zouden te algemeen zijn en dienen aangevuld te worden met rechtspraak van het EHRM. Zoals ook uit voorgaande rechtspraakanalyse blijkt, behandelt het EHRM zaken rekening houdend met de specifieke omstandigheden. Het moeten terugvallen op louter deze rechtspraak als standaard wordt als problematisch bestempeld, daar dit leidt tot uiteenlopende interpretaties in de verschillende lidstaten.³⁸⁶ Bovendien wordt beweerd dat de Europese rechtspraak zich voorlopig nog niet uitgesproken heeft over de specifieke gevolgen van een schending van het vermoeden van onschuld, en enkel zaak per zaak financiële schadevergoedingen heeft toegewezen. Deze bevindingen in de *impact assessment* stimuleren verwachtingen voor de uiteindelijke richtlijn.

121. De Europese Commissie verantwoordt in dit document ook de keuze voor een richtlijn als wetgevende rechtshandeling en bespreekt uitbundig dit keuzeprocés en de overwogen mogelijkheden. Deze worden verder in het instrument gedetailleerd uitgewerkt en met elkaar vergeleken. Drie opties werden op dat moment overwogen.³⁸⁷ Vooreerst worden *status-quo* en niet-legislatieve initiatieven aangehaald. Eerstgenoemde betekent het behoud van de huidige situatie en bijgevolg geen verder ingrijpen door de EU, terwijl laatstgenoemde *guidelines, monitoring, training* en dergelijke omvat. Verder werden twee *legislatieve* opties bekeken; ofwel een richtlijn met minimumstandaarden conform de EHRM rechtspraak, voor enkele aspecten van de onschuldpresumptie, ofwel een richtlijn die verder gaat dan de rechtspraak van het EHRM met

---

³⁸³ Commission staff working document (Comm.) Impact Assessment accompanying the proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at trial in criminal proceedings, 11 december 2013, SWD(2013)478 def., 8.

³⁸⁴ *Ibid.*, 13.

³⁸⁵ *Ibid.*, 15.

³⁸⁶ *Ibid.*, 14-15.

³⁸⁷ *Ibid.*, 4 -5.

bepikte tot geen uitzonderingen. Dit laatste drukt wederom de bereidheid uit een stap verder te willen gaan. Weliswaar wordt op veilig gespeeld en stelt de effectbeoordeling dat de voorkeur uiteindelijk gegaan is naar een combinatie van de drie opties. Deze combinatie wordt, vrij complex, uitgelegd als volgt: voor enerzijds het *recht om vóór de definitieve beslissing niet door overheidsinstanties als schuldig te worden voorgesteld*, en het feit dat *de bewijslast rust op de vervolgende instantie* en dat *elke redelijke twijfel over de schuld in het voordeel van de beschuldigde moet spelen*, wordt gekozen voor vastleggen van de rechtspraak van het EHRM zonder een bijzondere remedie in geval van schending. Anderzijds, voor het *recht om niet tegen zichzelf te getuigen*, het *recht om niet mee te werken* en het *recht om te zwijgen*, wordt een combinatie van de laatste twee opties gekozen daar een bijzondere remedie voorzien wordt zijnde de onontvankelijkheid van het bewijs bij een schending en geen afleiding van gevolgtrekkingen uit de uitoefening van genoemde rechten. Ten slotte komt aan het *recht om bij het proces aanwezig te zijn* de tweede optie toe en is een bijzondere remedie gerechtvaardigd. Implementatie zou ondersteund worden door *guidelines, monitoring, etc.* op grond van optie één.

122. Ook de raadpleging van belanghebbende partijen wordt besproken in de effectbeoordeling.³⁸⁸ Hierbij wordt naar het groenboek uit 2006 verwezen en de reactie van de elf lidstaten, die voorstander bleken van een Unie-initiatief dat rekening houdt met wat echt nodig is om het principe te versterken in de praktijk. Bijeenkomsten met onafhankelijke deskundigen, professionals, academici en juristen maakten het mogelijk hun standpunten te aanhoren.

123. Bij het concreet ingaan op de vier deelaspecten wordt uitgebreid de bestaande rechtspraak van het EHRM en haar standaarden besproken. De vier aangevoerde parameters zijn: *1. het recht niet voor schuldig worden gehouden door autoriteiten voor enige uitspraak*, *2. het principe dat de bewijslast op de vervolgende instantie rust en in dubio pro reo*, *3. het recht om zichzelf niet te beschuldigen, het recht om niet mee te werken, en het zwijgrecht*, en *4. de negatieve gevolgen van een uitspraak in afwezigheid van de beklaagde (in absentia)*, of het recht op aanwezigheid bij het proces.

---

³⁸⁸ Commission staff working document (Comm.) Impact Assessment accompanying the proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at trial in criminal proceedings, 11 december 2013, SWD(2013)478 def., 10.

5.1.2. Voorstel van de Europese Commissie

124. Het oorspronkelijk *Voorstel van de Europese Commissie voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn* (hierna: het voorstel) werd met toelichting neergelegd op 27 november 2013.³⁸⁹ Bij het voorstel, en vier andere wetgevingsmaatregelen, vaardigde de Commissie een beknopte mededeling³⁹⁰ uit die niet veel meer toevoegt aan de inhoud van het voorstel en de effectbeoordeling. Ook werd een *'implementation plan'* opgesteld, dat in een implementatiestrategie voorziet bij de beoogde richtlijn.³⁹¹ De lidstaten zouden volgens dit plan niet met al te grote uitdagingen geconfronteerd worden wat de implementatie van het instrument betreft. Naast de noodzaak, in sommige lidstaten, tot aanneming van nieuwe wetgeving, zullen de staten tevens ondersteunende maatregelen moeten nemen zoals training en monitoring.

De vier grote deelaspecten van het vermoeden van onschuld zoals naar voor geschoven in de effectbeoordeling worden hernomen in het voorstel. Belangrijk is het minimum-karakter van voorgestelde rechten voor ogen te hebben, lidstaten kunnen vrijblijvend strengere voorschriften vastleggen.³⁹²

125. De Commissie geeft uitdrukkelijk aan dat het handelt naar aanleiding van de vraag daartoe van de Europese Raad in het Programma van Stockholm.³⁹³ Opnieuw wordt het beginsel van wederzijdse erkenning als fundament aangehaald, zoals dat in het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie staat geformuleerd.³⁹⁴ Het belang wordt benadrukt van de onschuldpresumptie als een instrument tot het ruimere doel van een eerlijk proces. Uiteraard wordt gewezen op artikel 48 van het Handvest, en het feit dat dit eenzelfde betekenis en draagwijdte

---

³⁸⁹ Voorstel (Comm.) voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn, 27 november 2013, COM(2013)821 def.

³⁹⁰ Med. (Comm.) Voortgang bij de uitvoering van de agenda van de Europese Unie inzake procedurele waarborgen voor verdachten en beklaagden – De grondvesten van de Europese strafrechtelijke ruimte versterken, 27 november 2013, COM/2013/820 def.

³⁹¹ Commission Staff Working Document (Comm.) Implementation Plan accompanying the proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 11 december 2013, SWD(2013)500 def.

³⁹² Voorstel COM(2013)821 def., 9.

³⁹³ *Ibid.*, 3.

³⁹⁴ *Ibid.*, 3; art. 82, tweede lid VWEU

krijgt als artikel 6 lid 2 EVRM. Het voorstel zet meermaals deze correspondentie met het EHRM in de verf door te stellen dat in minimumvoorschriften voorzien wordt “overeenkomstig het Programma van Stockholm en de jurisprudentie van het EHRM. De richtlijn bevordert derhalve de toepassing van het Handvest, en met name de artikelen 6, 47 en 48, door voort te bouwen op artikel 6 EVRM, zoals uitgelegd door het EHRM.”³⁹⁵ Overweging 29 stelt dat “het beschermingsniveau nooit lager mag zijn dan de normen die zijn opgenomen in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie en het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, zoals uitgelegd in de rechtspraak van het Hof van Justitie en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.”

Het wetgevend initiatief wordt ook in het licht van het subsidiariteitsbeginsel en evenredigheidsbeginsel verantwoord, eigen aan de Europese rechtsorde.³⁹⁶ De doelstelling kan niet voldoende door de lidstaten alleen worden verwezenlijkt, aangezien deze erin bestaat het wederzijdse vertrouwen te bevorderen. De Europese Unie moet maatregelen nemen waarmee samenhangende gemeenschappelijke minimumnormen worden vastgesteld die in de hele Europese Unie van toepassing zijn. Gesteld wordt dat de ingreep beperkt blijft tot het minimum dat vereist is om de genoemde doelstelling op Europees niveau te verwezenlijken, en niet verder gaat dan wat daartoe nodig is. Het voorstel legt de nadruk op de stapsgewijze aanpak.³⁹⁷

126. Het moet gezegd dat van bij begin uit verscheidene hoeken kritiek werd geuit op het Voorstel. Zo werd gewezen op het gevaar van het steunen op de rechtspraak van het EHRM, die in het voorstel op een meer toelatende wijze wordt geïnterpreteerd waardoor de deur opengezet wordt voor aantastingen van het beginsel. Het veralgemenen van de *case based*-rechtspraak van het Hof zou riskant zijn, zoals in geval van de toelating van wettelijke vermoedens bij bewijslast.³⁹⁸

5.1.3. Doel van de richtlijn

127. Het instrument dat in het vooruitzicht gesteld wordt door het Voorstel heeft tot doel “bepaalde aspecten van het recht van verdachten of beklaagden in strafprocedures in de hele Europese Unie om voor onschuldig te worden gehouden totdat hun schuld definitief in rechte is

---

³⁹⁵ Voorstel COM(2013)821 def., 5.

³⁹⁶ *Ibid.*, 10-11.

³⁹⁷ *Ibid.*, 7.

³⁹⁸ M. CATERINI, “The presumption of innocence in Europe: Developments in substantive criminal law”, *BLR* 2017, (100) 117.

komen vast te staan, en van het recht om op het proces aanwezig te zijn, te versterken.³⁹⁹ Intussen is meermaals het nastreven door de EU benadrukt van vertrouwen van de lidstaten in elkaars strafrechtelijk systeem en versterking van beginsel van wederzijds erkenning, als hoeksteen van de judiciële samenwerking. Op het punt van de onschuldpresumptie zouden niet alle aspecten in voldoende en gelijke mate beschermd worden in de lidstaten, zeker niet in de praktijk, zodat niet alleen de rechten van individuen op een eerlijk proces geschonden werden maar ook het wederzijds vertrouwen en de daarop gebaseerde samenwerking ondermijnd werden.⁴⁰⁰ De maatregelen zijn tevens bedoeld om het vertrouwen van de Europese burger in het Europese integratieproject als zodanig te vergroten. De gedachte is dat door het garanderen van een minimumniveau aan rechtswaarborgen de interstatelijke samenwerking kan worden verbeterd, terwijl EU-burgers zich vrij binnen de EU-rechtsruimte kunnen bewegen onder de bescherming van fundamentele rechten.⁴⁰¹

128. Uit de effectbeoordeling blijkt het doel onmiskenbaar; *“the proposed measure aims ensuring that every suspect or accused person is presumed innocent in accordance with the Charter and the ECHR. This will lead to a higher mutual trust between the judicial authorities on which the European area of justice is built. It will set minimum standards of certain aspects of the right to be presumed innocent and furthermore, taking in due consideration the principles of subsidiarity and proportionality, appropriate remedies in case of breach.”*⁴⁰² Harmonisatie van parameters van een “eerlijk proces” zal het bewustzijn en vertrouwen van de Unieburger opkrikken.⁴⁰³ Het harmonisatie-instrument beoogt het bereiken van een effectieve standaard van hoog niveau.⁴⁰⁴

---

³⁹⁹ Voorstel COM(2013)821 def., 2.

⁴⁰⁰ J.S. NAN, “Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?”, *DD* 2016, 64.

⁴⁰¹ M. LUCHTMAN, “Kroniek van het Europees Strafrecht”, *NJB* 2014, (1082) 1083.

⁴⁰² Commission Staff Working Document (Comm.) Impact Assessment accompanying the proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at trial in criminal proceedings, 11 december 2013, SWD(2013)478 def., 4.

⁴⁰³ *Ibid.*, 9.

⁴⁰⁴ *Ibid.*, 30.

5.2. EVALUATIE VAN DE RICHTLIJN

5.2.1. 'Klassieke' strafprocedure

129. De richtlijn is uitsluitend van toepassing op strafprocedures. Interessant hierbij is de afbakening van het toepassingsgebied tot strafprocedures “zoals uitgelegd door het Hof van Justitie van de Europese Unie (Hof van Justitie), onverminderd de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.”⁴⁰⁵ Daarentegen wordt deze zinsnede gevolgd met: “Deze richtlijn dient niet van toepassing te zijn op civielrechtelijke procedures of bestuursrechtelijke procedures, ook niet wanneer bestuursrechtelijke procedures kunnen leiden tot sancties zoals procedures inzake mededinging, handel, financiële diensten, wegverkeer, belastingen of bijkomende belastingheffingen, en onderzoeken van bestuurlijke instanties met betrekking tot dergelijke procedures”. Deze schijnbare tegenspraak kan tot verwarring leiden, daar intussen verduidelijkt werd dat volgens de rechtspraak van het EHRM toepassing in administratieve procedures juridisch-technisch mogelijk is. Echter lijkt de uitsluiting van dit soort procedures wel conform de rechtspraak van het HvJEU die het principe naar voor schoof dat de onschuldpresumptie niet speelt in administratieve zaken.⁴⁰⁶

Op haar beurt wordt hieraan toegevoegd dat “juridische maatregelen en voorzieningen in rechte die alleen kunnen worden toegepast nadat die beslissing onherroepelijk is geworden, met inbegrip van een beroep bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, niet binnen het toepassingsgebied van deze richtlijn mogen vallen.”⁴⁰⁷ Hierbij kan opgemerkt worden dat uitputting van de nationale rechtsmiddelen behoort tot één van de ontvankelijkheidsvoorwaarden voor een beroep bij het EHRM. Artikel 2 van de richtlijn bevestigt de toepasselijkheid van de onschuldpresumptie in hoger beroep gelet op de verwoording “totdat de beslissing onherroepelijk is geworden.”⁴⁰⁸

130. Op een ondubbelzinnige wijze wordt enkel de ‘klassieke’ strafprocedure geïsoleerd en worden civielrechtelijke procedures of bestuursrechtelijke procedures uitgesloten, ook wanneer

---

⁴⁰⁵ Overw. 11 Richtl. EP en Raad nr. 2016/343, 9 maart 2016 betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij de terechtzitting aanwezig te zijn, *Pb.L.* 11 maart 2016.

⁴⁰⁶ Zie randnummer 96.

⁴⁰⁷ Overw. 12 Richtl. 2016/343.

⁴⁰⁸ *Ibid.*, art. 2.

bestuursrechtelijke procedures kunnen leiden tot sancties.⁴⁰⁹ Bovenop werd gewezen op de verwarring en paradox van de zinsnede “onverminderd de rechtspraak van het EHRM” waardoor de richtlijn initieel de indruk geeft te willen aansluiten op de autonome invulling van ‘*criminal charge*’ volgens dit Hof. Toch werd nadrukkelijk gekozen voor een eigen interpretatie van de strafprocedure. Dergelijke keuze weerhoudt de keuze van de Europese Commissie in 2013.⁴¹⁰ Het HvJEU schoof ook vóór de richtlijn reeds het principe naar voor dat het vermoeden van onschuld geen toepassing kan vinden in administratieve zaken. Ook de uitsluiting van “onderzoeken van bestuurlijke instanties” doet denken aan de besproken vereiste volgens het HvJEU van ‘een gerecht’.⁴¹¹ Dat de richtlijn zonder meer aan dit uitgangspunt vasthoudt, valt te betreuren. Minstens enige langverwachte verduidelijking inzake de gevolgen die dergelijke uitsluiting met zich meebrengt voor de betrokkene, zo ook inzake de problematiek van de informatie doorstroom, had wenselijk geweest. Die kans is niet gegrepen.

131. Gezien de richtlijn ingeroepen kan worden op Europees niveau voor het HvJEU, kan in het bijzonder sceptisch gekeken worden naar de uitsluiting in de richtlijn van mededingingsprocedures.⁴¹² De beslissing van de Europese Unie een instrument toegespitst op de onschuldpresumptie af te kondigen doch tegelijkertijd een belangrijk speelveld van het principe in de praktijk buiten schot te laten, is moeilijk te begrijpen. Het belang van het vermoeden van onschuld in mededingingszaken, voornamelijk in het kader van bewijslast, blijkt nochtans in overvloed in de rechtspraak voor het HvJEU.

132. De zinsnede “onverminderd de rechtspraak van het EHRM” is *secundo* paradoxaal ten aanzien van samenhangende procedures. Dat niets over samenhangende procedures als dusdanig wordt gezegd in het instrument vloeit voort uit de afbakening tot ‘klassiek’ strafrechtelijke procedures. De uitgebreide criteria voor de toepassing van de onschuldpresumptie in samenhangende zaken die het EHRM formuleerde in de zaak *Allen* hadden hernomen en bevestigd kunnen worden. Het enige dat de richtlijn in dit verband verduidelijkt is dat ze niet van toepassing is op “juridische maatregelen en voorzieningen in rechte die alleen kunnen worden toegepast nadat die beslissing onherroepelijk is geworden”.⁴¹³ Dat de richtlijn niet van toepassing is op het stadium na een onherroepelijke vrijspraak of na de vervolging werd gestaakt, en niet op

---

⁴⁰⁹ Overw. 11 Richtl. 2016/343.

⁴¹⁰ Voorstel COM(2013)821 def., 13.

⁴¹¹ Zie randnummer 96.

⁴¹² Overw. 11 Richtl. 2016/343.

⁴¹³ *Ibid.*, overw. 12.

een verzoek om burgerlijke schadevergoeding na afloop van de zaak,⁴¹⁴ is wederom opmerkelijk in vergelijking met Europese rechtspraak. Een nawerking in samenhangende procedures heeft de richtlijn nadrukkelijk niet. Een verdachte kan de onschuldpresumptie die gebaseerd is op de richtlijn alleen inroepen tijdens het strafproces zelf.⁴¹⁵

133. Tot slot twee concrete vermeldenswaardige gevolgen van de afbakening tot ‘klassieke’ strafprocedures. Om artikel 10 lid 2 van de richtlijn, dat voor de toelaatbaarheid van bewijs verkregen in strijd met recht om zichzelf niet te beschuldigen of het zwijgrecht voorschrijft rekening te houden met de rechten van verdediging en het eerlijk karakter van het proces, betekenisvol te kunnen laten zijn en in het licht van de *Saunders*-rechtspraak⁴¹⁶ moet aandacht geschonken worden aan deze rechten in niet-strafrechtelijke context.⁴¹⁷ Daarenboven kan de vraag rijzen of de richtlijn geschikt is om in transnationale verhoudingen de positie van de verdachte burger te beschermen, onder andere wat deze voorschriften van het *nemo tenetur*-beginsel in de richtlijn betreffen. Deze bieden geenszins duidelijkheid voor bijvoorbeeld de situatie waarin Unieburgers, gebruik makend van hun Verdragsvrijheden, in staat A verdachte zijn van een strafbaar feit, en in staat B voorwerp uitmaken van een onderzoek in procedures met een niet-punitief karakter.⁴¹⁸ Dit zijn geen uitzonderlijke situaties. Dat transnationaal karakter ontbreekt, zeker bij de keuze van een minimale richtlijn door elk van de lidstaten verder discretionair om te zetten.

134. Het aannemen van deze begrenzing heeft weliswaar niet zonder slag of stoot plaatsgevonden. Na de ‘*general approach*’ van de Raad⁴¹⁹ werd in de gewone wetgevingsprocedure door rapporteur GRIESBECK voor het Europees Parlement een eerste voorlopig standpunt geformuleerd in het kader van een ‘*first reading*’.⁴²⁰ Een groot deel van de voorstellen van de Raad werd overgenomen, naast enkele nieuwe opvallende voorstellen tot

---

⁴¹⁴ J.S. NAN, “Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?”, *DD* 2016, 64.

⁴¹⁵ *Ibid.*

⁴¹⁶ Zie randnummer 94.

⁴¹⁷ S. LAMBERIGTS, *The Presumption of Innocence (and the Right to be Present at Trial) Directive*, 2016, <https://europeanlawblog.eu/2016/05/03/the-presumption-of-innocence-and-the-right-to-be-present-at-trial-directive/>.

⁴¹⁸ M. LUCHTMAN, “Kroniek van het Europees Strafrecht”, *NJB* 2014, (1082) 1084.

⁴¹⁹ General approach (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 4 december 2014, nr. 16531/14.

⁴²⁰ Draft Report (EP) on on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings (COM(2013)0821-C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 21 januari 2015.

amendement. Een van de opmerkelijkste voorgestelde nieuwigheden betrof het voorstel om de uitsluiting van administratieve en civiele procedures in het oorspronkelijk voorstel te schrappen.⁴²¹ De rapporteur rechtvaardigde deze wijziging op grond van de Engel-criteria en de autonome betekenis van 'strafprocedure' van het EHRM. Om dit de nodige slagkracht te geven, wou GRIESBECK uitdrukkelijk de Engel-criteria in de richtlijn opsommen. Dit werd ook reeds voorgesteld door het Europees Economisch en Sociaal Comité (hierna: EESC) in een ingewonnen advies⁴²² in de beginfase van de wetgevingsprocedure. Het EESC raadde een invulling aan van 'strafprocedure' op grond van een autonome interpretatie door schrapping van de uitsluiting van gelijkaardige procedures.⁴²³ Het advies wees daarenboven ook op het ontbreken van enige verduidelijking wat onder 'strafprocedure' verstaan dient te worden. Zo zou niet voldoende duidelijk zijn of de nationale kwalificatie hierbij een rol speelt. Of desbetreffende suggesties van het Parlement en het EESC wel nog binnen de bevoegdheid van de EU vallen op grond van artikel 82 lid 2, b) VWEU is een andere vraag, aangezien dat niet zo vanzelfsprekend zou zijn.⁴²⁴ De Europese instanties waren het op dit vlak alleszins klaarblijkelijk oneens. Het Voorzitterschap van de Raad, en de Commissie argumenteerden dat dergelijke uitbreiding de consistentie met de andere Europese richtlijnen zou schenden en een autonome interpretatie van 'strafprocedure' door het HvJEU naar voor geschoven dient te worden.⁴²⁵

5.2.2. *Personeel toepassingsgebied*

135. Wat het personeel toepassingsgebied betreft, verklaart de richtlijn de materie gericht van toepassing op natuurlijke personen die in de strafprocedure verdachte of beklaagde zijn.⁴²⁶ Bijgevolg werd gekozen voor andere beschrijving dan "een ieder tegen wie een vervolging is ingesteld." Het voorschrift impliceert de uitsluiting van rechtspersonen. De richtlijn tracht zelf te

---

⁴²¹ Draft Report (EP) on on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings (COM(2013)0821-C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 21 januari 2015, 7.

⁴²² Advies over het voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn (COM(2013) 821 final — 2013/0407 (COD)) van het Europees Economisch en Sociaal Comité (25 maart 2014), *Pb.C.* C 226 (2014), 4-5.

⁴²³ *Ibid.*

⁴²⁴ S. LAMBERIGTS, *The Presumption of Innocence (and the Right to be Present at Trial) Directive*, 2016, <https://europeanlawblog.eu/2016/05/03/the-presumption-of-innocence-and-the-right-to-be-present-at-trial-directive/>.

⁴²⁵ *Ibid.*

⁴²⁶ Art. 2 *jo.* overw. 12 Richtl. 2016/343.

verantwoorden waarom rechtspersonen niet gevat worden. Hiermee zouden de verschillende behoeften en beschermingsniveaus van natuurlijke personen en rechtspersonen voor de verscheidene aspecten van de onschuldpresumptie erkend worden.⁴²⁷ Verwezen wordt naar het Hof van Justitie die vaststelt dat deze rechten niet op eenzelfde wijze aan de beide categorieën toekomen. In dit kader is het nationaal recht en rechtspraak in ontwikkelingsfase, die moet bepalen of Uniemaatregelen vereist zijn.⁴²⁸ Desalniettemin wordt gewezen op de bescherming van het vermoeden van onschuld die rechtspersonen blijven genieten onder het EVRM.

136. Inzake het personeel toepassingsgebied is de richtlijn aldus in eenzelfde mate beperkend als bij het materieel toepassingsgebied. Dat rechtspersonen uitgesloten worden van het toepassingsgebied van de richtlijn was reeds een keuze in het oorspronkelijke voorstel in 2013, waarin dit verantwoord wordt op grond van een “stapsgewijze aanpak”⁴²⁹ en in het licht van het evenredigheidsbeginsel.⁴³⁰ Rechtspersonen kunnen in de meeste lidstaten nochtans wel strafrechtelijk aansprakelijk gesteld worden. Het argument dat rechtspersonen nog steeds de bescherming van het EVRM genieten, is nogal kort door de bocht. Immers kunnen enkel private rechtspersonen naar het EHRM stappen.

137. Ook in de rechtspraak van het HvJEU bestaat slechts een beperkte bescherming voor rechtspersonen wat de rechten onder de onschuldpresumptie betreft.⁴³¹ In mededingingszaken reiken het zwijgrecht en het *nemo tenetur*-beginsel sowieso al minder ver voor ondernemingen.⁴³² Echter, verwijzen naar zaken die niet klassiek strafrechtelijk zijn van aard als verdediging voor de uitsluiting van rechtspersonen in de richtlijn is op zich bedenkelijk.⁴³³

138. De andere richtlijnen aangenomen in kader van de routekaart van 2009 spreken ruimer van ‘personen’ in de plaats van ‘natuurlijke personen’. Doch de Engelse versie van artikel 82 lid 2, b) VWEU, de rechtsgrond voor de Unie tot handelen in deze gevallen, spreekt van “*the rights of*

---

⁴²⁷ Overw. 13 Richtl. 2016/343.

⁴²⁸ *Ibid.*, overw. 14-15.

⁴²⁹ Voorstel COM(2013)821 def., 6-7.

⁴³⁰ *Ibid.*, 11.

⁴³¹ S. LAMBERIGTS, *The Presumption of Innocence (and the Right to be Present at Trial) Directive*, 2016, <https://europeanlawblog.eu/2016/05/03/the-presumption-of-innocence-and-the-right-to-be-present-at-trial-directive/>; zie o.a. HvJ 18 oktober 1989, nr. C-374/87, ECLI:EU:C:1989:387.

⁴³² J.S. NAN, “Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?”, *DD* 2016, 64.

⁴³³ S. LAMBERIGTS, “The Directive on the Presumption of Innocence. A Missed Opportunity for Legal Persons?”, *eucri* 2016/1, (36) 37.

individuals in criminal procedure”. Betekent de term ‘*individuals*’ dat de bevoegdheid in dit gebied van de Uniewetgever überhaupt beperkt blijft tot natuurlijke personen? De Nederlandse versie van het artikel verwijst op haar beurt naar “rechten van *personen* in de strafvordering” wat theoretisch zowel op natuurlijke als rechtspersonen kan slaan.⁴³⁴ Dit zorgt voor onzekerheid die tot op heden blijft bestaan.

Desalniettemin is de beperking van de richtlijn tot natuurlijke personen deels te zien als een gemiste kans. Anderzijds, hadden rechtspersonen van de richtlijn gebruik kunnen maken, blijkt de bescherming op bepaalde punten toch beperkt.⁴³⁵ Wat de ‘stapsgewijze aanpak’ betreft, had het misschien beter geweest deze gradaties in de richtlijn tot uiting te laten komen veeleer dan rechtspersonen geheel uit te sluiten van de bescherming.⁴³⁶

139. Daarenboven spreekt de richtlijn niet langer van “*een ieder* tegen wie een vervolging is ingesteld”, doch wel van “verdachten of beklaagden”. De vraag rijst of die formele kwalificatie doorslaggevend is, wat in groot contrast zou staan met de hedendaagse realiteit onder het EVRM en Handvest. Dat dergelijke hoedanigheid vereist is, conformeert meteen aan de niet-toepasselijkheid volgens de richtlijn van het beginsel in samenhangende procedures, waarin betrokkene mogelijk geen verdachte of beklaagde is. Daarenboven kan men zich afvragen of het uitgangspunt in dit toepassingsgebied, en trouwens ook de EHRM-jurisprudentie op dit gebied, toekomstige ontwikkelingen kan doorstaan. Vandaag wordt gebruik gemaakt van opsporingsmethoden waarbij massaal data van niet-verdachte personen wordt verwerkt en wordt dit vervolgens in verband gebracht met onschuldpresumptie.⁴³⁷ Niet alleen zullen massaal de gegevens van groepen niet-verdachte burgers worden doorzocht en daarmee risicoanalyses worden gemaakt, maar mogelijk zullen ook op basis van zelflerende algoritmes categorieën afwijkende personen worden aangewezen die een grote kans maken om in de toekomst bepaalde

---

⁴³⁴ S. LAMBERIGTS, *The Presumption of Innocence (and the Right to be Present at Trial) Directive*, 2016, <https://europeanlawblog.eu/2016/05/03/the-presumption-of-innocence-and-the-right-to-be-present-at-trial-directive/>.

⁴³⁵ S. LAMBERIGTS, “The Directive on the Presumption of Innocence. A Missed Opportunity for Legal Persons?”, *eucri* 2016/1, (36) 40.

⁴³⁶ L.A. VAN NOORLOOS, “De Europese richtlijn onschuldpresumptie: bescheiden harmonisatie van een fundamenteel beginsel”, *NtER* 2016.

⁴³⁷ A. GALETTA, “The changing nature of the presumption of innocence in today’s surveillance societies: rewrite human rights or regulate the use of surveillance technologies?”, *European Journal of Law and Technology* 2013.

strafbare feiten te plegen.⁴³⁸ In het licht van evoluties als deze dient ongetwijfeld nagedacht te worden over het uitbreiden van de traditionele personele draagwijdte van de onschuldpresumptie.

140. Interessant op te merken, is dat de lidstaten reeds bij de start van de gewone wetgevingsprocedure uitdrukten geen probleem te maken van het exclusief toepassingsgebied op natuurlijke personen.⁴³⁹ Toch werd in een latere fase door rapporteur GRIESBECK van het Europees Parlement voorgesteld het personeel toepassingsgebied uit te breiden tot rechtspersonen.⁴⁴⁰ Ook getuigen die pas in de loop van de procedure een verdachte of beklaagde worden, werden in het ontwerpverslag van de rapporteur in het toepassingsgebied opgenomen.⁴⁴¹ Dit voorstel van het Europees Parlement werd niet weerhouden.

5.2.3. *Temporeel toepassingsgebied*

141. De betrokkene geniet de rechten van het Europees instrument “vanaf het tijdstip waarop een persoon ervan wordt verdacht of beschuldigd een strafbaar feit of een vermeend strafbaar feit te hebben begaan, en derhalve zelfs nog voordat de bevoegde instanties van een lidstaat die persoon bij officiële kennisgeving of anderszins ervan in kennis stellen dat hij verdacht of beschuldigd wordt.”⁴⁴² Ook hier lijkt bijgevolg de nadruk te liggen op een ‘inhoudelijke’ eerder dan een formele benadering, in lijn met de visie van het EHRM.

142. Wat dit temporeel toepassingsgebied betrof, vroeg het Voorzitterschap van de Raad zich bij de totstandkomingsprocedure af of de lidstaten zich kunnen vinden in de voorgestelde toepassing van de richtlijn *ab initio* of vanaf het begin van de strafrechtelijke procedure, en bijgevolg niet slechts na kennisgeving van de betrokkene. Op 25 juni 2014 had dit aanstaande

---

⁴³⁸ L.A. VAN NOORLOOS, “De Europese richtlijn onschuldpresumptie: bescheiden harmonisatie van een fundamenteel beginsel”, *NtER* 2016; E.M.L. MOEREL, J.E.J. PRINS, M. HILDEBRANDT, T.F.E. TJONG TJIN TAI, G.-J. ZWENNE en A.H.J. SCHMIDT, *Homo Digitalis*, Den Haag, Kluwer, 2016, 194.

⁴³⁹ Revised text following the meeting on 15 July 2014 (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 4 augustus 2014, nr. 12196/1/14 REV 1, 3.

⁴⁴⁰ Draft Report (EP) on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings (COM(2013)0821-C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 21 januari 2015, 10.

⁴⁴¹ Draft Report (EP) on on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings (COM(2013)0821-C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 21 januari 2015, 14.

⁴⁴² Overw. 12 Richtl. 2016/343.

Voorzitterschap door middel van vragen aan CATS, of het Coördinatiecomité op het gebied van politieke en justitiële samenwerking in strafzaken,⁴⁴³ gepolst naar de mening van de lidstaten omtrent het toepassingsgebied van het voorstel.⁴⁴⁴ De vragen werden gesteld met het oog op een oriëntatiedebat ter voorbereiding van de taak van de werkgroep die het voorstel dient te onderzoeken. Op 8 juli 2014 werden de resultaten van dit oriëntatiedebat bij CATS gepubliceerd.⁴⁴⁵ Uit de uiteindelijke bijeenkomst van CATS is al snel gebleken dat de meerderheid het eens was met dit 'startpunt', gezien de algemene aard van de beginselen in het voorstel.

5.2.4. *Het vermoeden van onschuld*

143. De richtlijn bevat gemeenschappelijke minimumvoorschriften inzake "bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld in strafprocedures."⁴⁴⁶ Uit de effectbeoordeling bleek reeds duidelijk de bedoeling enkel die aspecten aan te pakken waar nog te weinig bescherming voor bestaat. Hoewel niet meteen duidelijk welke overige aspecten zijdelings werden gelaten, geeft het aangeven om het beginsel niet in zijn algemeenheid aan te pakken een merkwaardige indruk. Alleszins kan ervan uitgegaan worden dat net als in de rechtspraak geenszins uitdrukkelijk een limitatieve opsomming naar voor geschoven wordt zodat de reikwijdte geen vaststaand gegeven is,⁴⁴⁷ en voorlopig zo blijft met de richtlijn.

In artikel 2 van de richtlijn wordt de betekenis van de onschuldpresumptie kernachtig samengevat. De lidstaten zorgen ervoor dat verdachten en beklaagden voor onschuldig worden gehouden totdat hun schuld in rechte is komen vast te staan.⁴⁴⁸ Dit is herkenbaar als de klassieke weergave van de waarborg.

---

⁴⁴³ CATS of het Coördinatiecomité op het gebied van politieke en justitiële samenwerking in strafzaken, is een voorbereidende instantie onder de Raad.

⁴⁴⁴ Orientation debate (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 25 juni 2014, nr. 11235/14.

⁴⁴⁵ Outcome of meeting of CATS on 2 July 2014v / Follow-up (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 8 juli 2014, nr. 11632/14.

⁴⁴⁶ Art. 1 Richtl. 2016/343.

⁴⁴⁷ J.S. NAN, "Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?", *DD* 2016, 64.

⁴⁴⁸ Art. 2 Richtl. 2016/343.

5.2.5. Publieke verwijzingen naar schuld

144. Lidstaten dienen de nodige maatregelen te nemen om ervoor te zorgen dat de verdachte of beklaagde in openbare verklaringen van overheidsinstanties en in andere rechterlijke beslissingen niet als schuldig wordt aangeduid zolang zijn schuld niet in rechte is komen vast te staan.⁴⁴⁹ Dergelijke verklaringen mogen niet de mening weergeven dat deze persoon schuldig is.⁴⁵⁰ Deze zinsnede is zo goed als een letterlijke weergave van de vaste rechtspraak van het EHRM. Wat precies onder “openbare verklaringen van overheidsinstanties” valt, wordt overigens in de richtlijn zelf verduidelijkt: “elke verklaring waarin wordt verwezen naar een strafbaar feit, en die uitgaat van een instantie die betrokken is bij de strafrechtelijke procedure met betrekking tot dit strafbare feit — zoals de rechterlijke macht, politie en andere rechtshandavingsinstanties — of van een andere overheidsinstantie, zoals ministers en andere gezagsdragers”⁴⁵¹ Ook die zienswijze conformeert aan de Europese rechtspraak dat “niet alleen rechters maar ook andere publieke autoriteiten” geïndiceerd worden.⁴⁵² Er is zelfs sprake van enige vooruitgang daar uitdrukkelijk gekozen werd voor een relatief uitgebreide conceptualisering met voorbeelden.

145. De omvatte waarborgen mogen weliswaar geen afbreuk doen aan “handelingen van de vervolgende instantie”, wat een onvermijdelijke en logische uitzondering is, en een “rechterlijke beslissingen op grond waarvan voorwaardelijke straffen in werking treden, op voorwaarde dat de rechten van verdediging worden geëerbiedigd.” Daarenboven zijn ook voorlopige beslissingen van procedurele aard gebaseerd op verdenking of belastend bewijsmateriaal, zoals beslissingen inzake voorlopige hechtenis, veiliggesteld.⁴⁵³ Ook dit laatste is sterk gelijkaardig aan de rechtspraak inzake de mogelijkheid van conservatoire maatregelen op voorwaarde van het bestaan van “geloofwaardige aanwijzingen” en dat deze niet beschuldigend van aard zijn.⁴⁵⁴

146. Inzake voorlopige hechtenis is in de richtlijn weinig waardevols te vinden. Omtrent de vermelde bepaling inzake voorwaardelijke straffen licht de richtlijn toe dat dergelijke voorlopige beslissingen van procedurele aard de verdachte of de beklaagde niet als schuldig mogen aanduiden en de bevoegde instantie wellicht eerst dient na te gaan of er voldoende belastende

---

⁴⁴⁹ Art. 4, eerste lid Richtl. 2016/343.

⁴⁵⁰ *Ibid.*, overw. 16.

⁴⁵¹ *Ibid.*, overw. 17.

⁴⁵² Zie randnummer 60.

⁴⁵³ Art. 4, eerste lid *jo.* overw. 16 Richtl. 2016/343.

⁴⁵⁴ Zie randnummer 65.

bewijzen jegens de verdachte of beklaagde zijn.⁴⁵⁵ Het voorstel uit 2013 erkent het verband van de onschuldpresumptie met het recht op vrijheid en het recht om niet in voorlopige hechtenis te worden genomen, op grond van rechtspraak van het EHRM.⁴⁵⁶ Dit aanvankelijk document stelt dat voorlopige hechtenis het voorwerp uitmaakt van afzonderlijke initiatieven en daarom niet binnen de werkingssfeer van deze richtlijn valt.⁴⁵⁷ Om dit als afdoend argument te aanvaarden, dienen de initiatieven waarvan gesproken effectief iets over de verhouding met het vermoeden van onschuld te zeggen. Anderzijds wordt in het voorgestelde artikel uit 2013 verder niets herhaald omtrent dergelijke rechterlijke beslissingen van procedurele aard, terwijl hier in de uiteindelijk richtlijn wel de aandacht op gevestigd wordt.⁴⁵⁸

In de literatuur wordt dan ook gewezen op de toenemende aandacht voor voorlopige hechtenis en de hoge plaats van detentie op de EU-agenda, inclusief voorlopige hechtenis. Gesteld wordt onder andere dat “meer expliciete verplichtingen op dit gebied zouden geen overbodige luxe zijn – ook met betrekking tot Nederland, waar steeds meer kritiek is te horen op de veelvuldige en vaak summier gemotiveerde inzet van voorlopige hechtenis.”⁴⁵⁹ Zo wordt bijvoorbeeld veel belang gehecht aan detentieomstandigheden. Ook de kans hieromtrent iets vast te leggen, werd terzijde gelaten.

147. Het derde lid van dit artikel formuleert de gerechtvaardigde uitzondering waarbinnen het toegelaten is “informatie over strafprocedures openbaar te maken wanneer dit strikt noodzakelijk is om redenen die verband houden met het strafrechtelijk onderzoek of het algemeen belang.”⁴⁶⁰ Ook dit doet denken aan het belang dat de rechtspraak hecht aan het recht van de gemeenschap op informatie en aan de persvrijheid, in welk kader het algemeen belang als rechtvaardiging aanvaard wordt. De informatie moet volgens de richtlijn redelijk en proportioneel blijven.⁴⁶¹ Voorts blijkt de waarde van het recht op informatie uit de verwijzing naar de verhouding van de publieke autoriteiten met de media, waar ook passende maatregelen genomen dienen te worden zodat het vermoeden van onschuld gewaarborgd blijft bij het informeren van de pers.⁴⁶² Dit mag geen afbreuk

---

⁴⁵⁵ Overw. 16 Richtl. 2016/343.

⁴⁵⁶ Voorstel COM(2013)821 def., 4-5.

⁴⁵⁷ *Ibid.*, 5.

⁴⁵⁸ *Ibid.*, art. 4; art. 4, eerste lid Richtl. 2016/343.

⁴⁵⁹ L.A. VAN NOORLOOS, “De Europese richtlijn onschuldpresumptie: bescheiden harmonisatie van een fundamenteel beginsel”, *NtER* 2016, 157-169.

⁴⁶⁰ Art. 4, derde lid Richtl. 2016/343.

⁴⁶¹ *Ibid.*, overw. 18.

⁴⁶² *Ibid.*, overw. 19.

doen aan het nationale recht ter bescherming van de vrijheid van de pers en andere media.⁴⁶³ Het Europees Parlement was de instantie die de verhouding van publieke autoriteiten met de media in de richtlijn wenste op te nemen. Het belang ervan diende volgens haar duidelijk in het licht gezet te worden doch zonder schending van de persvrijheid.⁴⁶⁴

148. Inzake de pers en de onschuldpresumptie blijft het voor het overige voornamelijk teruggrijpen naar de Europese rechtspraak. In de richtlijn komt deze verhouding amper aan bod naast één relevante overweging die niet meer doet dan wijzen op de persvrijheid en vrij zwak geformuleerd is.⁴⁶⁵ In de Europese rechtspraak, die de vrijheid van meningsuiting hoog aanprijst, komt de beoordeling in dit kader veelal neer op een belangenafweging. De richtlijn heeft ook het dieper aanpakken van dit aspect van publieke verwijzingen naar schuld aan zich laten voorbijgaan. De delicate verhouding van de pers met het vermoeden van onschuld blijft daarmee behoorlijk vaag.

149. Het Europees Parlement had in haar amendement een meer genuanceerde voorstelling van de verhouding met de media geadviseerd; “de lidstaten moeten daarom maatregelen nemen waarbij de overheidsautoriteiten wordt verboden aan de media met betrekking tot lopende strafprocedures mededelingen of onthullingen te doen die tegen het onschuldvermoeden ingaan, ook in interviews en mededelingen in of tegenover de pers, en ook mag er geen informatie worden gelekt naar de pers die vooruitlopend op een veroordeling tot vooroordeel of vooringenomenheid kan leiden ten nadele van de verdachte of beklaagde. De lidstaten nemen ook de nodige maatregelen ter bescherming tegen publieke schuldverklaring vóór veroordeling, en bevorderen in samenwerking met de media de uitvaardiging van ethische gedragsregels. De lidstaten stellen bovendien onafhankelijk onderzoek in naar ieder geval waarin informatie over een strafprocedure naar het publiek is gelekt.”⁴⁶⁶ Met de hedendaagse gemediatiseerde samenleving in gedachte kan gehoor gevonden worden voor dergelijke bepaling.

---

⁴⁶³ Overw. 19 Richtl. 2016/343.

⁴⁶⁴ Draft Report (EP) on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings (COM(2013)0821-C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 21 januari 2015, 16.

⁴⁶⁵ L.A. VAN NOORLOOS, “De Europese richtlijn onschuldpresumptie: bescheiden harmonisatie van een fundamenteel beginsel”, *NtER* 2016

⁴⁶⁶ Verslag (EP) over het voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn (COM(2013)0821 – C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 20 april 2015, A8-0133/2015, 13-14.

Voorts is het niet onbelangrijk op te merken dat de onschuldpresumptie met betrekking tot journalisten een meer zelfstandige betekenis gegeven werd in een recente uitspraak van het EHRM, na uitvaardiging van de richtlijn. Het EHRM stelde dat “*the applicant’s right to inform the public and the public’s right to receive information come up against equally important public and private interests which are protected by the prohibition on disclosing information covered by the secrecy of criminal investigations.*” Onder de laatstbedoelde belangen, die volgens het Hof nadrukkelijk “van gelijke waarde” zijn, is ook de onschuldpresumptie begrepen.⁴⁶⁷

Bovendien werd in het navolgend ontwerpverslag onder het Europees Parlement het advies van de parlementaire commissie voor Juridische zaken (hierna: JURI) ingewonnen waarin de parlementaire commissie opriep aandacht te schenken aan de journalisten zelf, en hun recht het bronnengeheim in te roepen. Een evenwicht tussen het vermoeden van onschuld en de persvrijheid dient bewaard te worden.⁴⁶⁸

150. Bij het aspect ‘publieke verwijzingen naar schuld’ werd door de voorbereidende *Groep materieel strafrecht* van de Raad verwarring geuit met betrekking tot gebruik van concepten zoals “overheidsinstantie”, “publieke verwijzingen”, en “nodige maatregelen.”⁴⁶⁹ Het Voorzitterschap stelde dan ook voor een verduidelijking op te nemen in de richtlijn zelf. De opmerking van de Europese Commissie werd in dit document hernomen waarin gesteld wordt dat “als de betrokkene door een lagere autoriteit schuldig bevonden werd wel publieke verwijzingen naar schuld toegelaten zijn zolang vermeld wordt dat nog hoger beroep mogelijk is.”⁴⁷⁰ Een riskant te noemen stelling daar het vermoeden van onschuld speelt tot een definitieve uitspraak plaatsgevonden heeft. Termen als “nodige maatregelen” en “passende maatregelen” blijven bijgevolg vaag en worden niet nader toegelicht in de richtlijn.

De rapporteur voor het Europees Parlement had in kader van verheldering van de begrippen voorgesteld tevens informele uitlatingen hieronder te omvatten en ‘overheidsinstantie’ breed te

---

⁴⁶⁷ L.A. VAN NOORLOOS, “De Europese richtlijn onschuldpresumptie: bescheiden harmonisatie van een fundamenteel beginsel”, *NtER* 2016, 157-169; EHRM 29 maart 2016, nr. 56925/08, *Bédat/Zwitserland*, §55.

⁴⁶⁸ Verslag (EP) over het voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn (COM(2013)0821 – C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 20 april 2015, A8-0133/2015, 54.

⁴⁶⁹ Revised text following the meeting on 15 July 2014 (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 4 augustus 2014, nr. 12196/1/14 REV 1, 5.

⁴⁷⁰ *Ibid.*, 6.

interpreteren verwijzend naar het arrest *Allenet de Ribemont v. Frankrijk* van het EHRM.⁴⁷¹ Het voorstel uit 2013 sprak immers op een beperkende wijze van “overheidsinstanties die *overeenskomstig het nationale recht* bevoegdheden uitoefenen op het gebied van strafrechtelijke procedures.”⁴⁷²

5.2.6. Voorstelling van de verdachten en beklaagden

151. Ook aan de voorstelling van verdachten en beklaagden wordt aandacht geschonken in het Unie-instrument. Passende maatregelen moeten waarborgen dat verdachten of beklaagden, in de rechtbank of in het openbaar, niet als schuldig worden voorgesteld door vrijheidsbeperkende middelen te gebruiken.⁴⁷³ Deze plicht geldt voor de lidstaten zowel in de rechtszaal als in het openbaar. De parameter is helder toegelicht in de overwegingen, met voorbeelden zoals handboeien, glazen cellen en kooien. Zelfs gevangenskleding moet, indien “praktisch mogelijk”, vermeden worden.⁴⁷⁴ Vrijheidsbeperkende maatregelen zijn daarentegen wel toegelaten indien vereist om veiligheidsredenen, of om te voorkomen dat verdachten of beklaagden ontsnappen of contact hebben met derden.⁴⁷⁵ Bij dit artikel valt op te merken dat omtrent ‘voorstelling van de verdachte’ geen arresten gevonden konden worden bij het HvJEU in de periode voor de uitvaardiging van de richtlijn. De beslissing dit aspect ditmaal wel uitdrukkelijk te erkennen op Unieniveau kan enkel aangemoedigd worden.

Deze toevoeging van bepalingen inzake de voorstelling van verdachten en beklaagden kwam er ingevolge het tweede verslag van rapporteur GRIESBECK,⁴⁷⁶ dat slechts enkele verschillen kende met het voorheen vermelde eerste ontwerpverslag. Het Parlement achtte dit belangrijk omdat vrijheidsbeperkende maatregelen quasi automatisch een indruk van schuld creëren wat zoveel als

---

⁴⁷¹ Draft Report (EP) on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings (COM(2013)0821-C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 21 januari 2015, 15.

⁴⁷² Voorstel COM(2013)821 def., 13.

⁴⁷³ Art. 5, eerste lid Richtl. 2016/343.

⁴⁷⁴ *Ibid.*, overw. 20-21.

⁴⁷⁵ *Ibid.*, art. 5, tweede lid.

⁴⁷⁶ Verslag (EP) over het voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn (COM(2013)0821 – C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 20 april 2015, A8-0133/2015, 26.

mogelijk vermeden dient te worden.⁴⁷⁷ Bij de toegestane uitzonderingen hierop wordt de nadruk gelegd op de woorden ‘*case-specific*’ om te verzekeren dat een individuele beoordeling zou plaatsvinden in het licht van proportionaliteit.⁴⁷⁸

5.2.7. Bewijslast

152. In verband met bewijslast houdt de richtlijn het, gezien de uitgebreide rechtspraak in dit kader, vrij beknopt. Een eerste lid formuleert het basisbeginsel dat de bewijslast op de vervolgende instantie moet rusten, en in het tweede lid wordt de plicht onder het adagium *in dubio pro reo* veruitwendigd.⁴⁷⁹ Voornamelijk de toelichting is relevant. Daar wordt, zoals veelvuldig besproken in de rechtspraak, gesteld dat de waarborg geen afbreuk doet aan het gebruik van wettelijke of feitelijke vermoedens inzake de strafrechtelijke aansprakelijkheid van een verdachte of beklaagde, zolang deze “binnen redelijke grenzen blijven, rekening houdend met het belang van wat er op het spel staat en de handhaving van de rechten van de verdediging.”⁴⁸⁰ Dat laatste vindt zijn oorsprong in de maatstaven geformuleerd door de Europese hoven. De gehanteerde middelen moeten in redelijke verhouding staan tot het legitiem doel dat wordt nagestreefd.⁴⁸¹ Dergelijke vermoedens moeten weerlegbaar zijn en in ieder geval alleen worden gebruikt wanneer de rechten van verdediging worden geëerbiedigd. De toegevoegde nadruk op de weerlegbaarheid ligt in lijn met de rechtspraak van het HvJEU, waar dit veelvuldig herhaald werd.⁴⁸² Het valt te betreuren dat dergelijke bepalingen omtrent voorwaarden voor vermoedens van aansprakelijkheid in een overweging vervat liggen, in de plaats van deze in een afzonderlijk artikel in de richtlijn op te nemen.

153. Het oorspronkelijke voorstel in 2013 sprak bij de plicht voor de rechter om de beklaagde vrij te spreken van de grondslag “gegronde twijfel” in de plaats van het huidige “iedere twijfel.”⁴⁸³ Echter moet achter het wegvallen van het woord ‘gegronde’ niet te veel worden gezocht, omdat in de toelichting bij het voorstel reeds werd gesproken van “elke twijfel”.⁴⁸⁴ De vervanging door de

---

⁴⁷⁷ S. CRAS en A. ERBEZNIK, “The Directive on the Presumption of Innocence and the Right to Be Present at Trial. Genesis and Description of the New EU-Measure”, *eu crim* 2016/1, (25) 30.

⁴⁷⁸ *Ibid.*

⁴⁷⁹ Art. 6 Richtl. 2016/343.

⁴⁸⁰ *Ibid.*, overw. 22.

⁴⁸¹ *Ibid.*

⁴⁸² Zie randnummer 58.

⁴⁸³ Art. 5, derde lid Voorstel COM(2013)821 def.; art. 6, tweede lid Richtl. 2016/343.

⁴⁸⁴ J.S. NAN, “Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?”, *DD* 2016, 64; overw. 14 Voorstel COM(2013)821 def.

woorden 'iedere twijfel' vond voornamelijk plaats omdat sommige lidstaten vreesden dat aan rechters een specifieke instructie zou worden gegeven om het voor hen ongebruikelijke '*beyond reasonable doubt*' als de standaard te accepteren.⁴⁸⁵ Dergelijke wijziging komt de bescherming van de onschuldpresumptie uiteraard ten goede.

154. In de totstandkomingsprocedure kwamen op dit vlak interessante standpunten naar voor. De lidstaten hadden ook in dit verband hun ongenoegen geuit omtrent de vaagheid van termen in het voorstel zoals "voldoende belang" als voorwaarde voor vermoedens die een omkering van de bewijslast met zich meebrengen.⁴⁸⁶ Zij zouden tevens belang hechten aan de mogelijkheid in sommige situaties zoals drugs-gerelateerde misdrijven en economische misdrijven de bewijslast om te keren.⁴⁸⁷ Het Voorzitterschap van de Raad had ten gevolge van dergelijke opmerkingen voorgesteld twee voorwaarden te expliciteren voor een omkering van bewijslast.⁴⁸⁸ De omkering dient strikt noodzakelijk te zijn in het belang van de strafprocedure, en daarenboven moet dit volledig gerechtvaardigd kunnen worden om het principe dat op de bewijslast op de vervolgende instantie rust te overstemmen. Bovendien moeten dergelijke vermoedens steeds weerlegbaar zijn. Ter verduidelijking werd daarbij verwezen naar het arrest *Salabiaku v. Frankrijk* van het EHRM. Het Parlement had op haar beurt, volledig haaks op voornoemde voorstellen, graag schrapping gezien van de voorwaarden voor een omkering van bewijslast zoals die opgenomen zijn in het oorspronkelijk voorstel.⁴⁸⁹ Geen enkele omkering van bewijslast is naar haar mening aanvaardbaar en het beginsel dat de bewijslast rust op de openbare aanklager is onaantastbaar. Het is dan ook haar verdienste geweest dat geen uitdrukkelijk artikel⁴⁹⁰ meer te bespeuren is inzake omkering van bewijslast in de uiteindelijke richtlijn, wat achteraf door GRIESBECK voor het Europees Parlement onderschreven werd als "*key principle of criminal law and it was our red line.*"⁴⁹¹

---

⁴⁸⁵ L.A. VAN NOORLOOS, "De Europese richtlijn onschuldpresumptie: bescheiden harmonisatie van een fundamenteel beginsel", *NtER* 2016.

⁴⁸⁶ Revised text following the meeting on 15 July 2014 (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 4 augustus 2014, nr. 12196/1/14 REV 1, 6; art. 5, tweede lid Voorstel COM(2013)821 def.

⁴⁸⁷ *Ibid.*, 7.

⁴⁸⁸ *Ibid.*

⁴⁸⁹ Draft Report (EP) on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings (COM(2013)0821-C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 21 januari 2015, 17.

⁴⁹⁰ In tegenstelling tot de toelichtende overwegingen van de richtlijn.

⁴⁹¹ EUROPESE DEMOCRATISCHE PARTIJ, *Presumption of innocence: a "major legislative step for European citizens"*, 20 januari 2016, <https://www.democrats.eu/en/news/presumption-of-innocence-a-major-legislative-step-for-the-european-citizens>.

5.2.8. *Recht om te zwijgen en recht om zichzelf niet te belasten*

155. De Europese wetgever koos ervoor het zwijgrecht en het non-incriminatiebeginsel samen te voegen in eenzelfde artikel.⁴⁹² Beide rechten worden bestempeld als een belangrijk aspect van het vermoeden van onschuld, wat als innovatief benaderd kan worden gezien de algemene behandeling in de rechtspraak onder het recht op een eerlijk proces. Het zwijgrecht moet dienen als bescherming tegen zelfincriminatie.⁴⁹³ Verdachten en beklaagden mogen niet worden gedwongen bewijzen of documenten over te leggen. De rol van het element ‘dwang’ in dit kader is wederom herkenbaar uit de Europese rechtspraak. Het toepassingsgebied van de waarborg in dit artikel wordt afgebakend tot “vragen die verband houden met het strafbaar feit waarvan een persoon wordt verdacht of beschuldigd, en niet op vragen betreffende de identificatie van een verdachte of beklaagde.”⁴⁹⁴ Bij de overwegingen wordt tevens gewezen op het nazien op het ontvangen door de betrokkene van informatie betreffende zijn recht zichzelf niet te belasten.⁴⁹⁵

156. Bewijsmateriaal vergaren dat rechtmatig wordt verkregen door gebruik van legale dwang en dat onafhankelijk van de wil van de verdachten of beklaagden bestaat, is wel toegestaan.⁴⁹⁶ In de toelichting wordt dit aangevuld met voorbeelden zoals “materiaal dat als gevolg van een bevel wordt verkregen, materiaal waarvoor een wettelijke bewaarplicht bestaat alsmede een verplichting om het op verzoek af te staan, adem-, bloed- en urinemonsters en monsters van lichaamsweefsel voor DNA-tests.”⁴⁹⁷ De overeenkomsten met de rechtspraak op dit gebied zijn opmerkelijk.

Hoewel door rapporteur GRIESBECK voorgesteld werd bewijs verkregen in strijd met het recht om zichzelf niet te beschuldigen of het zwijgrecht altijd een onontvankelijk karakter toe te kennen,⁴⁹⁸ wordt dit pad niet bewandeld in de uiteindelijke richtlijn. De rechtbanken moeten bij het beoordelen van de toelaatbaarheid de rechten van verdediging en het eerlijk verloop van de procedure in acht nemen, rekening houdend met de rechtspraak van het EHRM.⁴⁹⁹ Meteen wordt hieraan toegevoegd dat bewijs verkregen door foltering of andere vormen van mishandeling de procedure

---

⁴⁹² Art. 7 Richtl. 2016/343.

⁴⁹³ *Ibid.*, overw. 24.

⁴⁹⁴ Overw. 26 Richtl. 2016/343.

⁴⁹⁵ *Ibid.*, overw. 31-32.

⁴⁹⁶ *Ibid.*, art. 7, derde lid.

⁴⁹⁷ *Ibid.*, overw. 29.

⁴⁹⁸ Draft Report (EP) on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings (COM(2013)0821-C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 21 januari 2015, 19.

⁴⁹⁹ Overw. 45 Richtl. 2016/343.

in haar geheel oneerlijk maakt en dergelijke verklaringen niet gebruikt mogen worden als bewijs in de rechtszaak.

157. Dit artikel roept tevens een mogelijkheid in het leven voor de lidstaten om hun rechterlijke instanties toe te staan bij de veroordeling rekening te houden met de bereidheid tot medewerking van verdachten en beklaagden.⁵⁰⁰ Inzake de effectieve uitoefening van desbetreffende rechten, wordt op een imperatieve wijze gesteld dat dit niet tegen de betrokkene gebruikt mag worden en niet op zichzelf beschouwd mag worden als bewijs dat zij het strafbaar feit heeft begaan.⁵⁰¹ Wie denkt dat hiermee het verbinden van negatieve gevolgtrekkingen aan een beroep op deze rechten tot het verleden behoort, komt bedrogen uit.⁵⁰² Desbetreffende overweging voegt hieraan toe dat “dit geen afbreuk mag doen aan nationale regels betreffende de beoordeling van bewijsmateriaal door rechtbanken of rechters, op voorwaarde dat de rechten van de verdediging worden geëerbiedigd.” Bovendien wijst het gebruik van de woorden “op zichzelf” ook enigszins op aansluiten op de rechtspraak, die reeds stelde dat uitoefening van het zwijgrecht of het recht om zichzelf niet te beschuldigen niet als doorslaggevend bewijs gehanteerd kan worden doch toeliet dat dit kan meespelen bij beoordeling van het bewijs door de rechter. Dit op voorwaarde dat reeds een overtuigende *prima facie*-zaak tegen de betrokkene bestaat.

158. Bovendien staat voor ‘lichte strafbare feiten’ bepaald dat beide rechten niet beletten aan lidstaten “te bepalen dat procedures of bepaalde fasen daarvan voor lichte strafbare feiten schriftelijk kunnen worden gevoerd of zonder de verdachte of de beklaagde door de bevoegde autoriteiten met betrekking tot het betrokken strafbaar feit te horen, mits zulks in overeenstemming is met het recht op een eerlijk proces.”⁵⁰³ Het begrip ‘lichte strafbare feiten’ wordt niet geconceptualiseerd naast het enkele voorbeeld van verkeersovertredingen.⁵⁰⁴ JURI had, tevergeefs, voorgesteld een definitie van ‘lichte strafbare feiten’ op te nemen in de richtlijn.⁵⁰⁵

---

⁵⁰⁰ Art. 7, vierde lid Richtl. 2016/343.

⁵⁰¹ *Ibid.*, art. 7, vijfde lid.

⁵⁰² J.S. NAN, “Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?”, *DD* 2016, 64.

⁵⁰³ Art. 7, zesde lid Richtl. 2016/343.

⁵⁰⁴ *Ibid.*, art. 7, zesde lid *jo.* overw. 30.

⁵⁰⁵ Verslag (EP) over het voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn (COM(2013)0821 – C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 20 april 2015, A8-0133/2015, 59.

Voor het materieel toepassingsgebied werd tijdens de voorbereiding door het Voorzitterschap van de Raad op grond van vergelijking met andere reeds uitgevaardigde richtlijnen een algemene uitzondering voor 'lichte strafbare feiten' voorgesteld. De meerderheid kantte zich hier echter tegen, opnieuw met de algemene aard van de rechten in gedachte, doch toonde zich wel bereid tot enige flexibiliteit. Dit verklaart deels de uiteindelijke opname in de richtlijn van desbetreffende uitzondering in een beperktere vorm bij het zwijgrecht en *nemo tenetur*.⁵⁰⁶

159. Dat op geen enkele plaats in de richtlijn, het recht om aanwezig te zijn op de strafprocedure uitgezonderd,⁵⁰⁷ aandacht geschonken werd aan de mogelijke afstand van rechten is betreurenswaardig. Voornamelijk bij rechten als het recht zichzelf niet te belasten en het zwijgrecht had dit een waardige toevoeging geweest. Zo werd afstand van de rechten door de betrokkene wel geregeld in de richtlijn omtrent toegang tot een advocaat in strafprocedures,⁵⁰⁸ tevens aangenomen in kader van de routekaart van 2009.⁵⁰⁹

160. Voor het recht om zichzelf niet te belasten en het zwijgrecht werd reeds in een vroeg stadium de aanpassing voorgesteld beiden samen te voegen in één artikel.⁵¹⁰ Het "recht om niet mee te werken", zoals in het oorspronkelijk voorstel samengenomen werd met het recht om zichzelf niet te belasten, zou onvoldoende duidelijk geweest zijn waardoor hier al snel van werd afgestapt. Bovendien werd gewezen op het ontbreken van dit recht in het EVRM.

5.2.9. Doeltreffende voorziening in rechte

161. De effectbeoordeling identificeerde reeds als probleem dat rechtspraak voornamelijk financiële schadevergoedingen uitspreekt van zaak tot zaak als remedie bij een schending van de onschuldpresumptie. Vandaar het voorschrift in de richtlijn tot het inbouwen van een "doeltreffende

---

⁵⁰⁶ Art. 7, zesde lid Richtl. 2016/343.

⁵⁰⁷ *Ibid.*, overw. 35.

⁵⁰⁸ Richtl. EP en Raad nr. 2013/48, 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consultaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, *Pb.L.* 6 november 2013.

⁵⁰⁹ S. LAMBERIGTS, *The Presumption of Innocence (and the Right to be Present at Trial) Directive*, 2016, <https://europeanlawblog.eu/2016/05/03/the-presumption-of-innocence-and-the-right-to-be-present-at-trial-directive/>.

⁵¹⁰ Revised text following the meeting on 15 July 2014 (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 4 augustus 2014, nr. 12196/1/14 REV 1, 7-8.

voorziening in rechte”. “De lidstaten moeten voorzien in passende en doeltreffende voorzieningen in rechte instellen voor het geval van schending van een door het Unierecht aan particulieren toegekend recht. Een doeltreffende voorziening in rechte voor het geval van schending van een van de in deze richtlijn vastgestelde rechten moet, voor zover mogelijk, tot gevolg hebben dat de verdachten of beklaagden in dezelfde positie worden gebracht als die waarin zij zouden hebben verkeerd indien de schending niet had plaatsgevonden, zodat het recht op een eerlijk proces en de rechten van de verdediging worden gewaarborgd.”⁵¹¹ Hiermee lijkt de Europese wetgever een zeker herstel *in natura* in de oorspronkelijke rechtstoestand voor ogen gehad te hebben, wat gelet op de aard van het beginsel van het vermoeden van onschuld moeilijkheden teweeg kan brengen in de praktijk.

Merkwaardig genoeg wordt in artikel 4 van de richtlijn inzake ‘publieke verwijzingen naar schuld’ nogmaals gewezen op het voorschrift van de doeltreffende voorziening, en wordt hierover benadrukt dat hiertoe “passende maatregelen” genomen moeten worden.⁵¹² De reden achter de enkele benadrukking van deze plicht in dit artikel, en niet in de overige artikelen, is niet meteen duidelijk. Daarenboven had de Europese wetgever meer generiek “passende maatregelen” verplicht kunnen stellen in artikel 10 van de richtlijn met betrekking tot de doeltreffende voorziening in rechte.⁵¹³

5.2.10. *Stap achteruit ten aanzien van het oorspronkelijke voorstel?*

162. De voorbereidende werkzaamheden gaven terloops een eerste idee van al dan niet doorgevoerde wijzigingen aan het voorstel. Rechtsgeleerden wijzen dan ook in eerste instantie op de achteruitgang in bescherming ten aanzien van het oorspronkelijk voorstel uit 2013. Een samenvatting van enkele van de voornaamste verschilpunten tussen de uiteindelijke richtlijn en dit eerste document kan de kritieken staven.

163. In het voorstel is naast een recht om zichzelf niet te belasten en een zwijgrecht, tevens een “recht om niet mee te werken” te vinden. Deze werd samengenomen met het *nemo tenetur*-beginsel in een afgescheiden artikel.⁵¹⁴ De betekenis van deze toevoeging werd van bij begin door

---

⁵¹¹ Overw. 44 Richtl. 2016/343.

⁵¹² *Ibid.*, art. 4, tweede lid.

⁵¹³ J.S. NAN, “Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?”, *DD* 2016, 64.

⁵¹⁴ Art. 6 en 7 Voorstel COM(2013)821 def.

de lidstaten in twijfel getrokken daar dit recht niet bestaat in het EVRM en bijgevolg niet geïnterpreteerd is in EHRM rechtspraak. “Het recht om niet mee te werken” werd dan ook al snel weggelaten in de ‘*general approach*’ van de Raad, waarin ook het zwijgrecht en het recht om zichzelf niet te belasten in één artikel werden samengevoegd.⁵¹⁵ Het recht werd effectief geschrapt tijdens de triloog-onderhandelingen op grond van het aangehaald argument van de lidstaten.⁵¹⁶ Weliswaar had behoud van dit recht mogelijks voor meer moeilijkheden gezorgd, daar ook een eigen betekenis in het voorstel ontbreekt.

164. De Europese Commissie neemt verder duidelijk de in kennis stelling van het zwijgrecht van de betrokkene hoog in het vaandel door een verplichting hiertoe voor de lidstaten in het artikel op te nemen met de bewoording “informerende verdachten of beklaagden onverwijld.”⁵¹⁷ In de uitgevaardigde richtlijn wordt dit slechts aan de hand van een middelenverbintenis naar voor geschoven in de inleidende overwegingen.⁵¹⁸ Niettegenstaande de *Richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie in strafprocedures* dergelijk recht waarborgt, was behoud van de nadruk op informatie omtrent het zwijgrecht en het recht om zichzelf niet te belasten in de voorschriften van de richtlijn wenselijk geweest.

Bovendien, zoals voorheen aangehaald, wordt in de huidige richtlijn stilgezwegen over afstand van rechten. Artikel 7 lid 2 van voorstel schrijft bij de informatieplicht in kader van het zwijgrecht tevens informatie over de gevolgen van het afzien van het zwijgrecht voor.

165. Een volgend opmerkelijk verschil in het kader van het zwijgrecht en het non-incriminatiebeginsel betreft de gevolgtrekking bij het gebruikmaken van de rechten door verdachten of beklaagden. De Europese Commissie had voor ogen geen enkele gevolgtrekking toe te staan.⁵¹⁹ De verdachte zou immers niet mogen vrezen deze rechten uit te oefenen. Het voorschrift uit de richtlijn in 2016 daarentegen laat een interpretatie toe waarbij de rechter met deze proceshouding

---

⁵¹⁵ General approach (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 4 december 2014, nr. 16531/14.

⁵¹⁶ S. CRAS en A. ERBEZNIK, “The Directive on the Presumption of Innocence and the Right to Be Present at Trial. Genesis and Description of the New EU-Measure”, *eu crim* 2016/1, (25) 31.

⁵¹⁷ Artikel 7 lid 2 Voorstel (Comm.) voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn, 27 november 2013, COM(2013)821 def.

⁵¹⁸ Overw. 31 en 31 Richtl. 2016/343.

⁵¹⁹ Voorstel COM(2013)821 def., 8.

van de betrokkene rekening kan en mag houden bij de bewijsbeoordeling. Dit is ingegeven door de invulling van de rechten door het EHRM.

Overigens schuift de Commissie als specifiek rechtsmiddel een standvastе onontvankelijkheid naar voor van bewijs verkregen in strijd met de beide paramaters van de onschuldpresumptie, tenzij “het gebruik ervan geen afbreuk doet aan het algehele eerlijke verloop van de procedure.”⁵²⁰ Voor de richtlijn werd voor andere insteek gekozen die geen expliciete onontvankelijkheid weerhoudt, doch louter voorschrijft dat rechtbanken bij het beoordelen van de toelaatbaarheid de rechten van verdediging en het eerlijk verloop van de procedure in acht moeten nemen, rekening houdend met de rechtspraak van het EHRM.⁵²¹

166. Ook het regelmatig terugvallen door het voorstel op de quasi letterlijke bewoordingen uit vaste rechtspraak van het EHRM is noemenswaardig. In geval van uitoefenen van dwang op de verdachten of beklaagden, zou geoordeeld dienen te worden “in het licht van de omstandigheden van de zaak rekening gehouden worden met de aard en de mate van dwang om het bewijs te verkrijgen, het gewicht van het algemeen belang in het onderzoek naar en de bestraffing van het betrokken strafbare feit, het bestaan van relevante waarborgen in de procedure en het gebruik waarvoor het op die manier verkregen bewijs is bestemd.”⁵²² Bovendien mag deze dwang nooit de essentie aantasten van de rechten, zelfs niet om redenen van veiligheid en openbare orde.⁵²³

Op die oorspronkelijke overweging in het voorstel kwam kritiek van het Europees Parlement gezien de betreuenswaardige formulering dat “elke dwang die op verdachten of beklaagden wordt uitgeoefend om hen informatie te doen verstrekken, moet beperkt blijven.”⁵²⁴ Vandaar dat ingevolge schrapping van deze zinsnede meteen ook bovenstaande transplantatie uit de rechtspraak volledig spoorloos is in de richtlijn, die weliswaar nog stelt dat “bij de beoordeling of sprake is van schending van het recht om te zwijgen of het recht om zichzelf niet te belasten moet rekening worden gehouden met de uitleg die het Europees Hof voor de Rechten van de Mens geeft aan het recht op een eerlijk proces uit hoofde van het EVRM.”⁵²⁵

---

⁵²⁰ Art. 6, vierde lid en art. 7, vierde lid Voorstel COM(2013)821 def.

⁵²¹ Overw. 45 Richtl. 2016/343.

⁵²² Voorstel COM(2013)821 def., 14.

⁵²³ *Ibid.*

⁵²⁴ S. CRAS en A. ERBEZNIK, “The Directive on the Presumption of Innocence and the Right to Be Present at Trial. Genesis and Description of the New EU-Measure”, *eucri* 2016/1, (25) 32; Voorstel COM(2013)821 def., 14.

⁵²⁵ Overw. 27 Richtl. 2016/343.

167. Doch alles moet gezegd en de vergelijking dient in haar volledigheid beoordeeld te worden; in het oorspronkelijke voorstel ontbrak elke bepaling rond de pers, en rond de voorstelling van de verdachte of beklaagde.

5.3. CONCLUSIE

168. De evaluatie van de richtlijn betreffende het vermoeden van onschuld illustreert de onvrede die rond het instrument bestaat. De hamvraag is dan ook welke meerwaarde richtlijn 2016/343 in zich houdt, en of het EVRM en het Handvest niet reeds een voldoende solide basis vormen voor het vermoeden van onschuld en haar aspecten. Enkele lidstaten stelden zich van bij begin vragen bij de meerwaarde en noodzaak van het wetgevend initiatief van de Europese Commissie,⁵²⁶ die niet voldoende veruitwendigd zou zijn door de Commissie. Het belang van de onderliggende rechten wordt niet in twijfel getrokken, maar de deelrechten van de onschuldpresumptie zijn ofwel reeds in het nationale recht opgenomen ofwel kunnen zij uit het beginsel worden afgeleid.⁵²⁷ De parameters bestonden reeds op eenzelfde wijze in de Europese rechtspraak, en ook de opsomming in de richtlijn blijft niet-limitatief van aard. De richtlijn maakt duidelijk dat slechts “bepaalde aspecten” van het vermoeden van onschuld geregeld worden. Een nuancering die niet onopgemerkt voorbijgaat; de Europese wetgever kiest hier bewust voor, wat de rechtszekerheid en het legaliteitsbeginsel niet ten goede komt.

169. Een mogelijks werkelijke meerwaarde zal vooreerst afhankelijk zijn van de implementatie in de nationale rechtsorde door de lidstaten. De richtlijn laat nog veel keuze aan nationale wetgevers en veel discretionaire beoordelingsruimte aan de nationale, en Europese, rechters. Het vereisen van de “nodige” en “passende” maatregelen was van bij begin een punt van onduidelijkheid naar mening van de lidstaten.⁵²⁸ Over het oorspronkelijk voorstel werd reeds gevreesd “een te minimale benadering te zijn gekozen waardoor de kans bestaat op een

---

⁵²⁶ Revised text following the meeting on 15 July 2014 (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 4 augustus 2014, nr. 12196/1/14 REV 1, 2; Met name de Nederlandse delegatie, Denemarken, Ierland en het VK hebben deze bezorgdheid geuit ten tijde van dit onderzoek.

⁵²⁷ J.S. NAN, “Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?”, *DD* 2016, 64.

⁵²⁸ Revised text following the meeting on 15 July 2014 (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 4 augustus 2014, nr. 12196/1/14 REV 1, 5.

“neerwaartse harmonisatie” van de nationale wettelijke regelingen”.⁵²⁹ Op dit gebied kan slechts gehoopt worden op een gerichte en effectieve aanpak van de minimumvoorschriften door de nationale wetgevers, zodat de richtlijn als een soort *trigger* functioneert voor de lidstaten. De richtlijn heeft potentie om op nationaal en Europees niveau in de klassieke strafzaken iets te betekenen, doch de waarde van een richtlijn hangt af van de welwillendheid van de lidstaten deze correct om te zetten in het nationaal recht. Bij richtlijn 2016/343 diende hieraan uiterlijk tegen 1 april 2018 voldaan te zijn.⁵³⁰ De voorlopige stand van de implementatie vandaag geeft weer dat vijf lidstaten geen enkele, bijkomende?, maatregel genomen hebben ter omzetting van de waarborgen.⁵³¹

170. De Europese rechtspraak is heel wat concreter in het formuleren van standaarden. Ook de interpretatie van de richtlijn door het Hof van Justitie van de Europese Unie zal bijgevolg bepalend zijn voor de waarde van het instrument. De reeds gevelde, en gepubliceerde, prejudiciële vragen omtrent de richtlijn worden zoals gewoonlijk concreet beantwoord in het licht van de formulering van de vraag door de verwijzende rechter en de omstandigheden van de onderliggende zaak. In een prejudicieel arrest van september 2019 steunde het HvJ voor haar interpretatie van artikel 4 van de richtlijn nog op de rechtspraak van het EHRM inzake publieke verwijzingen naar schuld.⁵³² In mededingingszaken is van de richtlijn vanzelfsprekend geen sprake en lijkt de beoordeling voorlopig op eenzelfde wijze plaats te vinden als vóór het instrument.⁵³³ Dat het Hof de zaken zelf hier en daar nog tracht aan te vullen en helderder voor te stellen, blijkt onder meer uit de arresten *Milev* en *RH* die beiden handhaving van de voorlopige hechtenis betroffen.⁵³⁴ Het verband van het vermoeden van onschuld met voorlopige hechtenis werd enigszins verduidelijkt in het licht van de maatstaf ‘redelijke verdenking’: “wanneer een nationale rechter na beoordeling van het belastende en ontlastende bewijsmateriaal tot de conclusie komt dat er een redelijke verdenking bestaat dat een persoon de hem ten laste gelegde feiten heeft gepleegd, en dienovereenkomstig een

---

⁵²⁹ Verslag (EP) over het voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn (COM(2013)0821 – C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 20 april 2015, A8-0133/2015, 36.

⁵³⁰ Art. 14, eerste lid Richtl. 2016/343.

⁵³¹ EUROPESE UNIE, *National transposition measures communicated by the Member States concerning: Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32016L0343>; deze vijf lidstaten zijn België, Denemarken, Ierland, Italië en Portugal. Deze data zijn gebaseerd op informatie die de lidstaten hieromtrent aan de Europese Commissie doorspelen.

⁵³² HvJ 5 september 2019, nr. C-377/18, ECLI:EU:C:2019:670.

⁵³³ Zie o.a. Ger.EU 12 juli 2018, nr. T-441/14, ECLI:EU:T:2018:453, §118 e.v.

⁵³⁴ HvJ 19 september 2018, nr. C-310/18, ECLI:EU:C:2018:732; HvJ 12 februari 2019, nr. C-8/19, ECLI:EU:C:2019:110.

voorlopige beslissing neemt, kan die beslissing dus niet worden gelijkgesteld met het aanduiden van de verdachte of beklaagde als schuldig aan het plegen van die feiten in de zin van artikel 4 van richtlijn 2016/343.”⁵³⁵ Zo wordt tevens in *Milev* gesteld door het HvJ dat “onder welke voorwaarden een beslissing over voorlopige hechtenis kan worden genomen en met name in welke mate hij overtuigd moet zijn omtrent de identiteit van de pleger van het strafbare feit, hoe hij de verschillende bewijzen dient te onderzoeken en hoe uitgebreid de motivering dient te zijn die hij moet verstrekken in antwoord op de voor hem aangevoerde argumenten” uitsluitend onder het nationale recht valt.⁵³⁶ Dat een bepaald aspect een kwestie is van nationaal recht wordt wel vaker geconcludeerd door het Hof, waardoor de harmonisatie-finaliteit op de helling komt te staan. De mogelijkheid tot prejudiciële vraagstelling dient door de nationale rechters in geval van twijfel nuttig ingezet te worden daar deze Europese *tool* ongetwijfeld van bijzonder belang kan zijn.

171. Ten slotte, finaal het meest bepalend, is uiteraard de effectieve naleving door de publieke autoriteiten in de lidstaten. Wettelijke voorschriften zijn zinloos zonder een effectief handhavingsmechanisme. Het kan betwijfeld worden of deze codificatie van het vermoeden van onschuld en de verplichting van het in het leven roepen van “passende maatregelen” en “doeltreffende voorzieningen in rechte”, de lidstaten tot een striktere eerbiediging daarvan aanzetten.⁵³⁷

172. Het vrij ambitieus en veelbelovend karakter van het oorspronkelijk voorstel uit 2013 en de effectbeoordeling maken het uiteindelijk resultaat des te meer teleurstellend. Uit beiden bleek onmiskenbaar de intentie een meer verregaande bescherming te bieden dan de rechtspraak van het EHRM. Dit lijkt in de richtlijn niet het geval. Het voorstel haalt het pluspunt aan dat “de beroepsprocedure bij het EHRM slechts achteraf mogelijk is, na uitputting van alle interne rechtsmiddelen. Deze richtlijn zal de waarborgen die het EHRM biedt, aanvullen en ervoor zorgen dat het vermoeden van onschuld wordt beschermd vanaf het begin van de strafprocedure, met inbegrip van de mogelijkheid om de EU-beroepsmechanismen te gebruiken.”⁵³⁸ Vermeld “aanvullen van de waarborgen van het EHRM” is na afloop van de wetgevingsprocedure voor discussie vatbaar. Enkele overeenkomsten met de vaste Europese rechtspraak kunnen geïdentificeerd worden, maar de verdergaande ambitie lijkt in rook opgegaan. Voornamelijk op vlak

---

⁵³⁵ HvJ 12 februari 2019, nr. C-8/19, ECLI:EU:C:2019:110, §57.

⁵³⁶ HvJ 19 september 2018, nr. C-310/18, ECLI:EU:C:2018:732, §48.

⁵³⁷ J.S. NAN, “Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?”, *DD* 2016, 64.

⁵³⁸ Voorstel COM(2013)821 def., 10.

van het toepassingsgebied is de richtlijn zelfs een stuk meer gelimiteerd dan de rechtspraak. Van bij begin leek nochtans het bewustzijn aanwezig van het probleem en de oorzaak uit de effectbeoordeling, zoals het bezwaar dat het vermoeden van onschuld bestaat uit te algemene rechten. Dit lijkt na 2016 onveranderd. Aan de richtlijn is geen al te lange totstandkomingsprocedure voorafgegaan doch wel een heel boeiende. Verschillende zaken werden in twijfel getrokken en overwogen, maar veel van deze relevante bedenkingen zijn niet weerhouden. Bepaalde onbeantwoorde vraagstukken en tekortkomingen, zoals ook wisselwerking met administratieve zaken, blijven met de richtlijn ongewijzigd. Van de vijftientig deelnemende leden voor de stemming in de Raad, stemde iedereen vóór de finale tekst van de richtlijn.⁵³⁹ In het Parlement stemden achtenveertig parlementsleden tegen de richtlijn, zesentachtig onthielden zich van de stemming, en vijfhonderdzevenzeventig leden bleken voorstander.⁵⁴⁰ Met het uitgevaardigde instrument dringt de vraag zich op of een helder kader geboden wordt en een adequaat beschermingsniveau.⁵⁴¹ Wel kan vastgehouden worden aan de nadruk op de “stapsgewijze aanpak”, hoewel niet veelbelovend.

173. Belangrijk goed voor ogen te houden is dat het niet-toepasselijk zijn van de richtlijn in een bepaalde zaak geenszins betekent dat het vermoeden van onschuld niet speelt. De sinds jarenlange grondrechtelijke basiswaarborg van de onschuldpresumptie in het EVRM en Handvest, zoals uitgebreid uitgewerkt in de Europese rechtspraak, blijft bestaan. Wat dergelijke gevallen betreft, die niet onder de voorschriften van de richtlijn vallen, is al helemaal geen sprake van enige vooruitgang en blijft de standaard uit de rechtspraak van de Europese hoven gelden.

---

⁵³⁹ Voting result (Raad), 16 februari 2016, nr. 6101/16.

⁵⁴⁰ EUROPEES PARLEMENT, *Results of vote in Parliament*, <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/sda.do?id=25590&l=en>.

⁵⁴¹ L.A. VAN NOORLOOS, “De Europese richtlijn onschuldpresumptie: bescheiden harmonisatie van een fundamenteel beginsel”, *NtER* 2016.

6. BESLUIT

174. De thesis heeft getracht uit te gaan van één Europees *case law*-beleid rond het vermoeden van onschuld, zonder gaandeweg discrepanties over het hoofd te zien. Intussen lijkt de Europese Unie een autonome stap (vooruit?) te hebben gezet met het legislatief initiatief in 2016. Bij de totstandkoming van het Handvest van de EU werd indertijd gewezen op het “gevaar voor het ontstaan van een dubbele grondrechtenstandaard in Europa”,⁵⁴² een kritiek die met deze stand van zaken wederom belicht kan worden. Naargelang dit grondrecht meer ontwikkeld wordt op Unieniveau, houdt dit tevens risico’s in ten aanzien van de vaste standaarden zoals zij in groten getale geformuleerd zijn bij het EHRM. Dat de EU deze keer meer “een eigen weg inslaat”, kan deels aangemoedigd worden daar ditmaal duidelijk afzonderlijk naar voor getreden wordt. Doch uiteenlopende of zelfs tegenstrijdige interpretaties van grondrechten riskeren de rechtszekerheid voor Europese burgers te ondermijnen veeleer dan te versterken.⁵⁴³ Dit risico bestond in mindere mate bij de rechtspraak waarbij HvJEU grotendeels telkens terugviel op de arresten van het EHRM. Grondrechten dienen nog steeds ‘universeel’ te zijn.

175. De richtlijn onderbreekt mogelijks zelfs de dynamische ontwikkeling van de uitgebreide *case law*, wat ook een bezorgdheid was uitgedrukt door enkele lidstaten van bij het prille begin van haar totstandkoming.⁵⁴⁴ De rechtspraak zal blijven evolueren waardoor ontwikkelingen zich opstapelen waar de richtlijn geen rekening meer mee houdt. Ter illustratie kan verwezen worden naar het eerder besproken arrest van het EHRM uitgesproken na uitvaardiging van de richtlijn, in kader van media en de onschuldpresumptie.⁵⁴⁵ Enkele maatstaven werden in de richtlijn als het ware gestagneerd. Ook dit draagt bij tot mogelijke tegenstrijdigheden op langere termijn. Verwarring zou dan ook kunnen ontstaan in de verhouding tussen het HvJEU en de EHRM-jurisprudentie,⁵⁴⁶ bij dergelijke rechtspraakevoluties. De weinig concrete bepalingen in het uiteindelijk product in 2016 wekken duidelijk de indruk van een lager beschermingsniveau ten opzichte van de EHRM-rechtspraak.⁵⁴⁷ De bedenking van dit risico op dubbele Europese standaarden opzijgeschoven,

---

⁵⁴² M. DESOMER, “Het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie”, *TBP* 2001, (671) 677.

⁵⁴³ *Ibid.*

⁵⁴⁴ Revised text following the meeting on 15 July 2014 (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 4 augustus 2014, nr. 12196/1/14 REV 1, 2.

⁵⁴⁵ Zie randnummer 149.

⁵⁴⁶ L.A. VAN NOORLOOS, “De Europese richtlijn onschuldpresumptie: bescheiden harmonisatie van een fundamenteel beginsel”, *NtER* 2016.

⁵⁴⁷ L.A. VAN NOORLOOS, “De Europese richtlijn onschuldpresumptie: bescheiden harmonisatie van een fundamenteel beginsel”, *NtER* 2016.

ontbrak de richtlijn uiteindelijk in elk geval de moed verder te gaan dan een codificatie van de bestaande rechtspraak en is het zelfs zo dat de meerwaarde ten aanzien van EHRM-rechtspraak gaandeweg uit de richtlijn gehaald werd.⁵⁴⁸

176. Weliswaar blijkt uit het Europees initiatief een beleidsmatig bewustzijn van het belang van het beginsel in de praktijk en bijgevolg het belang van enige verduidelijking. Of dit uitgevaardigd document de meest geschikte uitkomst is, en het doel van een “effectieve standaard van hoog niveau” bereikt werd, valt aan het einde van de rit te betwijfelen. Is niet eerder een verandering in attitude nodig veeleer dan een overbodig instrument? Dat de vaagheid van de onschuldpresumptie en het feit dat weinig normerende werking uitgaat van het beginsel omdat het zoveel vormen kan aannemen, van de baan is, kan vrijwel met zekerheid ontkend worden. Het valt te waarderen dat de Uniewetgever de taak op zich heeft genomen,⁵⁴⁹ of hiertoe gepoogd heeft daar het instrument opnieuw niet exhaustief blijkt te zijn. Het overdreven uitbreiden van de onschuldpresumptie buiten haar traditionele parameters kan haar potentie reduceren, en daarenboven lijkt niemand te weten welke aspecten dan wel ontbreken. Anderzijds sluit exhaustiviteit elk mee-evolueren uit.

177. De richtlijn dient zich alsnog te bewijzen. Veel zal afhankelijk zijn van verdere evoluties, de rechtspraak rond het instrument en de nationale ontwikkelingen en vooruitgang, maar eventueel ook van de volgende stappen op het Europees traject van de “stapsgewijze aanpak”.

---

⁵⁴⁸ NAN, J.S., “Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?”, *DD* 2016, 64.

⁵⁴⁹ L.A. VAN NOORLOOS, “De Europese richtlijn onschuldpresumptie: bescheiden harmonisatie van een fundamenteel beginsel”, *NtER* 2016.

BIBLIOGRAFIE

WETGEVING

Afrikaans Handvest voor de Mensenrechten van 27 juni 1981

B.Comm. nr. 1999/352/EG, 28 april 1999 houdende oprichting van het Europees Bureau voor fraudebestrijding, *Pb.L.* 31 mei 1999

Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en fundamentele vrijheden van 4 november 1950, *European Treaty Series* No. 005

Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, *Pb.C.* 26 oktober 2012

Richtl.EP en Raad nr. 2013/48, 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consultaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, *Pb.L.* 6 november 2013.

Richtl.EP en Raad nr. 2016/343, 9 maart 2016 betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij de terechtzitting aanwezig te zijn, *Pb.L.* 11 maart 2016.

Universele Verklaring van de Rechten van de Mens van 10 december 1948

Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, *Pb.C.* 26 oktober 2012

Verdrag van Lissabon tot wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap van 13 december 2007, *Pb.C.* 17 december 2012

Verord.EP en Raad nr. 1073/1999, 25 mei 1999 betreffende onderzoeken door het Europees Bureau voor fraudebestrijding (OLAF), *Pb.L.* 31 mei 1999.

Verord. EP en Raad nr. 1049/2001, 30 mei 2001 inzake de toegang van het publiek tot documenten van het Europees Parlement, de Raad en de Commissie, *Pb.L.* 31 mei 2001.

Verord. EP en Raad nr. 883/2013, 11 september 2013 betreffende onderzoeken door het Europees Bureau voor fraudebestrijding (OLAF) en tot intrekking van Verordening (EG) nr. 1073/1999 van het Europees Parlement en de Raad en Verordening (Euratom) nr. 1074/1999 van de Raad, *Pb.L.* 18 september 2013

RECHTSPRAAK

1. Europese Unie

Ger.Ambt.EU 2 mei 2007, nr. F-23/05, ECLI:EU:F:2007:75

Ger.Ambt.EU 11 mei 2010, nr. F-30/08, ECLI:EU:F:2010:43

Ger.Ambt.EU 17 maart 2015, nr. F-73/13, ECLI:EU:F:2015:9

Ger.EU 13 maart 2003, nr. T-166/02, ECLI:EU:T:2003:73

Ger.EU 18 december 2003, nr. T-215/02, ECLI:EU:T:2003:352

Ger.EU 6 oktober 2005, nr. T-22/02 en T-23/02, ECLI:EU:T:2005:349

Ger.EU 6 april 2006, nr. ECLI:EU:T:2006:110, T-309/03

Ger.EU 27 september 2006, nr. T-44/02, ECLI:EU:T:2006:271

Ger.EU 4 oktober 2006, nr. T-193/04, ECLI:EU:T:2006:292

Ger.EU 12 oktober 2007, nr. T-474/04, ECLI:EU:T:2007:306

Ger.EU 8 juli 2008, nr. T-48/05, ECLI:EU:T:2008:257

Ger.EU 2 september 2009, nr. T-323/07, ECLI:EU:T:2009:296

Ger.EU 13 juli 2011, nr. T-144/07, T-147/07–T-150/07 en T-154/07, ECLI:EU:T:2011:364

Ger.EU 27 september 2012, nr. T-360/06, ECLI:EU:T:2012:490

Ger.EU 7 december 2012, nr. T-49/07, ECLI:EU:T:2010:499

Ger.EU 12 april 2013, nr. T-442/08, ECLI:EU:T:2013:188

Ger.EU 27 februari 2014, nr. T-256/11, ECLI:EU:T:2014:93

Ger.EU 27 maart 2014, nr. T-56/09, ECLI:EU:T:2014:160

Ger.EU 21 mei 2014, nr. T-447/11, ECLI:EU:T:2014:267

Ger.EU 10 oktober 2014, nr. T-68/09, ECLI:EU:T:2014:867

Ger.EU 15 juli 2015, nr. T-418/10, ECLI:EU:T:2015:516

Ger.EU 12 juli 2018, nr. T-441/14, ECLI:EU:T:2018:453

HvJ 18 oktober 1989, nr. C-374/87, ECLI:EU:C:1989:387

HvJ 10 november 1993, nr. C-60/92, ECLI:EU:C:1993:876

HvJ 16 juli 1998, nr. C-252/97, ECLI:EU:C:1998:385

HvJ 29 juni 2006, nr. C-301/04, ECLI:EU:C:2006:432

HvJ 16 juli 2009, nr. C-344/08, ECLI:EU:C:2009:482

HvJ 23 december 2009, nr. C-45/08, ECLI:EU:C:2009:806,

HvJ 22 december 2010, nr. C-279/09, ECLI:EU:C:2010:811

HvJ 22 november 2012, nr. C-89/11, ECLI:EU:C:2012:738

HvJ 18 juli 2013, nr. C-501/11, ECLI:EU:C:2013:522

HvJ 26 november 2013, nr. C-58/12, ECLI:EU:C:2013:770

HvJ 19 juni 2014, nr. C-243/12, ECLI:EU:C:2014:2006

HvJ 10 juli 2014, nr. C-220/13, ECLI:EU:C:2014:2057

HvJ 21 april 2015, nr. C-630/13, ECLI:EU:C:2015:247

HvJ 17 december 2015, nr. C-419/14, ECLI:EU:C:2015:832

HvJ 21 januari 2016, nr. C-74/14, ECLI:EU:C:2016:42

HvJ 19 september 2018, nr. C-310/18, ECLI:EU:C:2018:732

HvJ 12 februari 2019, nr. C-8/19, ECLI:EU:C:2019:110

HvJ 5 september 2019, nr. C-377/18, ECLI:EU:C:2019:670

2. Raad van Europa

EHRM 26 april 1979, nr. 6538/74, Sunday Times/Verenigd Koninkrijk

EHRM 25 maart 1983, nr. 8860/79, Minelli/Zwitserland

EHRM 25 augustus 1987, nr. 10282/83, Englert/Duitsland

EHRM 8 juni 1976, nrs. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, Engel e.a./Nederland

EHRM 25 februari 1993, nr. 10828/84, Funke/Frankrijk.

EHRM 25 augustus 1993, nr. 13126/87, Sekanina/Oostenrijk

EHRM 10 februari 1995, nr. 15175/89, Allenet de Ribemont/Frankrijk

EHRM 8 februari 1996, nr. 18731/91, John Murray/Verenigd Koninkrijk

EHRM 17 december 1996, nr. 19187/91, Saunders/Verenigd Koninkrijk

EHRM 7 oktober 1998, nr. 10519/83, Salabiaku/Frankrijk.

EHRM 11 januari 2000, nr. 31457/96, News Verlags GmbH & Co.KG c./Oostenrijk

EHRM 21 maart 2000, nr. 28389/95, Asan Rushiti/Oostenrijk

EHRM 10 oktober 2000, nr. 42095/98, Daktaras/Litouwen

EHRM 21 december 2000, nr. 34720/97, Heaney en McGuinness/Ierland

EHRM 20 maart 2001, nr. 33501/96, Telfner/Oostenrijk

EHRM 5 april 2001, nr. 48799/99, Priebke/Italië

EHRM 19 februari 2002, nr. 34501/97, Akay/Turkije

EHRM 23 juli 2002, nr. 34619/97, Janosevic/Zweden

EHRM 3 oktober 2002, nr. 37568/97, Bohmer/Duitsland

EHRM 28 november 2002, nr. 58442/00, Lavents/Letland

EHRM 28 oktober 2004, nr. 48173/99 en 48319/99, Y.B. e.a./Turkije

EHRM 19 mei 2005, nr. 71563/01, Diamantides/Griekenland

EHRM 4 oktober 2005, nr. 6563/03, Shannon/Verenigd Koninkrijk

EHRM 24 november 2005, nr. 53886/00, Tourancheau en July/Frankrijk

EHRM 11 juli 2006, nr. 54810/00, Jalloh/Duitsland

EHRM 19 september 2006, nr. 42435/02, White/Zweden

EHRM 21 september 2006, nr. 13583/02, Pandy/België

EHRM 18 oktober 2006, nr.18114/02, Hermi/Italië

EHRM 22 februari 2007, nr. 26606/04, Falter Zeitschriften GmbH/Oostenrijk

EHRM 1 maart 2007, nr. 30810/03, Geerings/Nederland

EHRM 29 juni 2007, nr. 15809/02 en 25624/02, O'Halloran en Francis/Verenigd Koninkrijk

EHRM 24 juli 2008, nr. 35450/04, Melich en Beck/Tsjechië

EHRM 4 december 2008, nr. 30562/04 en 30566/04, S .en Marper/Verenigd Koninkrijk

EHRM 10 februari 2009, nr. 3514/02, Eerikainen e.a./Finland

EHRM 15 juni 2010, nr. 34334/04, Ashot Harutyunyan/Armenië

EHRM 14 oktober 2010, nr. 1466/07, Brusco/Frankrijk

EHRM 30 juni 2011, nr. 30754/03, Klouvi/Frankrijk

EHRM 26 juli 2011, nr. 35485/05, 45553/05, 35680/05 en 36085/05, Huseyn e.a./Azerbeidzjan

EHRM 20 maart 2012, nr. 18450/07, Bingöl/Nederland

EHRM 5 april 2012, nr. 11663/04, Chambaz/Zwitserland

EHRM 2 oktober 2012, nr. 40094/05, Virabyan/Armenië

EHRM 4 juni 2013, nr.46878/06, Teodor/Roemenië

EHRM 11 juli 2013, nr. 28975/05, Khlyustov/Rusland

EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, Allen/Verenigd Koninkrijk

EHRM 27 februari 2014, nr. 17103/10, Karaman/Duitsland

EHRM 17 juli 2014, nr. 32541/08 en 43441/08, Svinarenko en Slyadnev/Rusland

EHRM 31 juli 2014, nr. 1774/11, Nemtsov/Rusland

EHRM 15 januari 2015, nr. 68900/13, Eshonkulov/Rusland

EHRM 29 maart 2016, nr. 56925/08, Bédat/Zwitserland

3. Overig

Supreme Court (VK) 11 mei 2011, (2011) UKSC 18,
<https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2010-0012-judgment.pdf>

RECHTSLEER

1. Boeken

BEMELMANS, J. H. B., *Totdat het tegendeel is bewezen: de onschuldpresumptie in rechtshistorisch, theoretisch, internationaalrechtelijk, en Nederlands strafprocesrechtelijk perspectief*, Nijmegen, Kluwer, 2018

DE SMET, B. en RIMANQUE, K., *Recht op een behoorlijke rechtsbedeling: een overzicht op basis van artikel 6 EVRM*, Antwerpen, Maklu, 2000, 178 p.

DE SMET, B. en RIMANQUE, K., *Recht op een behoorlijke rechtsbedeling: een overzicht op basis van artikel 6 EVRM*, Antwerpen, Maklu, 2002, 178 p.

EUROPEES BUREAU VOOR DE GRONDRECHTEN, *Applying the Charter of Fundamental Right of the European Union in law and policymaking on national level - Guidance*, Luxemburg, Europese Unie, 2018, 101 p.

EUROPEES BUREAU VOOR DE GRONDRECHTEN, *Fundamental Rights Report 2019*, Luxemburg, Europese Unie, 2019, 241 p.

EUROPEES BUREAU VOOR DE GRONDRECHTEN, *Rights in practice: access to a lawyer and procedural rights in criminal and European arrest warrant proceedings*, Luxemburg, Europese Unie, 2019, 72 p.

EUROPEES BUREAU VOOR DE GRONDRECHTEN en RAAD VAN EUROPA, *Handbook on European law relating to access to justice*, Luxemburg, Europese Unie, 2016, 214 p.

EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS, *Guide on Article 6 of the European Convention of Human Rights - right to a fair trial (criminal limb), s.l.*, Raad van Europa, 2018, 115 p.

INGHELRAM, J.F.H., *Legal and institutional Aspects of the European Anti-fraud Office (OLAF): an analysis with a look forward to a European public prosecutor's office*, Groningen, Europa Law Pub, 2011, xxi + 308 p.

MOEREL, E.M.L., PRINS, J.E.J., HILDEBRANDT, M., TJONG TJIN TAI, T.F.E., ZWENNE, G.-J. en SCHMIDT, A.H.J., *Homo Digitalis*, Den Haag, Kluwer, 2016, 385 p.

PICOD, F., VAN DROOGHENBROECK, S. en RIZCALLAH, C., *Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne : commentaire article par article*. Brussel, 2018, Bruylant, 1279 p.

VIERING, M.L.W.M., *Het toepassingsgebied van artikel 6 EVRM*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1994, XIII + 243 p.

VITKAUSKAS, D. en DIKOV, G., *Protecting the right on a free trial under the European Convention on Human Rights – A handbook for legal practioners, s.l.*, Raad van Europa, 2017, 165 p.

2. Tijdschriftartikelen

CAMPBELL, L., "Criminal labels, the European Convention on Human Rights and the Presumption of Innocence", *Modern L. Rev.* 2013, 681-707

CATERINI, M., "The presumption of innocence in Europe: Developments in substantive criminal law", *BLR* 2017, 100-140

CRAS, S. en ERBEZNIK, A., "The Directive on the Presumption of Innocence and the Right to Be Present at Trial. Genesis and Description of the New EU-Measure", *eu crim* 2016/1, 25-35

DE HERT, P. en WEIS, K., "EU heropent debat rond procedurele rechten", *Juristenkrant* 2009, 6

DE JONG F. en VAN LENT, L., "The Presumption of Innocence as a Counterfactual Principle", *Utrecht L. Rev.* 2016, 32-49

DELVAUX, A., “‘Gewapend Bestuur’ in België: De Nood Aan Een Degelijk Juridisch Kader”, *Panopticon* 2018, 326-349

DESOMER, M., “Het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie”, *TBP* 2001, 671-687

DUINSLAEGER, P., “Het vermoeden van onschuld (deel 1)”, *RW* 2017-18, 643-663

GALETTA, A., “The changing nature of the presumption of innocence in today's surveillance societies: rewrite human rights or regulate the use of surveillance technologies?”, *European Journal of Law and Technology* 2013

GRAY, A., “Constitutionally protecting the presumption of innocence”, *U. Tas. L. Rev.* 2012, 132-154

GROUSSOT, X. en POPOV, Z., “What’s wrong with OLAF? Accountability, due process and criminal justice in European anti-fraud policy”, *C. M. L. Rev.* 2010, 605-643

KERKHOF, J. en CONINGS, C., “U hebt het recht te zwijgen. Uw login kan en zal tegen u worden gebruikt? Over ontsleutelplicht, zwijgrecht en nemo tenetur”, *NC* 2018, 457-472

LAMBERIGTS, S., “The Directive on the Presumption of Innocence. A Missed Opportunity for Legal Persons?”, *eu crim* 2016/1, 36-41

LEMMENS, K., “Onpartijdig informeren: de persrechter en het strafproces” (noot onder Cass. 23 juni 2015), *T. Strafr.* 2015, 360-362

LUCHTMAN, M., “Kroniek van het Europees Strafrecht”, *NJB* 2014, 1082-1092

NAN, J.S., “Richtlijn 2016/343, betreffende de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld; iets nieuws onder de zon?”, *DD* 2016, 64

TADROS, V., “Rethinking the presumption of innocence”, *Crim. Law. and Philos.* 2007, 193-213

VAN NOORLOOS, L.A., “De Europese richtlijn onschuldpresumptie: bescheiden harmonisatie van een fundamenteel beginsel”, *NtER* 2016, 157-169

VAN SLIEDREGT, E., “A contemporary reflection on the presumption of innocence”, *Revue internationale de droit pénal* 2009, 247-267

3. Overig

Seperate opinion van Raadsheer DE GAETANO in EHRM 12 juli 2013, nr. 25424/09, Allen/Verenigd Koninkrijk

VOORBEREIDENDE DOCUMENTEN EN BELEIDSDOCUMENTEN

Advies over het voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn (COM(2013) 821 final — 2013/0407 (COD)) van het Europees Economisch en Sociaal Comité (25 maart 2014), *Pb.C.* C 226 (2014)

Commission Staff Working Document (Comm.) Impact Assessment accompanying the proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at trial in criminal proceedings, 11 december 2013, SWD(2013)478 def.

Commission Staff Working Document (Comm.) Implementation Plan accompanying the proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 11 december 2013, SWD(2013)500 def.

Draft Report (EP) on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings (COM(2013)0821-C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 21 januari 2015

General approach (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 4 december 2014, nr. 16531/14

Groenboek (Comm.) over het vermoeden van onschuld, 26 april 2006, COM(2006)174 def.

Groenboek (Comm.) procedurele waarborgen voor verdachten in strafzaken in de gehele Europese Unie, 19 februari 2003, COM(2003)75 def.

Med. (Comm.) Voortgang bij de uitvoering van de agenda van de Europese Unie inzake procedurele waarborgen voor verdachten en beklaagden – De grondvesten van de Europese strafrechtelijke ruimte versterken, 27 november 2013, COM/2013/820 def.

Orientation debate (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 25 juni 2014, nr. 11235/14

Outcome of meeting of CATS on 2 July 2014v / Follow-up (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 8 juli 2014, nr. 11632/14

Programma van Stockholm – een open en veilig Europa ten dienste en ter bescherming van de burger van de Europese Raad (4 mei 2010), *Pb.C.* C 115 (2010)

Resolutie over een routekaart ter versterking van de procedurele rechten van verdachten en beklaagden in strafprocedures van de Raad van de Europese Unie (30 november 2009), *Pb.C.* C 295 (2009)

Revised text following the meeting on 15 July 2014 (Raad) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, 4 augustus 2014, nr. 12196/1/14 REV 1

Verslag (EP) over het voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn (COM(2013)0821 – C7-0427/2013-2013/0407(COD)), 20 april 2015, A8-0133/2015

Voorstel (Comm.) voor een kaderbesluit van de Raad over bepaalde procedurele rechten in strafprocedures binnen de gehele Europese Unie, 28 april 2004, COM(2004)328 def.

Voorstel (Comm.) voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn, 27 november 2013, COM(2013)821 def.

Voting result (Raad), 16 februari 2016, nr. 6101/16

ONLINEBRONNEN

EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL, *E090217 - Kaderbesluit over bepaalde procedurele rechten in strafprocedures binnen de gehele EU*, https://www.eerstekamer.nl/eu/edossier/e090217_kaderbesluit_over_bepaalde

EUROPEES PARLAMENT, *De bescherming van de grondrechten in de EU*, 2020, https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/nl/FTU_4.1.2.pdf

EUROPEES PARLEMENT, *Results of vote in Parliament*, <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/sda.do?id=25590&l=en>

EUROPESE COMMISSIE, *Europees Bureau voor fraudebestrijding*, https://ec.europa.eu/info/departments/european-anti-fraud-office_nl

EUROPESE COMMISSIE, *Right to a fair trial: New rules to guarantee presumption of innocence*, 12 februari 2016, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_291.

EUROPESE DEMOCRATISCHE PARTIJ, *Presumption of innocence: a “major legislative step for European citizens”*, 20 januari 2016, <https://www.democrats.eu/en/news/presumption-of-innocence-a-major-legislative-step-for-the-european-citizens>

EUROPESE RAAD en RAAD VAN DE EUROPESE UNIE, *Conclusies en resoluties van de Raad*, <https://www.consilium.europa.eu/nl/council-eu/conclusions-resolutions/>

EUROPESE UNIE, *Glossarium van samenvattingen*, https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/green_paper.html?locale=nl

EUROPESE UNIE, *National transposition measures communicated by the Member States concerning: Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32016L0343>

EUROPESE UNIE, *Procedure 2004/0113/CNS*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/HIS/?uri=COM:2004:328:FIN>

HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE UNIE, *Toepassingsgebied van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie*, 2017, https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-05/fiche_thematique_-_charte_-_nl.pdf

LAMBERIGTS, S., *The Presumption of Innocence (and the Right to be Present at Trial) Directive*, 2016, <https://europeanlawblog.eu/2016/05/03/the-presumption-of-innocence-and-the-right-to-be-present-at-trial-directive/>

RAAD VAN DE EUROPESE UNIE, *EU versterkt het recht op het vermoeden van onschuld*, 12 februari 2016, <https://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2016/02/12/eu-strengthens-right-to-presumption-of-innocence/>

RAAD VAN EUROPA, *Human rights information Bulletin*, <https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/2012-2008>

RITCHIE, N., *European Anti-Fraud Office (OLAF), s.l., OLAF, 2018,*
http://www.ejtn.eu/Documents/About%20EJTN/Criminal%20Justice%202018/CR201808_Riga/OLAF%20for%20EJTN%20Final.pdf

X, *Groenboek,* <https://www.europa-nu.nl/id/vh7dpuzp5zyp/groenboek>

X, *Innocent until proven guilty? The presumption of innocence regularly violated across the globe.,*
2019, <https://www.fairtrials.org/innocent-until-proven-guilty-presumption-of-innocence-regularly-violated-across-globe>

X, *Wat houdt het Stockholmprogramma in voor decentrale overheden?,*
<https://europadecentraal.nl/praktijkvraag/wat-houdt-het-stockholm-programma-in-voor-decentrale-overheden/>